

ARAKS

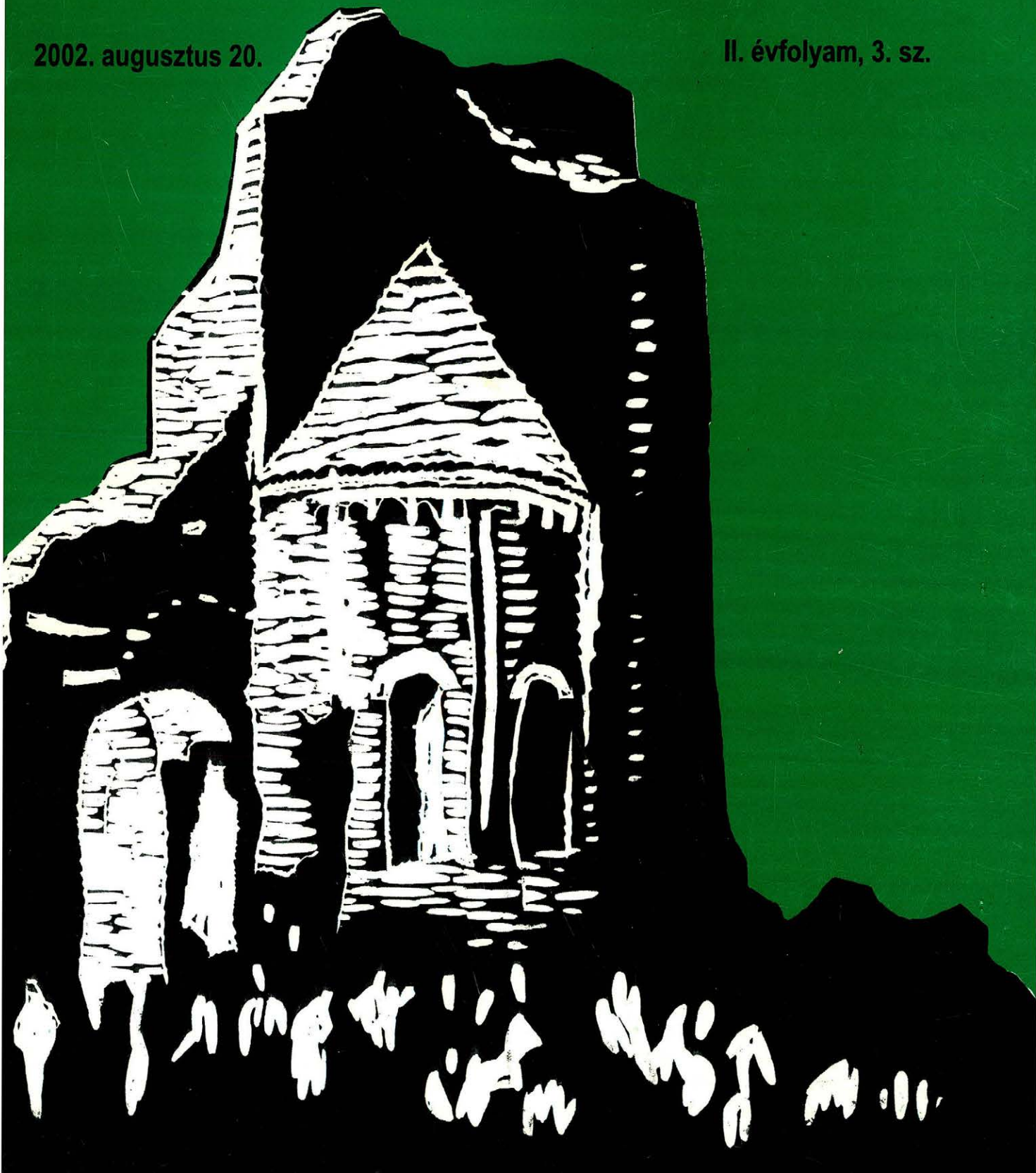

ISSN 1451-1762

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2002. augusztus 20.

II. évfolyam, 3. sz.

Az én augusztus huszadikám

Egyszer már leírtam és el is mondtam: nekünk tulajdonképpen már nem is kellene lennünk. A történelem gördülő kereke már réges-rég eltaposhatott volna bennünket. El a tatárok által, el a törökök által, el a Habsburgok, a muszkák által. És aztán a huszadik század által a maga Tanácsköztársaságával, Trianonjával, a nyilasokkal, a kommunistákkal, és most, mint magból a szár, az ezekből ki- és felnövő globalizált, multikulturális világpolgárok által, akiknek semmi közük nincs sem kultúrához, sem polgársághoz (gondoljunk csak az őket megjelenítő kereskedelmi televíziók és rádióműsorok egy-két évtizeddel ezelőtt még elképzelhetetlennek tartott színvonaltalanságára, amelyekben a kultúrát a leghitványabb amerikai filmek és a bugyuta vételkedők képviselik, s gondoljunk Kosztolányink, Babitsunk polgárságára, Máraiink világpolgárságára, és hogy mi magunk is legyünk egy kicsit multik: itt van a sorban Thomas Mann, a számomra oly kedves Michael Guttenbrunner, Virginia Woolf, Marguerite Duras). Az ő egyetlen céljuk a hatalom és ezáltal a pénz, a minél több pénz megszerzése.

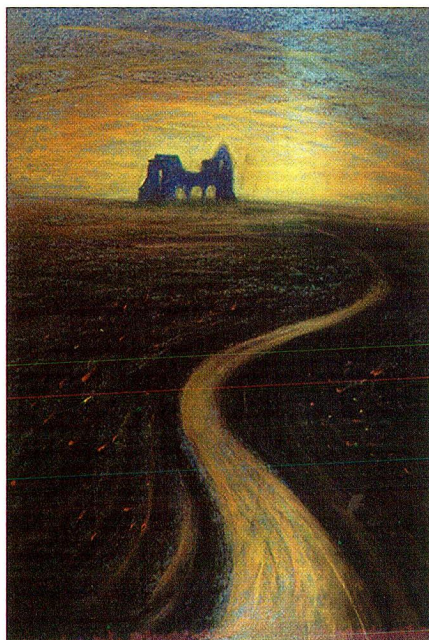
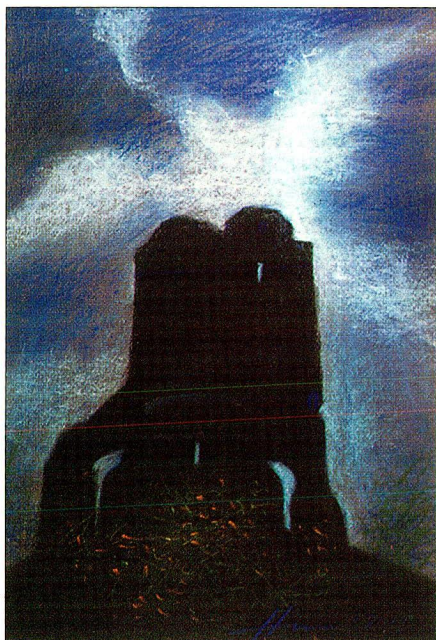
Nem kellene lennünk, de mi mégis vagyunk. Vagyunk a bácskai vérbosszú, a titoista elbutító évtizedek, a miloševići háborúk réme ellenére is. Vagyunk. Vagyunk ebben a megbolydult, kaotikus világban, ahol ismét egykori ügynökök kormányelnökök lehetnek, szemébe röhögve egy nemzetnek, hazudva múltat, jelent s jövőt. De mi itt vagyunk, mégis itt vagyunk. Még ha megosztottan és többfelé szakítottan is, de va-

gyunk. Mert nemcsak Koppány felhégyelt teste a nemzet, hanem egy mélységesen megosztott, kettévágott valami, amiben kétféle magyar van.

Vannak a becsületes, dolgozó, tisztességes emberek, akik a maguk munkájával szolgálják népüket – és vannak a becstelen, dologtalan, tisztességtelen emberek. Ők azok, akiknek az adott szó semmit nem jelent, ők azok, akik szemünkbe szemrebbelés nélkül hazudnak. Ők azok, akiknek semmi sem szent: Isten, haza, becsület. Ők e modern kor emberei. Valaki a közelmúltban azt mondta: a magyar nép újra szabadságharcát vívja. Nem karddal, nem ágyúval, hanem a szó, a kitartás és a kiállás erejével. Nekünk is, mindannyiunknak hozzá kell tennünk a magunk munkáját, erejét és nem utolsósorban a becsületét, hogy ez a szabadságharc a nemzet javára dőljön el!

Hinnünk kell benne, s akkor sikerülni fog. „Legyen hited, és lésszen országod!” István király országa, a Szent Korona országa.

Szülőfalum templomának a szentélyében a cserkészzászló mellett ott van a Millenniumi Országzászló. 2002-ben került oda, akkor, amikor már megint minden annyira kétségbeejtő volt... De a koronás, címeres zászló ott van, kitűzve. Körbe lengik, áhitattal föltekintenek rá azok is, akik ezt nem érthették meg, akik már nincsenek itt velünk, ebben az árnyékvilágban. És minden augusztus huszadikán ott lesznek majd velünk, együtt énekelik majd velünk, hogy Isten, áldd meg a magyart!

ARAKS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2002. augusztus 20.

II. évfolyam, 3. sz.

TARTALOM

Bata János: Az én augusztus huszadikám

Tari István: Szakma az Éden 5

Dr. Ribár Béla : A magyar nyelvű felsőoktatás szükségessége és lehetőségei a Délvidéken 6

Vajda Gábor: Az alku belenyugvás a pusztulásba. A Jugoszláviában élő magyarok tantervéről és tankönyveiről 9

Gubás Jenő: Tétlenségünket megbosszulja a történelem 13

Kiss Melinda: Ecce homo (három verse) 17

Mirnics Károly: Fő a kakaspaprikás – bűnös asszisztálásunk az etnikai arányok megbombasztásához 20

Burány Nándor: A vezérezredes utolsó levele (kisregény) 24

G. Molnár Irén – T. Mirnics Zsuzsanna: Mennyire érett ifjúságunk a Vajdaságban? 38

Beke György: Kisebbségi léthelyzetek 43

B. Foky István: Lángoló víz (II. rész) 49

Bata János: Napló 60

Tomán László: Ellenkezőleg! 63

Mészáros Zoltán: A teljes igazság érdekében 66

Cirkl Zsuzsanna: Kárpát–medencei találkozások 68

Müller Éva: A megtartó hitet lelkünkéből kimosni nem lehet 72

Gubás Jenő: A Szent István-i Aracs 74

Szakma az Éden

szakma a kínzás SZAKMA a félelem elhelyezése

vattacukorból készül a légikalózok szárnya
sorfalat álló FŐBELÖVÉSEK hangja verődik
vissza a felhők dalmahodó ülepéről
kondenzcsíkokkal firkált kékségbe ragadtan
retteg a sátoros ünnepeket tartó ÖNIMÁDAT
ezredvégi a lelki vigaszt keresők topogása

kincskeresők túrják föl a múlt szemetét poros arcát

szakma a kínzás SZAKMA a félelem elhelyezése
testőrök seregében hízik nő az ököljog
megrövidülnek az ÉRTELMES SZÓK málladozásuk
nyelvehagyott makogók mutogatják esti mesékben
reggeli tornák légbuborékján úszik a bagzás

izmosodó kaparás rafinéria szakma az ÉDEN

A magyar nyelvű felsőoktatás szükségessége és lehetőségei a Délvidéken

Egy értelmiségi csoport már 1995-96-ban Óbecsén egyetértett abban, hogy Vajdaság oktatási rendszerében a délvidéki magyar tanulók anyanyelve agaszto méretekben és rohamosan háttérbe szorul és sorvad. A csoport ezért kidolgozta a délvidéki magyar oktatási rendszer körvonalazott anyanyelvűsítési tervzetét. Ezt a tervzetet a tizenkét tagú csoportból tizen aláírták.

1998-ban a MTT egy tanácskozást szentelt magyar nyelvű oktatásunk problémáinak és a tanácskozáson elhangzott referátumokat könyv alakjában is kiadta.

2001 januárjában a VMTT közvitára bocsátott egy törvénytervezetet a Vajdasági Magyar Tudományegyetemről, melyet dr. Szalma József egyetemi tanár dolgozott ki. A tervzetre semmilyen írásbeli elmarasztaló megjegyzést nem kaptunk.

2001 végén a Határon Túli Oktatás Fejlesztésért Programiroda felkért egy csoport délvidéki szakembert, hogy fejtsse ki elképzelését a délvidéki/vajdasági magyar egyetem megvalósításáról. Ezt meg is tettük, abban a reményben, hogy már az ősz folyamán egyikét kar megkezdheti munkáját. Az anyaországban történt kormányváltás ezt megghiúsította.

Egy hónappal korábban a kezembe került a VMSz-nek a magyar nyelvű felsőoktatásról szóló tervzete

Van-e jogunk és szükségünk egy önálló vajdasági magyar egyetemre? Erre a következő a feleletem. A háromezázszáz főt számláló finnországi svéd kisebbségnek saját egyeteme van. Úgyszintén a kétszázszáz főt számláló németeknek Dél-Tirolban német nyelvű egyetemük van. A száznyolcvanezres kárpátaljai magyarságnak Beregszászon magyar tanárképző főiskolája van. Néhány hónapja olvastam egy tanulmányban, hogy százötvenezer az a minimális létszám, amely egy egyetem működését el tudná látni hallgatókkal. Mi remélhetőleg még ennél kétszer többen vagyunk itt, a Délvidéken.

Már annyiszor elhangzott, hogy a délvidéki magyarság megmaradásának záloga az önálló anyanyelvű oktatás az óvodától az egyetemig.

A szabadkai és újvidéki óvónőképző főiskola mennyiségileg kielégíthetné a Délvidék szükségletét, de minőségileg semmiesetre sem. Nélkülözhetetlen az óvónőképzés anyanyelvűsítése, ugyanis az újvidéki főiskolán az első évfolyamon mindössze négy tantárgyat tanulnak anyanyelvükön a hallgatók. Ilyen feltételek mellett az óvónők nem sajátíthatják el az irodalmi magyar nyelvet, ami negatív hatással van a kezük alá kerülő magyar gyerekekre. Ezenkívül a nemzeti azonosságtudattal is baj van. A magyarságtudatot pedig már az óvodában bele kell plántálni gyermekeink lelkébe, hogy megóvjuk őket az asszimiláció veszélyétől.

A Zombori Tanítóképző Fakultás Szabadkai Tagozata elég tanítót képezhet, hogy ellássa igényeinket, de itt sem úgy képezik a leendő tanítókat, hogy magyarságtudattal rendelkezzenek a diplomált tanítók. **Ezenkívül a fakultásnak meg kell szabadulnia az olyan tanártól, aki gyalázza a magyar nőket!**

Oktatásunk legnagyobb rákfenéje a tanárok hiánya (a magyar nyelv tanítását kivéve), aminek következtében számos iskolában több tantárgyat nem tanulnak anyanyelvükön a diákjaink. Ezért nélkülözhetetlen egy tanárképző kar megnyitása, ahol kétszakos képzés folyna, hogy a tanárnak kisebb iskolában is meglegyen a teljes fizetéshez szükséges óraszám. **Olyan tanárookra van szükségünk, akik magyar szellemiségben nevelkedtek, hibátlanul beszélnek az anyanyelvüket, ismerik a magyar kultúrát, történelmet, irodalmat, és akik vallják és vállalják magyarságukat. TEHÁT ISKOLÁINK NE CSAK MAGYAR NYELVŰEK LEGYENEK, HANEM MAGYAR SZELLEMISÉGŰEK IS!** Ha az ösztöndíjpolitikát, a diáksegélyezést, a kollégiumot ennek az ügynek a szolgálatába állítanánk, javulást érhetnénk el ezen a téren.

Szükségünk van magyar anyanyelvű jogászokra, ügyvédekre, bírókra, akik segítenének jogi sérelmeink orvoslásában, amelyekben oly bőven volt részünk eddigi kisebbségi létünk alatt!

Számos magyarlakta helységben nincsen magyar orvos. Tehát szükségünk van magyar orvosokra is, hogy betegeink anyanyelvükön mondhassák el panaszaikat, mert lehet, hogy szerb nyelven el sem tudnák mondani, ami pedig nélkülözhetetlen a sikeres gyógyítás érdekében!

Szükségünk van magyar mérnökökre, közgazdászokra, hogy a vállalatokban, amelyekben többségében magyar munkások dolgoznak, a vezetőség is magyar legyen!

A mindenkori eddigi szerb hatalomnak az irántunk tanúsított hátrányos megkülönböztetése következtében szülőföldünkön, a lakossági számarányunkhoz képest csak fele annyi egyetemet végzett magyar ajkú van, mint amennyi megilletne bennünket. Fiataljaink semmivel sem kevésbé alkalmasak az egyetemi oklevél megszerzésére, mint a többségi nemzet fiai, és újfent hangoztatom, hogy sorainkban az egyetemi oklevéllel rendelkezők sokkal kisebb számaránya a mindenkori szerb hatalomnak irántunk tanúsított hátrányos megkülönböztetésének a következménye!

Mit kellene tennünk?

A Szent István Egyetemnek már évek óta Zentán működő kihelyezett tagozatát fel kellene fejleszteni négyéves képzésre, ahol agrármérnöki oklevelet szerezhethetnének a hallgatók.

A Szabadkán szintén már évek óta működő Gábor Dénes konzultációs központot a főiskolának kellene átvenni, hogy tandíjmentesen anyanyelvükön tanulhassanak a magyar fiatalok.

Az Újvidéki Egyetem Jogtudományi Karán vissza kellene állítani a magyar nyelvű képzést, amely a nyolcvanas évek végéig működött.

A magyar nyelvű oktatást tovább kellene fejleszteni a Szabadkai Műszaki Főiskolán, a Közgazdasági és Építőmérnöki Karon a teljes oktatás idejére, hogy ne csak az első két éven folyjon magyar nyelvű oktatás. A Műszaki Főiskolát egyetemi kar rangjára kellene emelni.

Az Újvidéki Egyetem Színművészeti Akadémiáján minden második évben nyílik magyar nyelvű csoport, amit támogatni kell, hogy biztosítva legyen a magyar ajkú színészutánpótlás a Délvidéken.

Az Újvidéki Egyetem Zeneakadémiáján is dolgozik annyi magyar ajkú tanár, hogy megszervezhetnék a magyar nyelvű képzést is.

Üdvözlendő a Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium tevékenysége, de a tehetséges magyar hallgatók istápolásának a számát a mostani tizenhatról a kétszerezésére kellene emelni!

A magyar hallgatókkal a Jogtudományi és Technológiai Karon, valamint a Kémiai Tanszéken folytatott egyéni foglalkozást ki kellene bővíteni a többi karra és tanszékre, tantárgyra is.

Tehát, mint ahogy azt a VMTT által közrebocsátott törvénytervezet kihangsúlyozza, az Újvidéki Egyetemen a meglévő magyar nyelvű oktatást tovább kell fejleszteni.

De a végleges és tartós megoldást egy Délvidéki Magyar Egyetem megvalósításában látom és látjuk többen is. Reméljük, hogy az anyaország megértést fog tanúsítani, és mint ahogy támogatta a Beregszászi Tanárképző Főiskola és kollégium, valamint az erdélyi Sapientia Egyetem megnyitását, úgy támogatni fogja a Délvidéki Magyar Egyetem megvalósítását is.

Egyes szakterületek káderállománya több mint 95 százalékának megvan az egyetemi rangfokozata is, tehát taníthatnának a leendő magyar egyetemen is.

KÜLÖNBÖZŐ SZAKTERÜLETEK TUDOMÁNYOS FOKOZATAIVAL RENDELKEZŐ DÉLVIDÉKIEK SZÁMA

Angol nyelv	4	Közgazdaságtan	20
Német nyelv	5	Testnevelés	5
Biológia	4	Matematika	6
Orvostudomány	34	Történelem	7
Jogtudomány	12	Mezőgazdaságtan	20
Pszichológia	4	Vegyészettechnológia	17
Kémia	16	Műszaki tudományok	24
Szociológia	4		

Örvendetes, hogy mily sokan (több mint ötvenen) folytatnak posztgraduális tanulmányokat. Mind ezek, ha befejezik posztgraduális tanulmányukat, munkatársai lehetnének a leendő magyar egyetemnek is.

A Délvidéki Magyar Egyetemet csakis az anyaország támogatásával tudjuk megvalósítani. Amíg erre sor nem kerül, a leggyorsabban távoktatási konzultációs központok megnyitásával tudnánk növelni az idehaza magyarul tanuló egyetemi hallgatók számát. Május 3-án részt vettem Budapesten a Magyar Professzorok Világtanácsa által szervezett *Távoktatás a Kárpát-medencében* c. konferencián, ahol megtudtam, hogy a következő főiskolák, és egyetemek végeznek olyan távoktatási tevékenységeket, melyek iránt érdeklődést mutatnak a délvidéki magyar fiatalok is, és éppen ezért hajlandók itt a Délvidéken is megnyitni konzultációs központokat.

Általános Vállalkozási Főiskola: vállalkozásszervező;

Berzsenyi Dániel Főiskola: angol;

Budapesti Gazdasági Főiskola: idegenforgalmi és szálloda, kereskedelmi, vendéglátó és szállodai.

Budapesti Műszaki Főiskola: műszaki menedzser;

Debreceni Egyetem BTK: angol;

Pázmány Péter Katolikus Egyetem: jogász;

Pécsi Tudományegyetem: műszaki szakoktatói, műszaki informatikai;

Széchenyi István Egyetem: környezetmérnöki, közlekedésmérnöki, műszaki menedzser, településmérnöki, nemzetközi kapcsolatok, általános szociális munkás, humán erőforrás-menedzser.

Az alku belenyugvás a pusztulásba

A Jugoszláviában élő magyarok tantervéről és tankönyveiről

Az elmúlt nyolcvan év alatt a jugoszláv állam, az adott formájától függően, többnyire azt cselekedte ifjúságunkkal, amit akart. Telhetetlen volt, s ebbe a közelmúltban ismét – ezúttal teljességgel – belebukott. A mai európai érdek ennek dacára hozzáköt bennünket. Több évtizeden át tartó lelki-kulturális megnyomordottságunkat természetesen csak úgy kezelhetjük, ha közvetve az államalkotóink betegségét is gyógyítjuk. Legalább annak hangsúlyozásával, hogy a még mindig tartó államnemzeti fölfuvalkodottság helyett országunk polgárainak reális önértékelésre, helyálló értékfogalmakra, határozott erkölcsi tartásra, emberi méltóságra s nem utolsósorban mindezt mint tartalmas életet megalapozó ismeretekre van szükségük. S ennek megfelelően olyképpen is, hogy a még mindig az avult szemléletnek áldozó jugoszláv minisztériummal semmiképpen sem szabad alkudnunk. Ehelyett fölkináljuk neki korszerű európai oktatásügyi koncepciókat, s ha erre a régi beidegződésével reagálna, akkor a kosovói albán sorstársainktól lennének kénytelenek tanácsot kérni: mi a módja az illegális oktatási rendszer kidolgozásának; hogyan őrizhetnénk meg emberi méltóságunk minimumát.

Magyarán: az állambürokratikus elvű oktatást a kultúrcentrikus nevelésnek és tanításnak kell fölváltania. Továbbá a dogmák sulykolása, ismeretek zsúfolása helyett a jövő tantervkészítők elmélyültebb gyermeklélektani ismerettel, nagyobb pedagógiai hozzáértéssel, az adott korosztály befogadóképességéhez alkalmazkodva, az alkotókészség fejlesztésére több lehetőséget nyújtva kell, hogy kimérjék az elsajátítandókat.

Ha a felnőttek közül sokan már menthetetlenek, legalább a gyerekeinket igyekezzünk megőrizni önmaguknak, az igazságnak, a hitelességnek. Enélkül ugyanis az ő életüket is az a kényszer, hamis tudat terhelné, amely a Jugoszláviában élő magyarok kultúráját mind a mai napig erősen korlátozza és felemássá teszi.

A teljes értékű, európai értelemben vett emberré válást most, az egyetlen nagy lehetőség vissza nem té-

rő pillanatában a gyökereknél, vagyis az oktatásban kell megalapoznunk. Alkuról, a laikus és pozícióvédő politikusok közbeszólásáról szó sem lehet. S azok a pedagógusok sem jöhetnek tekintetbe, akik eddig a testvériség-egység álságos jelszavával, állásuk biztosítása érdekében és kis tiszteletdíjakért kiszolgálták a saját népét csődbe vezető nagyszerb állami garnitúrát.

Azoknak a pedagógusoknak kell tehát a jövő magyar iskoláink, illetve tagozataink tantervét az oktatási minisztérium asztalára tenniük, akik nem tévesztik össze a lojalitást a szolgálalkúséggel, az öntudatosan vállalt állampolgárságot a rövid vagy hosszú távú aszimilációba való belenyugvással: nem egyeztetnek, nem alkudnak, mert a szakmai tájékozottság mellett felelősségtudattal is rendelkeznek. Tehát a lelkiismeretüknek is megfelelően mindenféle politikától és egyéb elfogultságtól független tématerveket készítenek az eddig kellő nyomatékmal el nem ítélt módon manipulált humántárgyak (magyar nyelv és irodalom, történelem, társadalomismeretek, zene- és képzőművészet) tanításához. Ezeknek a tantárgyelképzeléseknek minden tekintetben a nemzetköziséget magukban rejtő nemzeti értékekhez kell igazodniuk. Ami persze nem jelenti azt, hogy – főleg a történelem és a társadalmi ismeretek oktatásában – nem kellene tekintetbe venni a magyar kultúrának a délvidéki, szlávokkal összefüggő vonatkozásait, s hogy az irodalom tanításában nem lehetne némi helyet szorítani a magyarok és délszlávok kapcsolattörténete megfelelő kivonatának, — amennyiben a vajdasági szerb iskolák tantervében is helyet kapnának ezek a magyarok megbecsülése szempontjából fundamentális fontosságú ismeretek.

Meg kellene ugyanis érteni és értetni, hogy a szeparatizmus, a gettósodás és a balkanizálódás rokonfogalmak. S hogy eddig a többségnek az európai szellemtől és egyetemes humánumtól való lényegi szeparálódása vonta maga után a kisebbségek formális szeparatizmusát. Az államalkotó nemzet önkényuralmával szembeni gettósodás adott körülmények között az egészséges önvédelem, a minden emberi értékkel

szembeni nyitottság egyedül kulturált és európai formája is lehet.

Ha az említett tantárgyakat illetően az anyanyelv nemzeti kultúrája nem juthatna teljes mértékben kifejezésre az oktatásban, akkor a felelőtlen pozíció- és tiszteletdíjvédők az eddigi bűnös tevékenységet folytatnák, a magyar gyerekek identitászarát nyugtázva, a másodrangú állampolgárok újabb nemzedékét nevelnék ki. Ahhoz ugyanis, hogy az ifjúság egészséges lelkű, szabad öntudatú polgár legyen, az anyanyelvű oktatás külső formáján belül mindazon tartalmak tökéletes elsajátítására is szüksége van, amelyek a magyarsághoz népdalagyományként, zenei örökségként, színes alkotói képzeletként, a nyelvi kifejezőmód kincses-táráként, szokásrendszerként, vallási és erkölcsi tartalomként, kutatói fölfedezésekként, eredetbeli jellemzőként, honfoglaláskori emlékként, történelmi sorsélményként, nemzeti identitásvédő szervezőmunkaként hozzátartoznak.

Bármennyire szorosan helyezzünk ugyanis egymás mellé két széket, félig az egyik, félig a másikon ülve, kényelmetlenül érezzük magunkat, attól is félve, hogy közöttük könnyen a földre eshetünk. Vagyis a szerb írókat, zeneszerzőket, hadvezéreket stb. a szerb nyelv tanulásának keretében kellene elsajátítaniuk a magyar általános és középiskolásoknak. Annál is inkább, mert a szerb nyelv magyar tanulók számára készült tankönyvekben rengeteg a csupán az irodalmi nyelvre jellemző kifejezés, bonyolult struktúra. A mesék, az elbeszélések, regény- és drámarészletek, valamint a versek jelentős részét olyan módszeresen fölépített ismeretterjesztő szövegekkel kellene helyettesíteni, amelyek fölölelnék a szerb nép történelmének és kultúrájának lényegét. A magyar gyerekek nagy többsége ugyanakkor jórészt azért nem használja úgy a többség nyelvét, amint kellene, mert a tankönyveket nem a magyar nyelvet jól ismerő szakemberek készítik.

Súlyos megaláztatás, az etnocidium gyakorlása tehát, hogy a hetedikesek és nyolcadikosok közös tankönyvből az utóbbiak csupán Erkelről és a Bánk bánról, valamint Kálmán Imre és Lehár Ferenc operettjeiről tanulhatnak, ugyanakkor Hristić, Mokranjac, Binički, Stanković és Bajić szerzeményei és munkássága nagy terjedelemben kap helyet ahhoz képest, hogy a szerb zene történelmi okok miatt nem bontakozhatott ki idejében. A hetedikesek számára készült első részben jelen van ugyan Liszt, sőt Bartók is, de nyoma sincs Dohnányinak és másoknak. Sőt Kodályt is hasztalan keressük. Neki talán az lehet a bűne, hogy zeneoktató

módszerét a Távol-Keleten is alkalmazzák? Az államalkotó alkotók itt is háttérbe szorítják a magyar zeneszerzőket. Elborzadva hadd mondjak csupán annyit, hogy noha a jugoszláv államnak még mindig változatlan a himnusza, a hetedikesek között tananyagának élén Szent Száva himnusza olvasható és énekelhető, méghozzá szerbül.

A hetedikesek és nyolcadikosok számára írt képzőművészeti tankönyvben ugyanez a helyzet. A magyar irodalom olvasókönyveiben úgyszintén. Vegyük példának azt, amely a hetedikesek számára íródott s még 1987-ben hagyták jóvá, viszont 1999-ben újra kiadták. Tudjuk, hogy néhány fölülmúlhatatlan költőnktől eltekintve mi sem vagyunk nagy irodalom. A szerb irodalom viszont történelmi okok folytán a miénkénél is kisebb. Miért kellett akkor Antonije Isaković, Desanka Maksimović, Jovan Dučić és J. Sterija Popović műveit a magyar tanulók olvasókönyvébe iktatni – a mi íróink és világirodalmi nagyságok helyett? A tetejében a *Drága föld, szülőhazámnak földje* c. fejezetben nem is az irodalom, hanem a kommunista-államnationalista propagandán van a hangsúly. Méghozzá anakronisztikus és nevetséges módon. Isaković története ugyanis a fanatikus partizánerkölcsöt domborítja ki, holott az elmúlt fél évszázad során hihetetlen mértékben árultatott el az önfeláldozás magatartása. Nem utolsósorban azért, mert már akkor ilyen időszertlenül eszményeket próbáltak belesulykolni az ifjúságba ahelyett, hogy példát mutattak volna neki.

Maksimović *Véres rege* c. verse pedig az elmúlt évtizedek során akaratlanul is annak a törzsi fölfuvalkodottságnak a piederstálra emeléséhez járult hozzá, amely végül saját államát semmisítette meg. A vers nemzeti kizárólagosságra épül, hiszen a németek (kragujevaci) kivégzőosztagjában volt egy katona, aki parancsmegtagadással a halált választotta, semhogy golyót eressen az ártatlan diákok és tanáraik csoportjába, s erről lábjegyzetben sem esik említés. Arról még kevésbé, hogy egy olyan kis nép férfainak, mint a szerb, meg kellett volna gondolniuk, hogy célszerű-e orvul az állig fölfegyverzett megszállók soraiba löniük akkor, amikor azok túsokat szedtek és iszonyú megtorlással fenyegetőztek. Vajon nem az lett volna-e az igazi hazafiasság, ha az indulatokat megfékezve és a passzív ellenállást választva nem szolgáltattak volna ürügyet a „fölsőbbrendűek” genocidiumának? (Az oroszok szembeszállásának volt értelmes alapja, hiszen ők óriási szabad területeken szedhették össze magukat. A nyugati szövetségesekről nem is beszélve.)

S bizony Thurzó Lajos Szonya c. verse sem illik a XXI. századi olvasókönyvbe. Azért, mert ma – amikor szintén nagy szükség van a magyarok és szerbek őszinte barátságára! – ez a vers a (leplezett) gyűlöletet szíthatja. Arról szól ugyanis, hogy „játszanak a kétajkú gyerekek...”, s nevelik „egymást szerbnek-magyar-nak”. Ebben az utópiában Zentán a II. világháborút követően még hihetett a költő. Az elmúlt fél évszázad során azonban e nemes szándék csúfosan megbukott, s ez az egyre inkább demagógiává váló egymást szerbnek-magyar-nak-nevelés (a multikulturalizmus karikatúrája lévén) nekünk halálos ellenségünk lett, minthogy a beolvasztásunk csalárd módszerével azonos. Ma ugyanis egymás megbecsülése érdekében először szerbnek vagy magyarnak kell nevelnünk az ifjúságot, s csak ezt követően sajátíthatjuk el egymás nyelvét és kultúráját. Az ön maga nemzeti-kulturális értékeit birtokló ember ugyanis spontánul hagyatkozhat a kíváncsiságára, s a szomszédai iránti nyitottsága sem erőszakolt, kötelező (képmutató, kisebbségi érzést rejtő), hanem belátásból fakadó erkölcs.

Az viszont a szerb nacionalizmus nyíltabb befolyása, hogy a XIX. század végi francia irodalom hatására a szerb nyelv zeneiségét, hangulati finomságait fölfedező szerény Dučić is jelen van egy verssel az olvasókönyvben. (A jóval gazdagabb világú Szabó Lőrinc eggyel sem.) J. S. Popović pedig drámarészlettel. Vajon az európai színpadokon hírnevet szerzett Örkény István valamelyik műve nem lett volna alkalmasabb a dráma fő tulajdonságainak ismertetésére?

Az olvasókönyv szerzőjének ideológiai hátsó szándékáról a könyv némelyik kisebb egysége – ahogyan Marcsók Vilma megállapította az Aracs folyóiratban (2001. 1. sz.) – már a címevel is árulkodik. Ha pl. valaki egy kicsit is ismeri Pannónia és a Balkán történelmét, akkor tudja, hogy egészen a mohácsi vészig inkább a magyarok segíthettek a szerbeknek, mint fordítva. Mégis ilyen alcímet olvashatunk a Tiszta forrás (!?) c. fejezetben: Kraljevics Márkó megszabadítja Szibinyáni Jankót. Nem a népköltészeti hitelesség kérdéses itt, hanem a „Hunyad karjai”-nak elhallgatása.

Az említettekén kívül miért maradt el Nagy László Juhász Ferenc mellől? Miért nem Krúdy vagy Tersánszky szerepel Majtényi Mihály és Janikovszky Éva helyett? Hol maradt Szabó Lőrincen kívül Illyés, ha az említett Majtényi és Gál László mellett három fiatalabb vajdasági író is szerepel a tankönyvben? Stb.

Vajon a még fiatalabbak iránt irgalmasabb lett volna a balos államdictatúra, a kultúra szeparatistája? Korántsem.

A radikálisan emberi tantervváltás a hobbi- és amatőr-magyarság (nem az amatőrizmus!) végét, a hasadtság gyógyulását eredményezhetné. Mert mind a mai napig: ha a tanteremben csupán részben érezheti magát ahhoz a nemzethez tartozónak a kisdíák, amelyek tagjaként a születésekor az anyakönyvbe bejegyeztetett, s emiatt kisebbség alakul ki benne, akkor az iskola többnyire szerb közegéből kiszabadulva, az otthoni és utcai környezetétől függően nacionalista túlkompensációkban éli ki magát, nemzeti külsőségekkel azonosítva a nemzeti kultúrát. Magyar énjét a nagy évfordulók – 1848, 1956 s újabban a trianoni békediktátum – számára tartogatja. Valamelyik pártunk vagy művelődési házunk szárnyai alatt (elvéve: a magyartanárja jóvoltából) megtanulja, hogy alkalomadtán teli torokból énekelhesse a himnuszunkat, s így élje ki nemzeti hovatartozását, vagy – s ez a tipikusabb eset – tehetetlenül magába húzódjon s az anyagiakért folytatott küzdelemben, netalán alkohol segítségével igyekezzen túltenni magát azon, hogy az otthoni nyelvhasználaton kívül legfeljebb tévzés közben, alkalomadtán a magyar sportolók sikereinek születését figyelemmel kísérve lehet magyar. Valóban magyarok az ilyen, az anyanyelvüket csupán akadozva beszélő, magukat többnyire magyaroknak valló, kétszínűségüknek csupán elvéve tudatában levő emberek? Igen is, meg nem is. Mindenesetre nyitott vagy zárkózott nacionalistákká nevelte, idomította őket a balkáni állambürokrácia.

A saját érdekei ellenében. Mert a titói kölcsönidőnek végleg, a miloševići nyílt erőszakultusznak pedig egyre inkább befellegzett. A katonaság és a rendőrség akkor is érzi a támogatáscsökkenést, ha a mindig vaskézzel összetartott délszláv állam most is aránytalanul sokat kénytelen ráfordítani az önfenntartására. Más, kulturált eszközt kell választani a schengeni egyezmény dacára is légiesedő határok megőrzésére. A számbelileg kisebb nemzetekkel is meg kell szeretetni ezt az országot. Mert a szülőhaza az emberi lélekben mindenekelőtt érzelmi, azután pedig erkölcsi fogalom, Jugoszláviában pedig diktatórikusan politikai. Ennek megfelelően mind a mai napig a hazáról féligazságokat, sőt egyenesen hazugságokat neveltek bele az ifjúságba. Mintha a vizsgálatok szerint nem a szűkebb környezet, az otthon asszociációköre idézné fel a magyar emberek nagy többségében a haza képzetét,

esetleg nagy ugrással kapcsolva össze azt a nyelvet-kultúrát adó országgal, a szélesebb értelemben vett hazával.

E hazaélmények megsemmisítése céljából kényszerítette rá évtizedeken át a kommunista délszláv hatalom a tantervek és a tankönyvek szerzőit a Jugoszláviát jelentő „hazánk” hamisan csengő szó használatára, a többi között olyképpen, hogy pl. a harmadik osztályban a magyar kisdíákokkal még mindig a szerbek történelmét magoltatja, az államalkotó nemzet ere nyeit nacionalista túlzással domborítva ki. Mintha az ártatlan és tehetséges szerb nép környezetében minden más nép bűnös és korlátozott képességű lenne, s csupán a többségi nemzet vélt érdekeihez alkalmazkodva nyerhetne föloldozást.

Az egyetemes, európai igényű magyar kultúra eredményei ma már nem s a jövőben még kevésbé csupán a rádió és a televízió által jutnak el hozzánk. Az értelmes ifjúság egyre inkább rájön, hogy a szerb szellemű iskoláztatása során legalább annyira butították is, mint amennyire okosították. Következőleg Jugoszláviát vagy Szerbiát, netalán a Vajdaságot (ki tudja mit hoznak majd a következő hónapok?) mindennek fogja érezni, csak a hazájának nem. Akkor sem, ha az iskolán kívül időközben tudomást szerez róla: a magyarok ezerszázéves állama – a török hódoltságot és a 48-as szabadságharcot követő éveket nem számítva – a mi vidékünket is magában foglalta.

Mindazonáltal az európai szellemiség pillanatnyi s az emberség időtlen kritériuma értelmében a mi dolgunk nem a határtologatásra várás, hanem a minden

körülmények közötti helytállás. Ennek alapvető föltétele, hogy a gyerekeink az érettségüknek megfelelően a minél objektívabb igazságot tanulják meg a saját nemzetükről, az elődeikről, a környezetükről, s dióhéjban arról a népről, amelyet a nagyhatalmak nyolcvan évvel ezelőtt államformáló szereppel ruháztak föl. Tudniuk kell, hogy a magyar politikusok a huszadik század második évtizedében – legalábbis formálisan – annak a Habsburg királyi családnak a bosszúja érdekében törtetek be az évszázadokig különben is sötétségben élt Szerbiába, amely több mint fél évszázaddal azelőtt vérbefojtotta Európa egyik szép életjelét, a magyar szabadságharcot. De ugyanakkor azzal is tisztába kell jönniük a diákoknak, hogy hosszú évtizedeken át a magyar nemzet ártatlan tömegei, az ő közvetlen őseik kegyetlenül bűnhődtek a Habsburg, majd később részben nagynémet vezénylettel elkövetett magyar bűnökért.

Egyszóval olyan tanterveket kell készíteni s olyan tankönyveket kell Magyarországról behozni (esetleg vékony füzetekkel s a legritkább esetben „hazai” tankönyvvel egészítve ki őket), amelyek az iskolában megszüntetnék a féligazságok és hazugságok terjesztését, s véget vetnének a magyar gyerekek bűnhődésének. Nagyon jó lenne, ha az egyenrangúsodásuk eredményeként mind kevésbé a képmutató szavaikban, hanem inkább az érzelmvilágukban érezhetnék hazájuknak Kis Jugoszláviát, Szerbiát vagy (ki tudja?) a Vajdaságot. S ez annál is inkább büszkeséggel töltené el őket, mert azért mindig is nehezebb lesz itt magyarnak tartani magukat, mint az északi határon túli kultúra- és vértestvéreiknek.

Tétlenségünket megbosszulja a történelem

Évtizedek óta már, az iskolai beiratkozások előtt, mindig elsírjuk azon panaszunkat, hogy a magyar gyermekek egynegyede nem magyar iskolában tanul. Az újságokat ilyenkor ellepik azok az írások, amelyek a szülőket szeretnék meggyőzni, hogy az anyanyelven való tanulás a jobb, nem jelent a gyermek számára lelki megrázkódtatást, a tananyag elsajátítása könnyebb, a megszerzett tudás pedig alaposabb. A szülők meghallgatják ezeket a jó tanácsokat, majd egynegyedük ismételtén szerb tagozatra íratja gyermekét. Tehát a szülőknek az ilyenfajta meggyőzése mindaddig eredménytelen volt. Ennek ellenére minden évben megismételjük ezt a magunk által is hiábavalónak tartott munkát, ahelyett hogy utána néznénk, s feltárnánk azokat a valódi okokat, amelyek a szülők egy jelentős részét, minden okítás ellenére, az ellenkező döntésre készíteti.

A II. világháború utáni években a szerb tagozatokon nem lehetett találni magyar tanulót. Még a közismerten szerbül rosszul beszélő zentaiaknak sem jutott eszébe, hogy a könnyebb érvényesülés érdekében szerb iskolába írassák gyermekeiket. Ez a folyamat csak az ötvenes évek második felében indult el, hogy mára már katasztrofális méreteket öltön. A változást az önálló magyar tannyelvű iskolák megszüntetése okozta. Ekkor ugyanis minden viszonylag független magyar intézményt, iskolát, művelődési egyesületet, könyvtárat, stb. az úgynevezett „testvériség-egység” érdekében, pontosabban jelszava alatt a szerb rokonintézménnyel (amely legtöbbször rosszul működött) vontak össze, és ezzel az eddig jól működő magyar intézményt is munkaképtelenné tették. A munkát nem csak a tradíció nélküli, alig vagy rosszul működő társtagozatok bomlasztották, sokszor tudatos gáncsoskodásokkal, hanem sokkal inkább volt romboló hatása annak a hatalmi politikának, amely megszüntette ezen intézmények nemzeti sajátosságait, és ezzel az itt folyó munkát a magyarság számára mindinkább érdektelenné tette. Ez is volt a célja.

Mindezt még fokozta, hogy a magyarságot ezen intézményeken belül (de valójában mindenütt) másod-

rendű polgárokká degradálták. Az ünnepeken például mindig a szerb műsorokat mutatták be először még a magyar többségű településeken is, a magyar műsort csak akkor, amikor már a magyarul nem értő, fegyelmezetlen szerb közönség zaja a program élvezetét lehetetlenné tette. Az utóbbi időben a magyar műsor rész megtartása már nem is volt fontos, illetve csak formaságból volt jelen, mivel csak a látszatra törekedtek, és a szerb műsorokhoz, szemfényvesztésként, beiktattak egy-két „piroscsizmás”, torz magyar számot. A magyar tannyelvű tagozatokon is hasonló viszonyok alakultak ki. Az iskola, de főleg a tanterv elvesztette minden nemzeti sajátosságát. A magyar osztályok tanulói és tanári kara másodrendűvé, néhol csak megtűrtté vált, helyszűke miatt (mint a nagybecskerek-i iskolák többségében, tanteremhiányra hivatkozva) ki is szorult, így a magyar tagozatok elvesztették mindazon vonzerejüket, amelyekkel eddig érdekeltté tették a magyar nyelvű iskoláztatást. Sőt a látványos megkülönböztetések, a magyar diákok zaklatása, bántalmazása még menekülésre is készítette a tanulókat. Ezt még fokozta a hatvanas években, főleg a magyarság körében terjedő „jugoszláv öntudat” erősödése, amikor sokan már büszkébbek voltak jugoszlávságukra, mint magyarságukra.

A magyar diákok szerb nyelvű iskoláztatásának egy másik jelentős oka a magyar nyelvű oktatás színvonalának nagyarányú csökkenése. Ez a minőségromlás természetesen a szerb tagozatokra is vonatkoztatható, sőt az egész szerbiai társadalom egy mély erkölcsi válságban van, ahol a tudás nem jelent semmilyen értéket. Éppen ezért lenne fontos a magyar nyelvű intézmények, főleg az iskolák színvonalának a növelése, mert ezzel tudnák vonzóvá tenni a tanítást a magyarok, de a nem magyarok számára is. Erre kiváló példának szolgálnak a kárpátaljai iskolák.

Az ötvenes évek végéig a Délvidék négy gimnáziuma, a szabadkai tanítóképző, az építészeti középiskola és még egy-két tanintézet kimagaslóan oktatott. A zentai Bolyai Farkas Magyar Főgimnázium tanárai pél-

dául a város megbecsült polgárai voltak – még a pedellus Jóska bácsi is köztiszteletet élvezett. De hol van ma már a Bolyai, a többi neves magyar tanintézettel együtt, és hol van az a sok lelkes, nagy tudású pedagógus? Szétszórtá, tönkretette, s nem pótolta fiatalabbakkal a balkáni, kommunista, tárgyi és szellemi értékeket pusztító „művelődéspolitikát”, amelynek haláltánca most van a tetőfokán. Ma már csak itt-ott beszélhetünk kiváló pedagógus egyéniségekről, de nincs egyetlen olyan iskola sem, ahol a magyar nyelvű oktatás kimagasló eredményeket érne el. Természetesen ennek legkevésbé okai a pedagógusok. A bajt ugyanis a nacionalista, kisebbségeket beolvasztani szándékozó hatalom iskola- és kultúrpolitikája jelenti, amely legkevésbé igényli a minőségi, főleg a jó kisebbségi oktatást, sokkal inkább a párthűséget és a lojalitást. Az iskolák igazgatói általában szerb nemzetiségűek, s a közelmúltig nem volt kötelező a magyar nyelv ismerete (de még ma sem szankcionálják ezt). Ha akadnak magyarok is, akkor csak olyanok (elnézést a minimális kivételtől), akik anyanyelvükön nem képesek egy értelmes gondolatot eldadogni. Aki nem tud helyesen beszélni, helyesen gondolkodni sem tud – mondja Déry Tibor – ennél fogva nem alkalmas semmilyen kulturális intézmény irányítására sem, főleg nem tanügyi létesítmény vezetésére.

A mostani tanügyi tanácsosok és iskolaigazgatók nagy többsége nem is abból a célból kapta megbízatását, hogy magyar nemzettudattal rendelkező értelmiségi réteget neveljen, bár ezt természetesen megbízatás nélkül is megtehetné, ha maga is rendelkezne megfelelő nemzettudattal, és ha pozícióját nem tartaná fontosabbnak a nemzete sorsánál.

A nem anyanyelvet oktató tanárok is (matematika, fizika, stb.) ahelyett, hogy csiszolnák, gyarapítanák a diákok szókincsét, még mérgezik is. Pedig a szaknyelv elsajátítása épp olyan fontos feladata a reáltudományok oktatóinak, mint például Pythagorasz tételének magyarázata, természetesen, ha a tanár is ismeri a magyar szaknyelvet. Az a tanár ugyanis, aki szerbül végezte az egyetemet, s nem vette magának a fáradságot, hogy a magyar szakterminológiát is elsajátítsa (sajnos ezek alkotják a többséget), nem lesz képes magas szinten a tantárgya oktatására sem. A minőségromlás és a már említett hátrányos kisebbségi helyzet, a nemzeti sajátosságok elvesztése és a nemzettudat nagymérvű csökkenése egyfelől, a szerb nyelv tökéletes elsajátításának lehetetlensége a magyar osztályokban a rossz tanterv miatt másfelől, arra ösztönzi a ma-

gyar szülők egy részét, hogy szerb tagozatra írassák gyermeküket. Nincsenek tudatában, vagy nem is hiszik el, de néha nem is érdekli őket, hogy a gyermekük ezzel milyen lelki válságba kerül. Ők csak azt látják, hogy a gyermekük nem volt képes a felvételi vizsgát letenni, és ezt a hiányos nyelvtudással igazolják. Azt már föl sem tételezik, hogy ezzel a tudással a magyarországi iskolákban sem nyerne felvételt. Őket nem a megszerzett tudás érdekli, hanem a továbbtanulás lehetősége, amit, be kell vallani, a magyarul tanulónak szerb nyelven nehezebb teljesíteni. (Most módosult talán a rendszer, de még mindig nincsen arra garancia, hogy minden középiskolában vagy egyetemen magyarul is lehet felvételezni.)

A minőségi oktatás hiányát, illetve azt, hogy a szerb nyelv hiányos tudása nem képez áthághatatlan akadályt a továbbtanulásnál, bizonyítja az a tény is, hogy a középiskolai fölvételi vizsgákon nem az anyanyelvből, azaz a nyelvből történő számadás jelenti a legnagyobb akadályt, hanem a matematika. Amennyiben a matematika oktatása, illetve összességében a magyar iskolák színvonala magasabb szinten állna, magasabban, mint a szerb osztályokban, ez nagyobb lehetőséget adna a magyar gyermekek számára a továbbtanulásra, hisz a matematikai ismereteik a szerb tanulók színvonala felett állna. Épp ez lenne az a többlet, ami vonzóvá tenné a magyar nyelvű iskoláztatást.

A felsorolt okok, de legfőképp a minőségi romlás (a mindennapos sztrájkok, az áram s a tüzelő hiánya okozta kényszerszünetek, stb.) készteti a szülők egy másik részét arra, hogy magyarországi középiskolába vagy egyetemre járassa gyermekét. A szülő a legjobbat akarja gyermekének, s ha módjában áll, bárhogy is akadályozza azt az itteni magyar pártpolitika, az ösztöndíjazási rendszer, s a magyar hatóságoktól kicsikart továbbtanulási akadályok azon a címen, hogy a Magyarországon tanulók nem hajlandók visszatérni, a szülő meg fogja találni a módját, hogy gyermekét minőségi oktatásban részesítse. Nem értem, hogy miért baj az, ha a jövődélvidéki magyar értelmiség, kellő nemzettudattal fölverte minőségi oktatásban részesül, ha már a szülőföldjén ezt nem kaphatja meg. Azt viszont senki sem teszi szóvá, hogy a tehetősebb szerb tanulók (akikből mind több van), miért tanulnak Budapesten, még akkor is, ha nem beszélnek magyarul. Angol nyelvű egyetemre járnak. Azok a délvidéki magyar politikusok, akik minduntalan azon igyekeznek, hogy a magyar gyermeket megakadályozzák az anyországi továbbtanulásban, inkább azon ügyködnek,

hogy a visszatérni óhajtó magyar diplomásoknak megfelelő munkahelyet biztosítsanak. Akkor majd vissza fognak térni a gyermekeink, minden, a szülőföld szerepére buzdító ál- és hazug szövegek nélkül is. Addig viszont, ameddig az újvidéki egyetemen a legmegfelelőbb, a legnagyobb tudással rendelkező diplomást **csak azért nem alkalmazzák, mert magyar**, akkor ne csodálkozzon senki azon, hogy még az itthon, szerb nyelven tanuló fiataljaink is vándorbotot fognak, s még a magyarság szemszögéből szerencsés dolog, ha nem a tengeren túlra, hanem az anyaországba kívánják nagy áldozatok árán megszerzett tudásukat hasznosítani. Jobb lenne, ha a politikusaink inkább a jogsértések megszüntetésén, a magyarországi diplomák egyszerűbb elismerésén, s a visszatérni szándékozók munkalehetőségén buzdólkodnának és ügyködnének. Az jobban gyarapítaná a délvidéki magyar értelmiség számarányát.

Hogy a minőségromlás mára milyen óriási méreteket öltött, azt számtalan példával lehetne igazolni. A hely szűke miatt, csak egyet említünk meg. A napokban azt a matematikatanárnőt, aki évtizedek óta kárpát-medencei versenyekre viszi és készíti fel a tanulókat, azért akarták meneszteni azoknak a szülőknek a segítségével, akiknek a gyermekei rosszabb eredménnyel rendelkeznek, mert túl sokat követel, de az a magyartanár (különben az újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének neveltje) is említést érdemel, aki annyira „buzgólkodik” a magyar irodalom megszerzésén, hogy nem hajlandó a magyar költészet remekeiből a szavalni vágyó tanulóknak verset ajánlani. Mindezek ismeretében az emberben valóban kétségek támadnak, hogy ilyen viszonyok közepette van-e értelme magyar tagozatra íratni a gyermekét? A választ az a példa szolgáltatja, miszerint a belgrádi egyetem hungarológiai szakán az 1996-os évben 105 szerb ajkú egyetemista szerette volna tanulni a magyar nyelvet és irodalmat, de egy részüknek a jelentkezők nagy létszáma miatt nem állt módjában. Ha ők jövőt látnak a magyar nyelv elsajátításában, és ez Magyarország EU csatlakozása esetén nem alaptalan, akkor csak nyomós okok vagy nagyfokú tájékozatlanság készítheti a magyar szülőket, hogy sokkal előnyösebb helyzetből mégsem magyar nyelven taníttatják gyermekeiket. Csak ezeknek az okoknak a feltárása és orvoslása szüntetheti meg ezt a lelki nyomorból eredő kóros folyamatot, amelynek a következménye a magyar gyermekek egy részének szerb taníttatása.

A megoldást csak az önálló magyar iskolarendszer (az óvodától az egyetemekig) és a Magyar Nemzeti Tanács keretében működő független Magyar Oktatási Tanács tevékenysége jelenthetné. Persze nem a kumroveci pártiskolásokkal, a hatalom által funkcióba juttatott könyöklő, lefelé taposó, fölfelé bólogató karriéristákkal vagy a szerbek által megválasztott képviselőkkel, mint ahogyan azt hivatalosan ígéretik, hanem megfelelő szaktudású és **magyar érzelmű** tanácsadókkal.

Napjainkban tanúi vagyunk a hatalomváltásnak, de a valódi rendszerváltás jeleit eddig sajnos nem volt szerencsénk tapasztalni. Még kevésbé mondhatjuk ezt el a kisebbségiek, köztük a magyarság helyzetének javulásáról. Sőt mi több a szerb nacionalista pártok, felépülve a hatalomvesztés sokkhatásából, szervezett támadást indítottak a délvidéki magyarság ellen. Ezt megszoktuk már és elviseljük, de az viszont már aggasztó és cselekvésre késztető, hogy a jogos követeléseink, legalábbis amint azt a sajtóból következtetni lehet, mindjobban fogynak, szűkülnek és szegényednek. Például manapság már soha és sehol sem esik szó a független magyar iskolarendszerről, ami alapvető feltétele volt a szerbiai magyar iskolarendszer reformjának és legfontosabb követeléseink egyike. Meg kell értetni a délvidéki magyarsággal, a magyar érdekeket felvállaló politikai pártokkal és legfőképp a szerbiai hatalommal, hogy számunkra csak ez jelenti a nemzeti megmaradást itt a Délvidéken. Mert nem csak az a fontos, hogy megmaradjunk, hanem, és ez sorskérdésünk, hogy magyarként maradjunk meg. Mi tovább már nem hátrálhatunk, mert a kisebbségi sorsra kényszerítésünk óta már majdnem minden kollektív jogunktól megfosztottak vagy ezeket soha meg sem adták, és a lassú, de biztos nemzethalálra ítéltettek bennünket. Az egyenjogúságról szóló üres szövegektől és az ígéretektől már megcsömörlöttünk, mert milyen egyenjogúság az, ha szerb tagozatot egy szál gyermeknek is nyitni lehet, a magyar osztályok megnyitásához pedig tizenötös létszám szükséges. És ezt a kérdést, az egyenrangúságot szajkózó politikusainknak egyetlen újságíró sem tette fel eddig azok közül, akik most a bátor kiállásukat és a sajtó függetlenségének szükségességét hangoztatják. Pedig ismeretes volt előttük ez az aljas diszkrimináció. Legalább egyszer kérdezték volna meg a dicsekvőktől, hogy milyen egyenjogúság az, hogy a szerb gyermekek egymagának is joga van az anyanyelvű oktatásra, a magyarnak meg csak akkor, ha 15-en vannak. Ezért elég volt a szemfényvesztésből és az

ígéretekből. Amíg ezek a követeléseink meg nem valósulnak, addig is, természetesen nekünk is cselekednünk kell, mert a jogfosztottság állapotában is lehet tevékenykedni. Ismeretes, hogy az általános iskola befejezése után nagyon sok magyar gyermek nem képes letenni a középiskolai felvételi vizsgát, és ezt nem lehet csupán a nyelvismeret hiányával magyarázni, mivel főleg a matematika jelenti a legtöbbször az akadályt. Egyértelmű, hogy felkészültségük az elégtelen. Ez a dolog ma már annyira súlyossá vált, hogy a diákok többsége, nem bízva magában, neki sem vág a középiskolai fölvételnek, inkább választja a biztonságosabb háromosztályos inasiskolát, ahonnan már nincs lehetősége egyetemre vagy főiskolára iratkozni, illetve otthon marad földművesnek. Itt nem az a baj, hogy a földművelést választja, hanem az, hogy tanulatlan marad, pedig egy jól működő gazdaságot a 21. században széles körű ismeretek nélkül már nem lehet működtetni. Mi már nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy az a kevés magyar gyermek, aki középiskolába szándékozik iratkozni, a felvételi vizsga miatt kényszerüljön alsóbbrendű iskolába. Ezért lenne szükséges a hatásosabb felkészítés, illetve a pótoktatás bevezetése minden továbbtanulni vágyó diák részére. Mert nem csak az anyagi juttatások, az ösztöndíjak vagy a kollégiumi elszállásolás lehetőségei a fontosak, hanem a lelki és a szellemi felkészítés is, a biztatás, hogy legyen önbizalmuk a továbbtanuláshoz, és főleg igényük az oly gazdag magyar kultúra megismerésére. Ez a munka nem korlátozódhat csupán a városokra, ahol már

folyik ilyen tevékenység, hanem minden olyan iskolára, ahol nyolcosztályos magyar tagozatok működnek. Ha ezt nem lehetne megszervezni önkéntes alapon, akkor meg kell csinálni pedagógushonoráriumok ösztönzésével, hisz ez is az egyik célja és feltétele a magyar értelmiségi réteg gyarapításának.

Szükséges említést tenni egy másik jogunkat csorbító jelenségről is. A beolvasztást szorgalmazó szerb hatalom a magyar diákok számára általában csak olyan középiskolák megnyitását engedélyezi, ahonnan a rossz kereseti lehetőséget nyújtó, anyagi gondokkal küzdő, lepusztult gyárakban, mint pl. a szövőiparban lehet csak elhelyezkedni, míg a XXI. század menő szakmáit (számítástechnikát, háztartási gépek javítását, közgazdasági iskolát, stb.) a szerb nyelven tanulók számára teszi lehetővé. A magyarok maradjanak csak kőművesek, parasztok, rosszul fizetett szövőnők, lakatosok, cipészek vagy a privatizáció során, a szerb tulajdonba került gyárak kiszolgáltatott munkásai, mert már több mint 80 éve a mindenkori szerb hatalom számunkra csak a társadalom alsó rétegeit szánta. Ez ellen mindenképp küzdenünk kell. Az az igazság, hogy már korábban is ezt kellett volna tennünk. Ha kivárunk, ha alkalmasabb időket várunk, nagyot mulasztunk. Mert a bizonytalanoknak minden idő alkalmatlan a küzdelemre és csak a cselekvőknek hoz jobb kort a jövő.

Tétlenségünket megbosszulja a történelem.

ecce homo

(és lám)

*és lám
megteremté az embert
művének tetőpontját
majd megpihent
ébredésére
már más
arcot hordott torkában a teremtett
pestisben a paradicsom
elhuny
furulyaszóra már süketek a nyájak
és nem is szelídek
bűnben szülve
e végtelen halálmezőn
emberi testben
uram miért teremtéd*

(sokan vannak)

sokan vannak
de kevés a kiválasztott
mindenki lakomázna
szegényektől gazdagokig
csecsemők és vének
tisztviselők
papok
juhászok
jogászok
ó szegény hitetlenek
miért sántikáltok asztalomhoz
térdig bűnben
kevés a kenyér
de puha és fehér
szemetek bűnben
nem láthatja
testemnek falatját
menjetek
imádkozzatok
hogy valaha megtaláljátok a gabonát
az Istennek házában
vakok

(vérmézőkön)

*vérmézőkön
szétszaladnak a nyájak
utat az embernek
sokan azt hitték
hogyan viszonthallják
féltő pásztoruk hívogatóását
kevesen maradtak meg nyájak
bort cseréltek
vastagabbért
szívet tövisért
vajon melyik
csordába tartozom
bölcsőtől koporsóig
könnyel telt
ereszes utamon*

Fő a kakaspaprikás

Bűnös asszisztálásunk az etnikai arányok megbomlasztásához

Mint arról tudomást szereztem a Magyar Szóból, a kormánykoalícióban levő magyar politikusaink kakaspaprikás-pikniket rendeztek Szabadkán a kisipari vásár területén a következő hívogatóval: „Mi főztük – ti egyétek meg!” A „ti” minden bizonnyal a magyar nép kelle-ne, hogy legyen. Vagyis „mi”.

Milyen fülbemászó, milyen kedveskedő, milyen behézelgő. Lám, mennyire becsülik választópolgárait!

Mától kezdve azonban én nagyon szégyellem magamat, hogy valaha is foglalkoztam magyar kisebbségvédelmi politikával, hogy oroszlánként harcoltam jogaimért, hogy sokszor voltam életveszélyben is. Megaláztak, kiközösítettek, szerb barátaimat elvesztettem (pedig ugyanúgy ragaszkodtam hozzájuk).

„Panem et circenses” – a római birodalom uralkodóinak, imperátorainak a „Divide et impera”-val együtt hatalomgyakorló elve volt, hogy butítsák a népet. Annál könnyebb rajta uralkodni. Könnyebb féken tartani.

Kedves Olvasó, mivé lett a harcunk! Milyen mélyre süllyedtünk! Erkölcsi nulla lettünk. Ők kakaspaprikást főznek, s közben elhallgatják előlünk, hogy a menekültek betelepítése a személyes asszisztenciájukkal történik a községek területén a magyar adófizető polgárok pénzéből. Például Szabadka határában, Nagyfénynél 18 000 menekült letelepítését készítik elő, mert „ennek nem lehet ellenállni, mert a menekültek nem akarnak visszamenni. A kérdést nem lehet tovább halogatni, mert szerencsétlen emberekről van szó. Segíteni kell rajtuk.”

Az ő asszisztenciájukkal és hatáskörükben!

Az, hogy nekünk, magyaroknak is van 50 000–60 000 menekültünk – arról többé már egy szót sem ejtenek! Azok talán nem szeretnének visszatérni?

Bennünket még mindig színekúrába lehet ültetni? Mindazok után, ami velünk történt és történik, minket még mindig meg lehet vesztegetni? Egy tál lencsért minden aljasságra képesek vagyunk? Mi továbbra

is képesek vagyunk arra a gaztetre, hogy eláruljuk népünk érdekeit?

Én többé nem szeretem a kakaspaprikást, és halálomig nem fogok kakaspaprikást enni.

A továbbiakban nyugodt lelkiismerettel el is hagyhatom a kérdőjeleket, mert a vezetőink – ha a szerbek a parlamentben történetesen törvényesítének az apa–anyagyilkosságot annak jogalapú megindolásával – azt is végrehajtanák. Igaz, 85 éve tanítatják velünk a szolgálalkúséget, mégis számomra hihetetlen, hogy ilyen rövid idő alatt bele tudják magukat élni az engedelmes, jól nevelt lakáj szerepébe. Nem kell kételkedni az általam említett becsstelen cselekedet hitelességében és az elkeseredettségem megalapozottságában. „Bűnösök közt cinkos, aki néma.” Mellőzzük tehát nyugodt lelkiismerettel a kérdőjeleket, hogy teljesebb és igazibb legyen a róluk alkotott kép.

Döntésük alapján 2002. június 27-e óta el is kezdték parcellázni a szabadkai határt a menekültek számára.

Nem kell különösebb zsenialitás ahhoz, hogy fel fogjuk ennek a következményeit. Szinte valamennyi szerb menekültnek van valahol háza–lakása és más anyagi java. Én igen gyakran elbeszélgetek velük. Őszinték velem, és a fentieket soha nem tagadják. Mi fogjuk megépíteni nekik az új lakást–házat, s ők akkor el fogják adni a saját meglévő házukat–lakásukat a szomszédos „testvéri” köztársaság területén. Ezáltal olyan előnyhöz és előjoghöz fognak jutni valamennyi itt élő őslakossal szemben, ami behozhatatlan. Munkavállalóként és munkáltatóként egyaránt előnyben lesznek. Az állítólagos nemzetközi pénzügyi alapokból megígért támogatásokat eszük ágában sem lesz a Vajdaságban és éppen itt, Szabadkán beruházni. A menekültkérdés rendezését ránk hagyják. Mi a menekültekben pedig új urainkat fogjuk tisztelni, a munkahelyek java részét a szerb közösség kohéziós erejéből kifolyólag ők fogják kapni. A magyar kisebbséget még jobban kínozza majd a munkanélküliség, és anyagilag teljesen lerongyolódik.

Nekem, az „értetlennek” így „érvelnek”: – Köztük mégis sokan vannak olyanok, akiknek valóban nincs lakásuk–házuk a hátrahagyott „testvéri” köztársaságban. Emberbaráti dolog segíteni rajtuk. A válaszom a következő: melyik magyar kapott, vagy fog kapni ingyen lakást–házat Magyarországon? Európának ebben a részében nem működik a „daj–davaj” logikája. Bármelyik magyar, aki innen kiköltözött, az itteni nagy házáért Magyarországon csak kicsit vehetett. Ez az igazság. Magyarország drága ország. Még az amerikaiak is elborzadnak az árak láttán.

Sem Magyarországon és sehol a nagyvilágban egyetlenegy magyar még nem kapott ingyen lakást vagy házat.

És újabb érvekkel jönnek elő: „De a szegény kosovóiak! Mi lesz velük?” Ugyan már! A szegény kosovói szerbek már tíz–húsz évvel ezelőtt rendezték az anyagi helyzetüket s áttelepültek Közép–Szerbiába. Nem piaci áron, hanem annak többszöröséért adták el ingatlanjaikat. Ezért a pénzéért legtöbbször két házat vett. Igen sokan közülük nagy bankbetéttel rendelkeznek, amiből életük végéig nyugodtan megélhetnek.

Nekem szegeznek újabb érveket: „De a szegény kosovói romák? Azokkal mi lesz?” Valóban, az „etnikai ingeneering” keretein belül sok ezer cigányt ide irányítottak Észak–Bácskába (a Helsinki Bizottság 2000/2001-es jelentése erről hírt ad). Mi volt ennek a célja? A dolgok természetéből ered, hogy ez a sok ezer cigány még sok ezer cigányt fog idevonzani.

A magyarok fogják be a szájukat! Nem mi, szerbek vagyunk azok, akik megváltoztatják az etnikai arányokat! Minket ne érjen semmilyen vád! A kóborgó cigányok az okai mindennek. Ha némely magyar vezetőnk vízfejű is, éppen minden magyar nem az.

Kifogyhatatlanok az érvek velem szemben: ismerjem el, hogy bizonyos számú nagyon szegény és elesett földönfutó mégiscsak van. Talán csak nem vagyok olyan kegyetlen szerb faló, hogy ne lássam, valóban vannak hontalan emberek? Például: a házukat földig rombolták! (Igaz, előzőleg ők is valaki más házáért földig rombolták, de ez itt most nem fontos). Ezek már egy évtizede várakoznak, arra várnak, hogy a nekik ígért házakba, a magyarok üres házaiba beköltözhesenek.

Miért nem telepítik e „szerencsétleneket” Kelet–Szerbiába? Kelet–Szerbia „üres”, elnéptelenedett. Csak nézzünk bele a hirdetésekbe. Kelet–Szerbiában, például Bor városában háromszobás összkomfortos lakást lehet venni csupán négyezer euróért.

Vezetőink nemcsak romlottak, hanem vakok és ostobák. Nem akarják látni, hogy valaki ki akarja egyenlíteni a szerb nyelvhatárt az országhatárral. Amilyen „nagyszerű” magyar képviselőink vannak, ez sikerülni is fog nekik. Csakhogy ha itt, Szabadkán letelepítenek 18 000 szerb menekültet, állítom, mi mindannyian el fogunk menni, szét fogunk széledni a szélrózsa minden irányába. Szabadkának évszázadokon keresztül az a történelmi szerep jutott, hogy három kultúra érintkezési pontjában van. Szabadkán többé a magyarok számára nem lesz munkalehetőség, sem életminőség.

A magyarokat (engem különösen) azzal vádolják, hogy a „terület és vér” megőrzésének a viszonylatában gondolkodnak.

A kisebbségi sors nem a terület hovatartozásának a kérdése. A kisebbségi sors mindenekelőtt és elsősorban a rossz, és egyre romló életminőség valósága, a magányos igénytelenségbe zuhanás, a kitesztottság valósága, a folytonos háborgatás valósága, mindennemű háborítatlan kisebbségi társadalmi és társasági élet megélése lehetőségeinek a fogyatkozása. Ezért fogunk nem 18 000-en, hanem újabb 50 000-en elmenni. Ők 18 000-en jöttek – mi 50 000-en fogunk elmenni.

Ne legyünk naivak s ne felejtjük, velünk együtt fognak távozni a talpnyaló, lelkük mélyén korrumpált, lakáj módra udvarias és kiszolgáló vezetőink is. Csak még egy kicsit kívárnak. Megsúgjam meddig és miért? Előbb meg szeretnének ők is gazdagodni és szeretnék zsebre vágni a júdáspénzt. Közülük néhánynak ez sikerülni is fog. Utána fuss utánuk! Ezt tették a melldőngető magyarból lett jugoszlávok is. Ha netalán valahol más országban fognak meghívni kakaspaprikásra, ott is azt fogom mondani nekik, hogy egyék meg ők.

S végül a szakmai becsületesem úgy kívánja, hogy az egész kérdés-komplexumot vizsgáljam meg szerb szempontból, a szerb érdekek figyelembevételével.

Csak az ostoba szerbek fognak örömmámorban úszni attól, hogy végre sikerült kiszorítani a magyarokat ebből a térségből, hogy a németek után végre sikerült megszabadulni a magyaroktól is. A becsületesen gondolkodó szerbek ebben a multikulturalizmus igazi tragédiáját fogják látni. Csak az ostoba és megtévesztett szerbek hihetik azt, hogy önmagukban és önmagukkal multikulturális társadalmat építenek.

Attól kezdve, hogy nem lesz több magyar, az egyenrangú és még egyenrangúbb szerbek fognak együtt élni és egymással szemben állni a vajdasági tér-

ségben. Ez borzalmas állapot lesz. Ezek után nem számíthat nyugodt álmra egyetlen közéleti gondolkodású szerb sem. A nemzetközi közösség évtizedeken keresztül fogja vádolni és büntetni a szerbeket. A szerbeknek pedig nem lesz elfogadható feleletük arra, hogy miért tették ezt.

A történelmi emlékezet nem felejt, olyan a „természete”. Ha a szomszéd valamit mégis el fog tudni felejteni, bőségesen be fogja pótolni a szerbek megnyugodni képtelen emlékezte. A szerbek évszázadokig fogják marni és vádolni egymást. Életerejük ebben fog elenyészni. Ilyen a káini lelkiismeret logikája. Az üldözöből üldözött lesz, és saját üldözési mániájában fog gyötrődni és vergődni. Őrjítő állapotba kerül: a „siker” üldöző elkezd félni a valamikori sikerétől és önmagától. Állandóan az nyugtalanítja, hogy mi lesz, ha egyszer mégis fordul a kocka. Az egyenes és nyílt közgondolkodást a titkolódó, vádaskodó és rögeszmés félelem fogja helyettesíteni. Ahogy múlnak az évtizedek, úgy növekszik a büntetéstől való félelem.

Így van ez, amikor rövidlátó politikusok „építik” (gyarapítják) az államot (a daj–davaj logikájával), és nem a társadalmat (a családom–családod és mindenki fáradtságos munkájával). A nemzetközi közösség álláspontja a menekültkérdés megoldásában világos és egyértelmű: a menekülteknek lehetővé kell tenni, hogy visszamenjenek oda, ahol élvezhetik a valamikori polgári és emberi jogikat.

„Hatalom, mint a víz, vagy apad, vagy árad,
Soha középszerben tespedve nem állhat...”

Arany János

Az elmúlt 13 évben a délvidéki magyarság változó magatartással és sikerrel „politizált”: védekezett az északra agresszíven terjeszkedő nagyszerb nacionalista törekvések ellen. A közéletből évtizedekig kirekesztett, gyakran üldözött és sokszor bántalmazott polgári világnézetű emberek és néhány valóban őszinte magyar hazafivá lett, a kommunista hazugságokból és ideológiából kiábrándult közéleti személyiség összefogott. Cselekedni kívántak. Nagy akarással tenni valamit a magyar nemzeti érdekvédelemért. Ne idealizáljuk a múltat: együttműködésük nem volt mindig zökkenőmentes. Meg–megjelent köztük a kölcsönös gyanakvás–gyanúsítgatás „kisördöge” (rossz szelleme). Ha politizálni nem is tudtak, de menetközben (a gyakorlatban) is rengeteget tanultak.

A politikai közerkölcs területe nagyon sikamlós. Nagyon nehéz megőrizni tisztaságát. Ahol közpénzek vannak, mozgásukat nehéz ellenőrizni, mert a „közpénzek” nincsenek közszemlén és a közvélemény rálátásának kitéve.

A hatalommal még rosszabbul áll a dolog. A politikusokra bízott hatalommal való visszaélés valószínűsége mindig jelen van. („A hatalom mindig megronthatja az embert, a nagy hatalom nagyon megronthatja” – ismert egy angol lordtól eredő mondás).

Volt, ahogy volt. A politikai közerkölcs területén azonban sohasem vétett a délvidéki magyarság akkorát, mint nemrég a Magyar Országházban. Nagyon nagy fokú politikai erkölcstelenség, züllöttség és arcátlanság kell ahhoz, hogy a Szerb Köztársaság kormányának meghívott magyar alelnöke (a délvidéki magyarok „képviselője”) ott kijelentse a következőt: az időben egymásután sorakozó magyar kormányok „későn vették észre a szerb betelepítési szándékot és a betelepítés méreteit a Vajdaságban”.

A délvidéki magyarság politikai „főméltósága” illet tudott mondani a Magyar Országházban. Politikai közerkölcsünk mutatója valóban a nullát mutatja.

Feléd fordulok, kedves Olvasó, hogy ne szégyelljem délvidéki magyar mivoltomat és értelmiségi hivatásom. Kérdem én: úgy nem is lett volna, hogy az anyaországunk főméltóságának (a magyar nemzet legmagasabb rangú megbízottjának) figyelmét ilyen sikeresen kijátszották volna az álnok és fondorlatos szerbek, hogy történhetett meg az, hogy a mi éberségünket is kijátszották (mi minden percben velük vagyunk, egymással farkas szemét nézünk).

Nem! Mi mindent tudtunk! Miért nem jelentettük a Magyar Országháznak és a kormánynak, hogy mit csinálnak a báránybőrbe bújt farkasésű szerbek?

A Szerb Köztársaság kormányának magyar alelnöke már hónapok óta a kisebb hazugságokból a nagyobb és egyre elképesztőbb hazugságok felé sodródik.

Nem igaz az, hogy a délvidéki magyarok kormánypárti politikai érdekképviselete tiltakozott a menekültek letelepítése ellen. Nevetséges a zárt testületek és a közvélemény részéről ellenőrizhetetlen „szervek” jegyzőkönyveire való hivatkozás, a félostobán megfogalmazott nyegle erejű egy vagy két közleménnyel történő hadonászás.

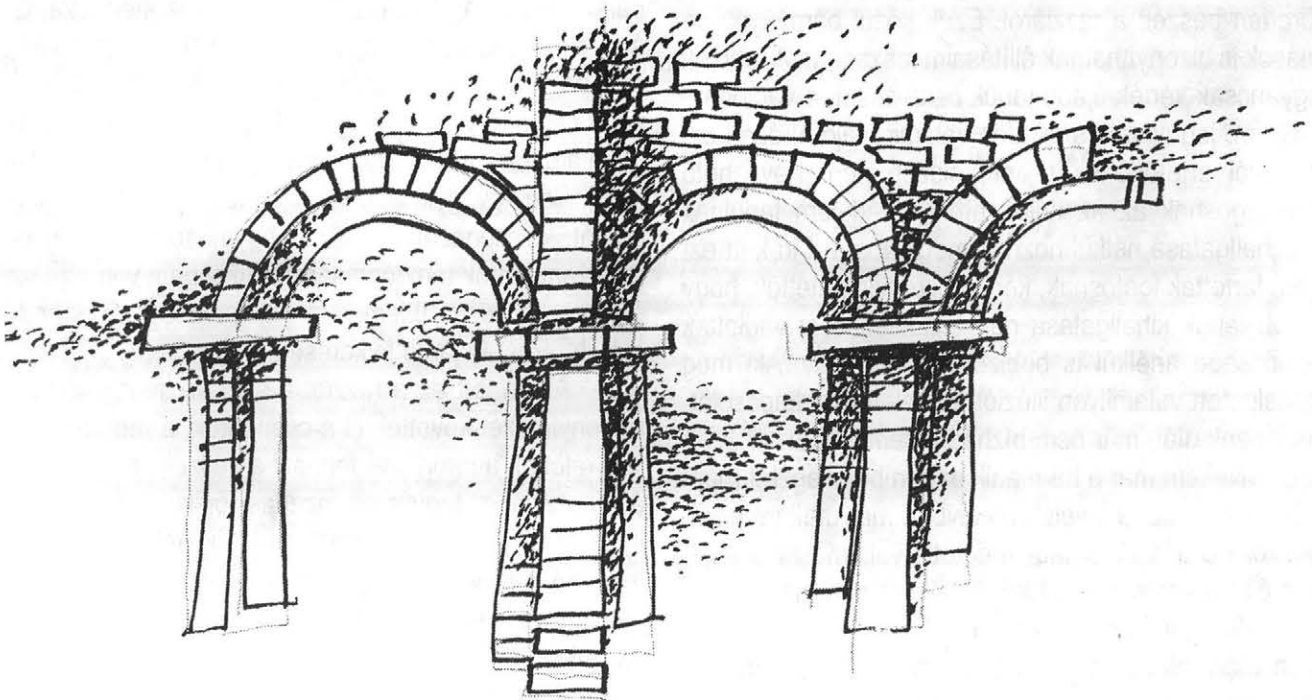
Tudjuk jól, hogy a politikai harcban ennél százszorta hatékonyabb eszközök is vannak azok alkalmazására, azonban nem került sor a „mi toleránsak va-

gyunk" – elvre való hivatkozás miatt. (Hogy hányszor élnek a toleranciára való hivatkozással vissza, annak most már csak a Teremtő a megmondhatója).

Miért hozta a délvidéki magyarság létre a politikai érdekképviselőt és politikai pártját, ha nem azért, hogy megvédjen bennünket, hogy kezdeményezze, serkentsen politikai önszerveződésünket?

Már réges-régóta nem ez történik.

Aki legyint egyet és azt gondolja magában, hogy kutyából nem lesz szalonna – igazat mond. Kísért a megalkuvó múlt, erőtlenné teszi a jelent, s azzal fenyeget, hogy eladja a jövőt.

A vezérezredes utolsó levele (kisregény)

3.

Holnap véget ér a tárgyalás, az ügyész és a védő szavai után majd szót kapok én is, az utolsó szó jogán elmondhatom még egyszer, amit a védelmem érdekében fontosnak tartok. Hogy valamit is mondjak, s ezzel befolyásoljam a bírák véleményét, ezekkel az illúziókkal itt már leszámoltam. Pénteken a vádlottak vallomása után javasoltam néhány tanú kihallgatását: Náday István, Nagybacsoni Nagy Vilmos vezérezredesek, Ternegg Kálmán, Kádár Gyula, Hatz Ottó meg innen is az a magyar író, aki még negyvenkettőben Lilla-füreden beszélt a razziáról. Ezek közül bármelyik, de mások is bizonyíthatnák állításaim igazságát. A többiek ugyancsak kérték újabb tanúk beidézését, a vádlottaknak erre joguk van, s minden valamirevaló bíróság ezt magától értetődőnek tekinti, hiszen nem nevezhető igazságosnak az az ítélet, amit a védelem tanúinak meghallgatása nélkül hoznak meg. Nos, a bírák itt ezt nem tartották fontosnak, kérésünkre kijelentették, hogy újabb tanúk kihallgatása nem szükséges, a vádlottak bűnössége anélkül is bebizonyosodott. Így. Aki még dédelgetett valamilyen illúziót az ítéletekkel kapcsolatban, ezek után már nem bízhatott semmiben.

Nekem már a harmadik napon befellegzett (nem fejeztem be azt a levelet, amelyben már utaltam erre), amikor FCZF altábornagy megtette vallomását. Valójában ő itt, a kommunista bíróság előtt is csak azt a bosszúhadjáratot folytatta, amit már Szálasi hatalomra jutása után mint a számonkérőszék felügyelője indított meg ellenem: én mint védőörizetes kerültem a sopronkőhidai fogházba, de miután kivallattak arról, miért állítottam bíróság elé a délvidéki vérengzés ügyében, hát eztán már mint vád alatt állót áthelyeztek a politikai foglyok közé. Ezt az egész táborat az a Dominich bírő vezette, aki az én rögtönítélő bíróságomnak is bírója volt, később megmaradt a nyilasok szolgálatában, de reméltem, hogy nem fog serénykedni az ellenem irányuló intézkedések végrehajtásában. Talán ezzel magyarázhatom azt is, hogy egy alkalommal, amikor influenzás vol-

tam, nem erőltették a kihallgatásomat. Közben az oroszok nyomultak előre, közeledett a front, s nem maradt számunkra más, a szemmel láthatóan fokozódó fejetlenség közepette elindítottak bennünket nyugat felé, s utána már mással voltak elfoglalva, nem jutott idejük a mi ügyeink tárgyalására. FCZF hát akkor nem tölthette ki bosszúját rajtam, s itt most újabb alkalmat látott.

Pedig negyvenegy októberében a kormányzó úr az én javaslatomra lépteti elő altábornaggyá, általában komoly, megbízható, alapos embernek ismerték, megérdemelte az előléptetést. A szegedi hadtestnek lett a parancsnoka, a visszacsatolt Bácska, az itteni szerteágazó kommunista mozgalom meg a Balkánon fellángolt polgárháború veszélye miatt fontosnak tartottuk, hogy délen egy kiváló ember hírében álló tábornok legyen a parancsnok. Egészsége ugyan már nem volt kifogástalan, gyógykezelésre szorult, de jól ellátta feladatát, kölcsönösen becsültük egymást, tudtam, mindig számíthatok támogatására: szükségem volt erre az érzésre, szívesen ültem vele egy társaságban, s örültem, ha Pesten járva felkeresett.

Aztán jött ez a razzia, a szerbek mozgolódtak, merényleteket követtek el a csendőrök, a rendőrök ellen, rálőttek a járőrökre, fennállt a veszély, hogy délről átsap a láng, fegyveres lázadás tör ki: a hírszerzők ilyen értesüléseket szereztek, a belügyminiszter elégtelennek találta saját erőit, kérte a honvédség segítségét. Én azokban a napokban egészen másféle feladatokkal voltam elfoglalva, emlékszel rá, előbb Ribbentrop jött, aztán Keitel. Az egész magyar hadsereget követelték, addigi legnehezebb feledatom előtt álltam, kemény alkut folytattunk, nem jutott időm a délvidéki eseményekkel törődni, de nyugodt lehettem, az altábornagnál senki jobban nem teljesíthetné a megbízatást. Hanem a második vagy harmadik nap felhív a miniszterelnök, hogy tudom-e mi történik odalenn. Az lehetetlen! – mondtam, a szörnyűségeket hallva, de küldtem egy táviratot. Később láttuk, a tulajdonképpeni tömegmészárlást ezután követték el.

Sokat hallhattál, olvashattál te már erről, nem szeretnék én is ezzel untatni most, éppen most, amikor talán az utolsó szavaimat intézem hozzád (sejtem, hogy többé nem lesz alkalom, még ilyen sem, hogy a végső távozásom előtt elmondjam még neked, amit a halálom előtt legfontosabbnak tartok), de biztos, hogy az ítélet kimondásakor ezt tartják majd legsúlyosabb vétkemnek, hát ezért, a sok hazug láрма között kell, hogy halld az igazság halk, haldokló s csak neked szóló hangját.

Megpróbáltam én ezt itt is, ezeknek is elmondani, noha megannyiszor bebizonyították, hogy nincs fülük az igazsághoz. Mondtam, holnap vége a tárgyalásnak, utoljára még itt is szót kapunk, s noha FCZF valómásával eltemette minden reményemet, mégis fontos lesz, hogy mit mondok: nem sok esély adatott meg nekem az igazam bizonyítására, hát egyet sem szabad elszalasztanom, ezt a legutolsót semmiképpen. Végül is, hát ők, ezek a bírák is emberek...talán...

Egy leleplező vallomást kellene tennem, felfednem egy fontos mozzanatot, egyszerre rádöbbeneni a bírakat, a közönséget az altábornagy rágalmainak hazug voltára. Ez, ha ez sikerülne! Vagy úgy szólni (ezt sem szabad teljesen kizárni), hogy az altábornagy szíve (mert van szíve) beleremegjen, s bűnbánón maga cáfolja meg előbbi kijelentéseit. (Gyógyíthatatlan naivitás, mint Klessheimban, amikor hittem, meggyőzhetem Hitlert, hogy nem érdeke Magyarország megszállása, álljon el tervétől, vagy aztán, amikor első kihallgatásomkor elmondtam az amerikaiaknak, mit tettem a németek háta mögött a velük való kapcsolat felvétele érdekében: mindkét esetben úgy látszott, méltányolják érveimet, de aztán csak elvetették, végül ezek is, azok is ellenségként bántak velem. S ami legszörnyűbb: a tényleges igazságot, hogy a németekkel szemben a legnagyobb kockázatot vállalva az angolszászok felé léptem, azt a nemzetemet szolgálva tettem, hogy ezt még Budapesten sem méltányolták: a legnehezebbet is vállalva, amit a népemért tettem, a pesti bíróság azt is vétkemül rótt fel, azért is büntetés lett a jutalom.)

Ezt, a lehetetlent kell majd most, az utolsó szó jogán megpróbálni. Itt most nem is tehetek mást. Csak az menekülhet meg, aki erre képes. Én – ezt te is tudod – nem először kerülök ilyen helyzetbe.

Akkor, negyvenkettő elején, amikor a németekkel létrejött a megegyezés, hozzá kellett fognunk a frontra küldendő csapatoknak, a 2. magyar hadseregnek a fölállításához. Rengeteg a munka, az egész vezérkar ezzel van elfoglalva. Jó két hónap áll rendelkez-

zésünkre. Áprilisban megindulnak a csapat szállító szerelvények. S akkor, abban a minden percet kitöltő elfoglaltságban ér előbb a miniszterelnök kérdése, aztán meg a belügyminiszter már-már kétségbeesett üzenete, majd írásbeli jelentése az újvidéki kilengésekről. Magam is olvastam ezt, az ottani rendőrfőtanácsos írta mindjárt a razziát követő napon: a legsúlyosabb vádak sorolja fel a honvédség meg a csendőrség tisztjei ellen. Csak ez hiányzott! Hívom a szegedi hadtestparancsnokságot. Mondom az altábornagynak, milyen hírek járnak, ő mindent aljas rágalomnak minősít, a rendőrfőnök jelentését maga is olvasta, az nem odavaló ember, gyorsan le kell váltani. Ez a kommentárja. Kérem, mégis vizsgálja ki az ügyet, készítsen jelentést, s hozza fel személyesen, csak így, a konkrét tényekkel lehet megcáfolni a rosszindulatú vádakot.

Jött is, február tizedikén, talán tizenegyedikén.

Ahogy jelentették érkezését, mindjárt fogadtam, sem a helyettesemet, sem a hadművelleti csoportfőnököt nem hívtam be, minél kevésbé legyen hivatalos jellege a beszélgetésnek, nehogy úgy érezze, a főnöke akarja felelősségre vonni: ezzel is meg akartam nyugtatni, két barát ül most le, közös gondjukat szeretnék megbeszélni.

– Hogy utaztál? – kérdeztem, ahogy az érkező barátot illik.

– Köszönöm. Hát mint télen...

Nagy hóviharak dúltak az előző napokban, sokfelé a közlekedés is akadozott.

– De fűtöttek?

– Hogyne. Meleg volt. Kicsit késtünk. De hát ilyenkor...

– Hát... Még jó, hogy múlik az a nagy hideg.

– Jól megfagyott. De gondolom, ott kinn is. Mi újság van arra? – érdeklődött a keleti front állása felől.

– Gondolom, ott Moszkva alatt is csikoroghat. Borzasztó, ott milyen hideg lehet. Szerencse, hogy a lovasdandárt sikerült még a tél előtt hazahoznunk... – kerülgettük a kását. Nyílt az ajtó, behozták a teát citrommal, a toroka miatt ő alkoholt nem ivott. A parancsotiszt megkérdezte, kérünk-e még valamit. Mondtam neki, nem vagyok itt, ne zavarjon senki.

– Úgy néz ki, hogy még a télen elesik?

– Moszkva?

– Hát – vette ujjai közé a citromszeletet. – Moszkva.

Hallgattam, s ő maga adta meg a választ is:

– Azt mondják, guderian páncélosai, ha megindulnak, áttörnek a védelmet, aztán már nem lehet őket megállítani.

Ujjai között tartotta a citromszeletet, nem nyomta ki, felém fordított arccal, kíváncsian várta válaszom.

– Akkor mi nem leszünk ott?

– Mi nem – mosolyodtam el – a páncélosokat is hazahozattam. Nem valók ezek oda. Nincsenek nekünk olyan páncélosaink – magyaráztam anélkül, hogy bármi különöset találtam volna a kérdéseiben.

– Nincsenek – mondta, s csak utólag tűnik fel (hogy elevenednek most itt meg a legapróbb részletek?), hogy attól, aminek én örültem, neki mintha sajnálkozás, szomorúság ködösítette volna el tekintetét. Aztán egyszerre a teáscsésze felé fordult, ujjaival összenyomva a citromot.

Ahogy utólag próbálok valami jelentőséget belemagyarázni ezekbe a mozdulatokba, úgy elevenednek meg emlékezetemben megdöbbenőn a részletei. Valójában ezekből a részletekből áll össze utólag akkori magatartásának jelentése.

– Majd most, a 2. hadsereg, ha indul...

– Jányval?

– Vele.

– Megbékéltetek már?

Persze, ő is tudta, beszélgettünk már erről még az ősszel, hogy mikor a kormányzó engem a vezérkar élére kinevezett, több korban, rangban idősebb tábornok felháborodásában beadta lemondását. Köztük volt Jány Gusztáv is.

– Megbékéltünk? Todod, hogy mi azelőtt sem voltunk puszipajtások, a veszekedés még a Ludovikában kezdődött, ő kötötte ott az ebet a karóhoz (te jobban tudod, mennyit hadakoztunk, mire kiköltözték a Ludovika parancsnoki lakásából), de hát mit tehetsz, együtt kell dolgoznunk. Sejttem, ezt nem tudja lenyelni, el sem tudta képzelni, hogy majd én parancsolok neki. Most ebben az új helyzetben mindkettőnk érdeke, hogy segítsük egymást: nekem fontos, hogy ne ellenkezzen velem, hogy ne szabotálja el parancsaimat, de az ő érdeke is azt kívánja, hogy magatartásával ne hívja ki újra az ellenszenvemet. Remélem, hogy erre nem kell külön figyelmeztetnem. Beszéltem veled mostanában?

– Majd most akarok.

– Mész hozzá?

– Mondta, hogy keressem föl. Érdeklí ez... Hogy mi történt ott lenni.

Beleszürcsölt a teájába, de még forrónak találta. Óvatosan visszatette csészéjét az asztalra.

– Érdeklí? – mondtam csak úgy a fogaim között, inkább csak meglepetésemet leplezendő. Pedig lenne most Jánynak is fontosabb dolga, gondoltam, de ezt már nem mondtam ki.

– Hallotta már ő is... nyúlt újra a teáscsészéért.

– Sokat beszélnek erről. De mondd, mi történt, végül mit sikerült kideríteni?

Ivott még egy kortyot, aztán hátradőlt, összeráncolta bozontos szemöldökét, mintha alapos előkészületekre lenne szüksége az elkövetkezőkhöz, aztán lehajolt a táskájáért, s maga mellé emelve, kivett belőle egy jókora aktacsomót.

– Nézd, hát itt van – tette le a kerek asztalra. – Itt van minden.

– Ezt itt hagyod? Nekem hoztad? – kérdeztem, mert maga elé tette, nem tolta át hozzám az iratokat.

– Majd meglátod, hát amire szükség lesz... Nem tudom, hogy akarjátok ezt folytatni... – bizonytalanság pislogott szavaiban, nyomban el akartam oszlatni gyanakvását.

– Nem akarjuk mi ezt folytatni sehogy sem. Én pláne nem. Pont ez hiányzana még! Itt most nekünk, tudod, mi a fontos. Mondtam már, mi mindent híresztelnek, ezek itt a belügyből azt mondják, ettől valósággal zúg az ország, másról sem beszélnek az emberek, mindenki arról suttog, micsoda vérengzést rendezett Újvidéken a csendőrség meg a honvédség. Gyilkoltak, fosztogattak, s rendre mind ártatlan embereket. Én nem kérdezem tőled, mi igaz ebből. Tudom, hogy ti illet nem követtek el. A honvédség ilyenre sosem lenne képes. Én most nem vallatni akarok, nem vonom kétségbe a te becsületességed, de az a helyzet, hogy a mendemonda egyre terjed, s ide a belügybe – nekem is mutatták – nem egy szemtanúkra hivatkozó jelentés érkezett, hogy gyerekeket, asszonyokat lőtték le, csak úgy, minden ok nélkül, az utcán... – Előrehajolva, térdére könyökölve figyelmesen hallgatott. Egyszer, kétszer közbe akart szólni, de mindig lenyelte az indulatot, türelmet erőltetve magára. – Erről van szó, bizonyítékok kellene, konkrét tények, amikkel befoghatjuk a pofáját mindenkinek, aki a honvédséget rágalmozni meri...

– Ezt kell, kíméletlenül ezt kell tenni. Még ha rendőrpáncsnok is a pofázó! – szakított félbe, s széles, csontos homlokán kidagadtak az erek. Újra megmarkolta az asztalra tett iratcsomót, s felém tartva folytatta: – Ebben megtalálod mindent. Itt az ügyészi jelentés meg még vagy hatvan melléklet, a parancsnokok

harc naplói, hiteles helyszíni bizonyítékok az ütközetekről, az áldozatokról. Tudod, hogy van ilyenkor, az emberek beszélnek összevissza, az ellenség ezt kihasználja, de mi számodra a döntő: az, amit az öregasszonyok fecsegnek, vagy az, amit a parancsnokok naponta jelentenek...

– Nem, nem rólam van szó – siettem gyorsan megnyugtatni, nehogy azt higgye, kételkedem az állításaiban. – Engem a belügyből molesztálnak állandóan. A belügyminiszter kapott olyan jelentéseket, melyek szerint több asszonyt, gyereket is agyonlőttek. A parancs, tudod, most is az volt, hogy csak arra lövünk, aki fegyveresen ellenáll, hát a gyerekek...

– Ezt én is kérdeztem Deák ezredestől, azt mondta, a partizánoknál a gyerekek és asszonyok is fegyvert hordanak. Amit a szerbiai véres harcokról hallunk, azok után hihető ez az állítás.

– Azt mondd, ebben a dossziében mindent megtalálok, most megyek, magammal viszem a miniszterelnökhöz, lássa ő is saját szemével, ne gondolja, hogy én találtam ki. Te meg menj át a belügyminiszterhez, jelentsd neki is ezeket. Próbáljunk meg pontot tenni a dolog végére. Semmi szükség rá, hogy ügyet csináljunk belőle.

– Én a belügyminiszterhez?

– Persze, menj csak.

– Elmondod te neki, ami kell.

– El. De ne csak én papoljak mindig... S jó lesz, ha te is hallod közvetlenül tőle, mi a kifogása.

– Nem tetszik nekem az az ember, így magunk között mondván, sok mindent hallottam róla, ami nem tetszik.

– Nem vagyunk egyformák. Ez most egy olyan dolog, ők kérték a honvédség segítségét, amikor megkapták, akkor meg háborognak. Nem kell, hogy mindig én közvetsek, elmondhatod te személyesen, mi történt ott lenn tulajdonképpen. Gondolom, így a legtisztább.

Emlékszem, akkor már nagyon szerettem volna rágyújtani, idegesen forgattam ujjaim között a cigaretta, de betegségére való tekintettel nem akartam füstölni. Érdekes, látod, csupa ilyen mozzanat jut eszembe, hogy mennyire igyekeztem a kedvében járni, mintha ezzel akarnám bizonygatni magamnak: tudni kell, nem voltam az ellensége, viszonznia kellene a jóindulatomat, s erre alighanem most van a legutolsó alkalom.

Nem lehet, hogy ne számítsak erre, így gondoltam három nappal ezelőtt is, amikor a bíró szólította, hogy tegye meg vallomását. Sok csalódás ért az élet-

ben, sok keserőséget okoztak az emberek, de soha, talán sosem fordult elő, hogy előbb-utóbb ne próbálták volna jóvátenni, enyhíteni a nekem igazságtalanul okozott fájdalmat. Elnézést kérőn, bűnbánón járultak elébem akkor is, amikor pedig már semmi hatalmam nem volt. Ha nem követeltem meg, ha nem vártam is el, akkor is sokszor megadatott nekem ez az elégtétel. A Mindenható akaratának érvényesülését kell látnom ebben is.

Arról te nem tudhatsz semmit, ami Ausztriában, raboskodásunk utolsó heteiben történt velem. Gyalog vánszorogtunk a hegyek között kanyargó utakon, mindannyian fáradtak voltunk, fizikailag is, lelkiileg is kimerültünk: egy kis faluban az iskolában szállásoltak el bennünket (képzeld el, az örült csendőrpapancsnoknak, aki fegyvereseivel kísérte csoportunkat, az volt első dolga, hogy az iskola homlokzatára kitesse a nagy táblát: Hungarista Internáló Tábor, még németül is), több napig maradtunk itt, a parancsnok folyton kitalált valamit, állandóan dolgoztatni akart bennünket, még lövészárkot is ásatott velünk, mintha éppen itt akarnák megállítani az amerikaiakat.

Április második felében volt ez, sejtettük, hogy napok, hetek kérdése, és véget ér a háború, s azzal együtt a mi raboskodásunk. Hónapokat töltöttünk már el a táborban, a bírák több ítéletet hoztak, számos foglyot fölakasztottak vagy agyonlőttek, s egyikünk sem tudta, senki sem garantálhatta, nem jutunk-e az utolsó napokban mi is hasonló sorsra. Minden megtörténhetett, maga a parancsnok többször figyelmeztetett erre. Aki nem sokat gondolt ezzel, most annak is be kellett látnia: mindannyian a gondviselés kezében vagyunk, csak az ő irgalmában reménykedhetünk.

Akármilyen helyzetbe kerültem, amikor csak tettem, vasárnaponként mindig részt vettem a szentmisén, az örök ebből az ausztriai táborról is elvezettek bennünket a szomszéd falu templomába, ekkor, április vége felé, a mise előtt a gyóntatószékben elbeszélgettem az ottani plébánossal: ő nagy megértést tanúsított sorsunk iránt, s megnyugtatásomra elmondta, hogy a faluban megszervezték a védelmünket, nem engedik meg, hogy bármi bajunk essen, ha szükség lesz rá, fegyverrel is megvédenek bennünket.

El tudod-e képzelni, mennyire jólestek nekem ezek a bátorító szavak? Hogy a pap nekem ezt elmondta, mintha valami különös kegyben részesültem volna. Több bizakodással nézhettem raboskodásunk még hátralévő napjai elé. Itt a hegyek között májusban sem ritka a havazás, de ezen a vasárnapon verőfényes

napsütéstől ragyogott a vidék, a téli fagyoskodások után élveztük a közeledő kikelet melegét. Hosszú idő óta nem éreztem ennyire a biztató emberi szó megnyugtató hatását, mint ott, a gyóntatószékben. Meg az azt követő napokban.

Mondhatom, pályámon fiatal koromtól kezdve szerencse kísért, nem maradtam le, az előléptetések alkalmával az én tehetségemet, igyekezetemet is méltányolták, elégedett lehettem, de tudtam, nem szabad elbizni magam: ha önteltségemben megfeledekzem a gondviselésről, ha magamnak akarom kisajátítani, azt az erőt, ami a világ teremtőjén kívül senki másét meg nem illet, nagyon súlyos lesz a büntetésem. S akkor ér majd, amikor a legfájdalmasabbnak érzem.

Pár nappal gyónásom után az iskola előtti országúton, a kötelező séta közben, autózúgást hallva, mintha megváltónk érkezne, úgy fordítottuk fejünket a közeledő gépkocsi felé. Fájdalmasabb, keserűbb pillanatot talán nem is éltem át letartóztatásom óta: régi jó barátom ült a gépkocsiban, a páncélos tábornok, akivel olyan jól megértettük egymást, akit nemegyszer otthonunkban is fogadtunk. Emlékezhetsz rá te is, egyik legjobb barátomnak tartottam, és soha még olyan fájdalmasan nem marta könny az arcomat, mint akkor ott, az országúton: a barátom, bajtársam, amikor közel ért hozzánk, s megismert bennünket, igen, amikor megismert bennünket, elfordította fejét, s robogott tovább. Nem akartam hinni a szememnek. El tudom képzelni, ahogy állunk ott, s bámulunk utána, mi megaláztak, szerencsétlenek, ő meg egy pillantásra sem méltatva bajtársait, régi előljáróit, elfordított fejjel száguld el mellettünk, mintha idegenek gyülevész hadát kellene megelőznie. Akit a földbe taposnak, az önkéntelenül tekint föl az égre. Gubancos viharfelhők sötét fenyegetése. A mellettem lépkedő bajtárs tekintetében is hiába kerestem a vigasztalást. Néma válaszából kell értenem.

Csak ráztam a fejem hitetlenkedve. S lépkedtem tovább, gépies mozdulatokkal. Reánk szakadtak a fölöttünk gomolygó nehéz felhők. Az áprilisi hideg szél jeles ostorcsapásai verték arcomba az esőcseppeket. Gyorsan fordultunk volna vissza, de a felhőyagosodott, megdagadt, fájós öreg lábak nem bírtak sietni.

Ide jutottam, védtelenül kell túrnöm a megaláztatást, gondoltam újra meg újra. Akiktől remélném, hogy majd megvédenek, éppen azoktól – hát lehetséges, hogy éppen azoktól –, a barátaimtól kell elszenvednem a legfájdalmasabb csalódást? Minden eddiginél nagyobb bajomban ugyan kiből reménykedhetnék még

hogy majd segít? Tudom, el kell fogadnom a Mindenható akaratát, vállalnom kell a szenvedést, soha nem is tiltakoztam ellene. Aki kiszabta rám, csak Ő tudhatja, miért tette...

Itt még nem sejthettem, hogy látom majd viszont az altábornagyot, mikor fog magatartása miatt szégyenkezve, mentegetőzve elém állni? Engedelmeskedve lelkiismerete parancsának ... FCZF élete utolsó óráiban képes lesz-e arra a bűnbánásra, ami az egyetlen esélyünk immár, hogy legalább vétkeink megbocsátásában reménykedhessünk? Semmi önámításnak nincs helye tovább, nem tudhatjuk, egy nap-e még, kető vagy három, ütött az utolsó óra, s a veszni hagyott esélyek már soha többé nem térnek vissza. Itt állunk, éppen ebben a teremben, mindketten egyformán kiszolgáltatva. Hihetetlen: engem is együtt ítélnék el azzal a tömeggyilkossal, akit korábban magam is bíróság elé állítottam. S mindezt elsősorban a hazámnak köszönhetem, a hazámnak, amely fiát soha így még cserben nem hagyta, mint engem azzal, hogy az ellenségnek kiszolgáltattott...

4.

Nem is tudom, hanyadik levél ez már, amibe belekezek, azt tudom csak, hogy egyikben sem írtam azt, ami utolsó üzenetemben a legfontosabb lehetne. Mintha az ég szakadt volna rám, kétségbeesve próbálok fojtogató súlya alól kimenekülni, de hiába erőlködöm, nincs menekvés.

Halom papiros az asztalomon, nincs erőm már ahhoz sem, hogy belenézsek, melyik napon mit akartam neked megírni, az biztos – ezért kell az újabba belefogni –, még nem sikerült megfogalmaznom azt, ami után nyugodt lehetnék, s a vesztőhelyre menve sem kellene bánkódnom, hogy épp a legfontosabbat felejtettem el megírni utolsó levelemben. Mert hogy elvesztettük a háborút, s a győztesek most kényük-kedvük szerint bánnak el velünk, a legyőzött hadsereg parancsnokaival, ez lenne, lehetne egy általánosan elfogadható magyarázat a szerencsétlenségemre, olyan valami, amit az embernek tudomásul kell vennie, nincs helye a további töprengésnek. Csakhogy a mi esetünkben ez éppen nem így van, s ez a legfelháborítóbb, ez az, ami nem engedi, hogy belenyugodjak a sorsomba, hanem szívem utolsó dobbanásáig arra ösztönöz (sem

éjjel, sem nappal nem hagyva békén), hogy küzdjek, ha már nem is az életemért, de az igazságomért.

A sopronkőhidai börtönben, akkor, negyvennégy decemberében, negyvenöt januárjában még rádióhíreket is hallhattunk, néha újsághoz is hozzájutottunk (de erre még magad is emlékszel), így tudomást szereztünk arról is, hogy Debrecenben megalakult az új magyar kormány, ahogy azt előbb Moszkvában megbeszélték, s hogy abban három tábornok társam is helyet kapott. A honvédelmi miniszter nem más, mint Vörös János lett, az a vezérezredes, aki a vezérkarban beosztottam volt, s akit a kormányzó az én menesztésem után német követelésre nevezett ki a vezérkar élére. Ő tehát Hitlernek a kiválasztottja volt, fenntartás nélkül kiszolgált a német érdekeket, s ha az oroszok később mégis megteszik honvédelmi miniszternek, ha tehát a haja szála sem görbült meg (s nekem is segítségemre lehet), akkor talán én sem ok nélkül számítottam rá, hogy nekem – akit a németek leváltottak, mert rájöttek, hogy titokban ellenük dolgozom – tehát hogy nekem sem kell tartanom az oroszoktól, nyugodtan hazamehetek, nem lesz bántódásom. Meg is tettünk mindent, s kiszabadulásunk napjától kezdve azon dolgoztunk, hogy minél előbb hazakerüljünk.

Siettettük a hazamenetelt, s akkor mi vár rám otthon, kiszállva a repülőből, az első élmény, amiben részem van: bilincsbe vernek. S nem az oroszok (akik ellen, akarva-akaratlan, de harcoltam), nem ők, hanem a magyar testvéreim, s az annyira vágyott magyar földön. Ez volt a rabságból való boldog hazatérés: újabb raboskodás. És most már szabadulási kilátások nélkül.

Figyelmeztettek engem erre már ott kinn a barátaim. Az amerikai tiszték, akik akkoriban jártak Pesten, szörnyülködve beszéltek az otthoni börtönökben uralgó embertelen körülményekről, aztán az első kihallgatásomon, amit akkor tudomásomra hoztak, abból már sejthettem, milyen fogadtatásban lesz részem: de nem akartam, akárhányszor átgondoltam háborús tevékenységemet, csak nem tudtam elhinni, hogy engem otthon elítélhetnek.

Ez a borzasztó, ez az igazságtalanság. Nagyobb csalódás embert talán nem is érhet. Hogy azt, akit a német megszállás után tesznek meg vezérkari főnöknek (ismétlem már harmadszor, mintha így hihetőbb lenne a hihetetlen), hogy akinek a határtalan németimádata mindenki előtt ismert volt, hát lehetséges, hogy a fordulat után az oroszok őt teszik meg az új honvédség első miniszterének, engem meg, aki a nyilasok fogságából hazatérve joggal remélhettem a Vö-

rös János iránt tanúsítottnál nagyobb megbecsülést, engem bezárnak és elítélnek? Most mondd meg, hogy lehet ez! Mivel magyarázzam ezt a szerencsétlenséget? Mit vétettem én, hogy végül erre a sorsra jutottam? Nem az fáj, hogy helyette nem én lettem a miniszter, eszembe sem jutott ilyesmi, de hogy éppen semmit se méltányoljanak abból, amit a háború idején a nemzet érdekében tettem...

Sok minden nem sikerült, nem úgy lett, ahogy szerettem volna, elmondhatatlan sokat szenvedett az ország, de lehet, hogy a mások vétkeiért járó büntetést is az én nyakamba varrják? Emlékszem, negyvennégy januárjában az oroszok már a Kárpátok előtt álltak, legnagyobb gondunk, hogy a Kárpátok vonalára vonjuk vissza a németek parancsnoksága alatt harcoló csapatainkat: a legelvakultabbak előtt is világos volt már, hogy a németek elvesztették a háborút, s ha már nem tudunk egyik napról a másikra kiugrani, hát próbálkozunk meg legalább a határaink védelmével, erre, kizárólag erre irányuljon az egész katonai tevékenységünk, a front többi részével törődjön a német hadvezetés. Mindent elkövettünk, de a németek hallani sem akartak erről.

Azóta sem feledtem el az akkori újévi köszöntőm szavait: a harcok elérik hazánk területét, fel kell készülnünk, s harcolnunk minden ellenség ellen, ha a háború alakulása ezt megköveteli. A botfűlűek is érthettek belőle. Közben készültünk, hogy kiutazva a német főhadiszállásra, megsürgessük csapataink hazahozatalát. S akkor mintha ezekre a törekvéseinkre akarna válaszolni, megkapom a Vörös memorandumát. A vezérkar egyik vezető tisztje, ahelyett, hogy az én elképzeléseimet támogatná, jogot formál arra, hogy figyelmeztessen: a németeknek most nehézségeik vannak, de ezeket le fogják küzdeni, hamarosan bevetik az új fegyvereket és meg fogják nyerni a háborút. Tehát nekünk is nagyobb erővel kell őket támogatnunk: egyúttal felszólított, hogy akadályozzam meg a kormánypolitika balra toródását, mert ha elmulasztom, a következményeket nekem is viselnem kell. Mintha tudta volna, hogy három hónap múlva engem lefejeznek, s őt ültetik a helyembe.

Mikor beleolvastam, mindjárt tudtam, honnan fúj a szél. Akkoriban megkezdődött a szóbeszéd a nyugati határ túloldalán észlelt csapatmozdulatokról, s szárnyra kaptak a hírek a német megszállás előkészületeiről. Előbb csak mosolyogtam ezen, aztán dühöngtem a buta magyarázatokon, majd egymásik aggályoskodó munkatársam unalmas figyelmeztetéseire kijelen-

tettem: – Ha megszállnak bennünket, én magam állok az ellenállók élére! De komoly beszélgetésekben csak azt hangoztattam: a németeknek nem érdeke a megszállás, van elég más bajuk, ettől hát nem kell tartanunk.

A vádirat itt is, Pesten is nekem rója fel, hogy lehetővé tettem a németeknek az ország ellenállás nélküli megszállását, elméleteket is szövögetnek erről, hogy ha akkor ellenállunk, most egészen más lenne az ország pozíciója a béketárgyaláson. Magam is gondolkodtam erről akkor éjjel, beszélgettünk is róla, mielőtt a vonatról elküldtem a táviratot, hogy a honvédség maradjon a kaszárnyákban. Akkor onnan ellenállásra buzdító parancsot küldeni már nem lehetett.

Jóval később, már a sopronkőhidai fogságban meg az ausztriai táborokban sokat vitatkoztunk azokról a napokról. Azok csakugyan életbevágóak voltak, egész sor döntés született, s én szinte mindegyik meghozatalában részt vettem. Az egész munkásságom, az előzmények is, a következmények is belesűrítetők ezekben a klessheimi napokban.

A március 15-i ünnepi operaelőadáson keresték a német követségről a kormányzót. Hitler meghívóját akarták átadni neki. Azóta már tudjuk, ravaszul kidolgozott kelepce volt ez, akkor azonban ha fölmerült is ennek a gyanúja, egyszerűen nem akartuk elhinni, hogy szövetségesünk ilyesmit tervez. A meghívó átvétele után a kormányzó meg a miniszterelnök megbeszélte, hogy a körülményekre való tekintettel a meghívást nem fogadjuk el: fennáll a megszállás veszélye, az ország nem maradhat legfelsőbb katonai vezetés nélkül.

Aztán néhány miniszterrel együtt újra tárgyaltunk a meghívóról. Voltak, akik támogatták, voltak, akik elleneztek az utazást: Kállay miniszterelnök váltig azt hangoztatta, hogy a kormányzó nem hagyhatja el az országot, mert annak végzetes következményei lehetnének: azt ajánlotta, utazzak én, s vigyem a kormányzó levelét. Miután mindenki elmondta az érveit, én kérés nélkül kijelenttem, hogy a kormányzónak a meghívást el kell fogadnia, részletesen kifejtettem, miért gondolom így, majd így fejeztem be:

– Én nemrég jártam Hitlerrel csapataink hazahozatala ügyében, semmit sem tudtam elérni, ehhez a főméltóságú úr tekintélye szükséges. A főméltóságú úr huszonöt éven át magára vállalta a nemzet sorsát, most ettől a legnagyobb nehézségtől sem riadhat vissza.

A vita el volt döntve, a kormányzó kijelentette, hogy másnap utazik. A miniszterelnök, aki kezdettől

fogva ellenezte ezt, belefehéredett a döntésbe, nyomban tiltakozott:

– De kérem, ez borzasztó! Kész öngyilkosság – ismételte rémülten, majd újra kérte, hogy a kormányzó mindenképpen maradjon itthon, menjek csak én, vagy ha kell, jön ő is velem.

Nem kellett tovább érvelnünk, a kormányzó maga intette le a miniszterelnökét, aki láthatóan attól félt, hogy amíg a legfelsőbb katonai vezetés távol lesz, Hitler lerohanja az országot, s ő itt áll majd tehetetlenül egyedül.

Próbáltam megnyugtatni, s úgy láttam, elfogadja érvelésem, hogy a németek nem fogják ezt az örülséget elkövetni. Már előbb mondtam neki, hogy ha ez mégis bekövetkezne, mi őket feltartóztatni nem tudjuk, az ellenállás csak fölösleges vérvesztést okozna. Ebben a kérdésben is egyetértett velem. De utazásunk csak nyugtalanította.

Azt hiszem, egyikünkre sem lehet rámondani, hogy elégedetten és megnyugodva hagyta el a kormányzói palotát. Igaz, becsvágyamat táplálhatta a tény, hogy a kormányzó az én érvelésemet fogadta el, s így sikerült megszabadulnom a már jelentkező szorongástól. Amit a miniszterelnök szavai váltottak ki, vagyis annak a veszélynek az érzése, hogy ismét egyedül kell majd kiutaznom, s így a tervünkből megint nem lesz semmi, a front viszont egyre közeledik. Ezt nem lehet tovább tétlenül nézni.

Én valóban a nemzet katonai lelkiismeretének éreztem magam, nem tudtam belenyugodni a kudarcba, álmatlan éjszakákon át törtem a fejem, mit kellene tennem, hogy tudnám kieszközölni Hitlerrel a beleegyezést: csapatainkat visszavonhatjuk a keleti határokra. Mi itthon igen kétségbeejtőnek tartottuk a helyzetet, úgy látszott, az oroszok föltartóztathatatlannal közelednek a Kárpátok felé, s noha egyre próbálkoznak, a németeknek nincs már erejük, hogy megállítsák az előnyomulást: ilyen hangulatban utaztunk ki február elején a főhadiszállásra, mondhatnám, mindenre elszántan, hogy kikönyöröggük vagy kikényszerítsük a beleegyezést.

S akkor, ahogy ott leültem Hitlerrel, előadtam követelünk célját, kifejtettem aggályainkat, ő (mintha az egész keleti front, az összeomlás, mintha ez mind csak játék lenne, s bármelyik pillanatban visszafordíthatná a hadműveletek menetét, s mint akinek a legnagyobb gondja, hogy szövetségesei, a magyarok ilyen kishitűek) azzal kezdte, hogy szó sem lehet arról, hogy az oroszok a Kárpátokhoz érjenek, mert ha ő ezt megen-

gedné, akkor már elvesztette a háborút. Ilyesmire hát ne is gondoljunk, csak pár hónap még, megindul a nagy tavaszi hadjárat, ötven hadosztálya várja a bevetést, ha ezek indulnak, egyszeriben megsemmisítik az egész orosz hadsereget. Készek az új fegyverek, ezek bevetését is akkorra, a tavaszi hadjárat megindításának idejére tervezi.

Abszolút magabiztosság, szemében semmi gond, nyoma sincs annak az aggodalomnak, reménytelenségnek, amivel otthon lépten-nyomon szembetalálkozunk, s amitől kétségbeesetten próbálunk szabadulni. Hitlernek nem lehetett ellentmondani, a szeméből, a szavaiból, a mozdulataiból, a magatartásából áradó határozott önbizalom magával ragadott. Vagy... Nem tudom, mi történt velem, de úgy jöttem ki tőle, hogy nincs nagyobb baj, pár hónap, s tavaszra megindul a nagy offenzíva, az ötven új hadosztály bevetésre vár. Mikor ezt munkatársaimnak elmondtam, kételkedve fogadták, s figyelmeztettek, ne higgyek a nagy szavakban. Nem tudtam egyetérteni velük, a hatás, a büvölet, aminek a foglya lettem, nem engedett szabadulni, s amikor hazafelé utazva éjjel egy német állomáson megállt a vonat, s kihajolva az ablakon a szerelvény mellett fegyelmezett rendben menetelő német katonákat pillantottam meg, nem titkoltam elragadtatásomat.

Otthon beszámoltam Hitler terveiről, s a vezérkari tiszték (mintha csak erre vártak volna) egyszerre bizakodóak lettek, mindenki erről beszélt, mindenki a nagy tavaszi hadjárat kilátásait latolgatta, én azonban a hadműveletekről kapott újabb és mind kedvezőlebb hírek hatására egyre sötétebb aggodalommal néztem az elkövetkező hónapok fejleményei elé. Ilyen hangon írtam február közepe táján Keitel vezértábornagynak is, elnézést kérve az állandó háborgatásért, emlékeztettem súlyos problémáinkra, nem kívántam, hogy azonnal válaszoljon, de legalább ne feledkezzen meg róluk.

Ügyeltem mindig, hogy ne követeljek, ne kérjek lehetetlent, fontosnak tartottam, hogy nagy hangon hirdessük, mindenben támogatjuk őket, hogy a német–magyar fegyverbarátság örök, s ennek ápolásában semmi meg nem ingathat bennünket. A miniszterelnöknek, másoknak is mondtam, nekünk ezt a látszatot meg kell tartanunk, ha titokban az amerikaiakkal tárgyalunk, annál hangosabban kell hirdetnünk a németek iránti hűségünket, mert ha ezt nem tesszük, ha észreveszik, hogy ki akarjuk vonni magunkat a háborúból, ha gyanút fognak, abból nagy bajunk származik: hogy megszálljanak bennünket, csak attól mentsen meg az

Isten! (Egyik nap negyvenhárom őszén utasításokat adtam Hatz Ottó katonai attasénak, mit mondjon Isztambulban az amerikaiak képviselőjének, a másik napon a Legfelső Honvédelmi Tanácsban azt hangsúlyoztam, hogy mi az utolsó napig kitartunk a németek mellett.)

És aztán a kormányzóval utaztunk Klessheimba. Ott, a múlt századi kastély homályában egyszerre világos lett minden. Nem kellett kérnem Keiteltől a magyarázatot, anélkül is megértettem, miért nem válaszolt levelemre. Hogy ott mi történt, s mi volt mindabban az én szerepem (mert én itt is mindent megpróbáltam), erről is többféle változat forog közkézen. Ez már így is marad. Hogy mindenki az én változatomat fogadja el, azt már nem tudom elérni. Otthon megírtam róla a jelentést, a kormányzó úr is beszámolt róla, mások is... Az egész most csak azért fontos, hogy lásd törekvéseim tisztaságát.

A szemrehányást inkább a távirat miatt kapom. Előtte is, utána is rengeteget gondolkodtam róla, s itt most, amikor ez az utolsó alkalom, de csakugyan a legutolsó, hogy még egyszer mérleljelem ama sorsdöntő elhatározás helyességét, föltéve magamnak azt a kérdést is, hogy és ha épp az ellentétes döntést hozom?...

A sopronkőhidai fogolytársak közül többen (Nagy Vilmos, Hennyey Gusztáv, Náray Antal és mások) azt fejtegették, hogy ez volt a legalkalmasabb pillanat a háborúból való kiugrásra, a németekkel való szembefordulásra. Lehet, hogy akkor én ezt a magatartással szembeni bírálatként éltem meg, s nem tudtam mindenben egyetérteni az ott elhangzott nézetekkel, meg az elmulasztott tennivalókkal kapcsolatos javaslatokkal, noha mikor már kihűlt bennem a viták heve, magányos merengéseimben többször latolgattam a lehetőségeket.

Persze könnyű volt már akkor, majd egy évvel az esemény után, amikor már megtörtént a megszállás, a nyilas hatalomátvétel, az ország lángokban állt, a hidak felrobbantva, a házak lebombázva, könnyű volt akkor, utólag okoskodni arról, mit kellett volna nekünk tenni: de amikor mindenki úgy gondolja, hogy éppen az ő véleménye a legfontosabb, ahogy ő látja a dolgokat, egyedül az a helyes, hát nem marad más az embernek, türelmesen meghallgat mindenkit, aztán kialakítja a maga véleményét.

Már előbb is sokat beszélgettem Nagy Vilmos vezérezredekkel: ha voltak is közöttünk nézetkülönbségek, a legtöbb kérdésben egyetértettünk. Különösen hasznosnak bizonyult ez, amikor a kormányzó őt vá-

együttműködnünk. (Az elődjével nemegyszer összekülönböztem, fenntartás nélkül a németek híve volt, azért is örültem a váltásnak, az akkori magyar érdekeknek inkább megfelelt az új miniszter magatartása.) De a nyakas székely nem bírta sokáig. Meglátogatta Hitlert, szemlét tartott a keleti fronton, képviselte a kormányt Göring születésnapj ünnepségein, a jobboldaliaknak ez sem volt elegendő, főleg zsidó kapcsolatai, így a szabadkai nagy vágóhíd zsidó tulajdonosával való összejátszás miatt kezdték ki (nyilván német sugallatra), rákényszerítve a miniszterelnököt, hogy váljon meg tőle. A nyilasok aztán őt is letartóztatták. A köhida fegyházban bőven akadt időnk, hogy megbeszéljük, ki mit, hogyan csinált az elmúlt időszakban.

Az én klessheimi magatartásomra célozva fejtette ki ebéd utáni séta közben, egy csoportos vitát lezárva, mikor magunkra maradtunk a fegyház udvarán:

– Nézd, Feri, akárhogy nézzük, csak ott dőlt el a sorsunk. Ott kellett volna nektek...

– Mit kellett volna, Vilmos, mit kellett volna? – álltam meg csodálkozva, hogy megint ezt mondja, majd feléje fordulva eltökéltem: – Te mint katona, te nem beszélhetsz így. Jól tudod, mivel járt volna az – válaszoltam türelmetlenül saját kérdésemre, eltökéltem, hogy egyszer s mindenkorra véget vetek az elhatározásom helyességével szemben folyton megújuló kételyeknek.

– Nemcsak én mondom ezt. Mások is így látják. S ha tárgyilagosan visszatekintesz azokra a napokra, te is csak azt mondhatod: az volt a pillanat, amikor nem könnyörögni kellett volna, hanem határozott nemet mondani – jelentette ki a tőle megszokott megfontoltsággal.

Alacsonyabb volt nálam, a fegyházban kissé lefogyott, jóságot sugárzó kerek arca megnyúlt, de ahogy beszéd közben felnézett rám, tekintetéből így is csupa lefegyverező jóindulat sugárzott. De nem hagytam magam:

– Könnyű mondani ennyi idő után! Láttalak volna benneteket, ha ott vagytok a helyemben! Hitler a kormányzót le akarta tartóztatni, érted? Mit tehettem akkor? Átgondoltad te, mi lett volna itthon? Már akkor, márciusban? És nyomulnak be a románok, a szlovákok, a horvátok! Ez jobb lett volna? Hagynom kellett volna, hogy így legyen? – ömlött belőlem az indulat, egész nap tudtam volna arról a helyzetről beszélni.

– Tudom, szörnyű – intett nyugalomra – , de így is az lett, így is szörnyű árat fizettünk. S ha most utólag hűvösen és tárgyilagosan az ország további sorsát szem előtt tartva vizsgáljuk meg az ott történeteket, azt kell mondanunk, hogy vállalni kellett volna azt is, hogy

Hitler letartóztassa a kormányzót. Ez lett volna az áldozat, aminek a háború után hasznát láthatná az ország.

Értett hozzá, hogy kioktasson. Kitartóan, módszerezen fejtette ki nézeteit, nem lehetett kifárasztani, akármilyen heves volt bennem a tiltakozás, el kellett fogadnom az érvelését. Az ember beletörődött, ráhagyta, hogy legyen neki igaza, noha önmagában másképpen gondolta. Így volt már az első komolyabb hivatali összetűzésünk alkalmával. Ez próbára tette barátságunkat is. Makacsul szembeszállt törekvéseimmel, fáradhatatlanul bizonygatva a maga igazát.

A 2. magyar hadsereg doni pusztulása után mindent megpróbáltam, csak hogy csapatainkat a keleti frontról hazahozhassam: ami ott történt akkor januárban, csak az a szörnyűség meg ne ismétlődjön többé soha. A németeknek nagy szükségük volt a csapatokra, de sikerült megértetni velük, hogy kellő fegyverzet híján elenyésző lenne a harci értékük, tehát jelenlétük számukra nem jelentene nagy segítséget. Úgy látszott, elfogadják érveimet, s egy feltétellel hajlandók teljesíteni kérésemet. A kivont hadosztályokat irányítsuk át a Balkánra. Kaptam az alkalmon, szinte úgy éreztem, kapóra jön.

Tudtam ugyan, hogy Szerbiában véres harcok folynak a partizánok és a németek között, tehát nem voltak illúzióim arról, hogy ott a megszálló csapatok szerepében majd könnyű dolgunk lesz: arra számítottam azonban, s nem is csak én reménykedtem ebben, hogy az angolszászok balkáni partraszállása után itt gyorsan kapcsolatba kerülünk velük, vagyis egyszerűen adott lesz az átállás lehetősége. Erről a titkos tervről beszélgettem Náday vezérezredessel, őt akartam megtenni a szerbiai megszálló csapatok parancsnokának, az egész tábornoki karban ő volt a legnémetellenesebb, s úgy gondoltam, ha átáll csapataival, ezzel megteremti az új magyar hadsereg alapjait.

Úgy láttam, mindenképpen meg kell ragadnunk a kínálókozó lehetőséget. Persze a hadosztályok átcsoportosítási javaslatához nem csatolhattam ilyen megindoklást, erről csak a legmeghittebb baráti körben beszélhettem.

Megszerkesztettem a javaslatot, átküldtem aláírásra a honvédelmi miniszternek, ő meg visszaküldte aláírás nélkül. Csodálkoztam, azt hittem, ő is megőrül majd a tervnek. Fölhívom telefonon:

– Vilmos, mi történt, nem értesz valamit?

Akkor kezdi ő az oktató hangján:

– Feri, ezt így nem lehet. Amit te akarsz, az a honvédség határon kívüli alkalmazása, arról te nem

– Feri, ezt így nem lehet. Amit te akarsz, az a honvédség határokön kívüli alkalmazása, arról te nem dönthetsz, az nem tartozik a vezérkari főnök hatáskörébe. Ezekért a dolgokért én tartozom felelősséggel, az ügyet a kormány elé kell vinni és...

– Te nem értetted meg, miről van szó – vágtam türelmetlenül a szavába. – Ezek a csapatok most is a határokon kívül vannak alkalmazva, tehát nem új csapatok kiküldéséről van szó, azt én magam sem akarom! Csupán a keleti frontról irányítjuk át őket Szerbiába. Érted, ez nekünk több szempontból előnyös lehet.

– Tudom, persze, de akkor is, ebben a kérdésben nem lehet dönteni a kormány megkérdezése nélkül, én a következő ülésen...

– Jó lesz, csak vigyed! – mondtam gorombán, látva, hogy hiába próbálok, nem tudom meggyőzni, le tettem, lecsaptam a kagylót.

Az előző napokban volt már egy kellemetlen ügyünk, azt kénytelen volt lenyelni, gondoltam, most talán azt akarja viszonzni. De rossz volt az előérzetem, féltem, hogy elbukik a szerbiai tervem, hát munkaidő után a lakásán újra fölhívtam. Sokat ígért az az elképzelés, nem akartam veszni hagyni, támogatókat kellett találnom.

Aztán is összejártunk mi még, sokszor találkoztunk Klotildiligetén, hol az ő házában, hol az enyémben, nyugdíjba vonulása után is szükségét éreztük, hogy megbeszéljünk egy-egy dolgot, de viszonyunk hűvösebbé vált, árnyékot vetett rá egy-két hivatali nézeteltérés: ezekhez többször visszatértünk, de megnyugtatóan tisztázni utólag is csak ritkán tudtuk őket, ezt viszont nem is meggyőződésbeli, hanem inkább modorbéli különbségekkel lehet magyarázni. Ezekből a különbségekből táplálkozhatott az az ellenállás, amely meggátolt, hogy helyeseljem némely véleményét, amely ellen pedig nem lehetett lényeges kifogásom. Egyszerűen az énem így tiltakozott az ellen, hogy mindenki jogot formált magának arra, hogy engem kioktasson. Mint a doni katasztrófa után, egyszerre mindenki nagy stratégának képzelte magát, s fontosnak tartotta, hogy előadást tartson hadászati alapismeretekből. Vagy netán hadtörténelemből, mint tette Bajcsy-Zsilinszky azon az augusztusi estén, amikor a Színház utcai irodámban fogadtam: bármiről próbáltam vele beszélgetni, nem akadt olyan kérdés, amiről elfogadta volna az én véleményemet, csak a magáét erőltette, csak ahhoz ragaszkodott körömszakadtáig.

Ő is, Nagy Vilmos is abban látta a nagy bajt, hogy a honvédség vezetését nagyrészt német nevű,

német származású tisztek ragadták magukhoz, akik a fontos döntések meghozatalakor nem a magyar nemzeti érdekeket tartják szem előtt, az ő helyükre tisztá magyar embereket kell kinevezni, csak úgy lehet a hadsereget a nemzeti politika szolgálatába állítani. Ennek a felfogásnak az árnyékát vélte látni a sopronkőhidai séta közben a klesssheimi eseményekről kifejtett nézetein is. Azt mondta, azt kellett volna, a nemzet érdeke azt kívánta, hogy tartóztassák le a kormányzót, s nézzük tétlenül, hogy nyomulnak Budapest felé a román, a szlovák meg a horvát csapatok, fosszák ki az országot, mint tették tizenkilencben, ismétlődjön meg az a szörnyű zűrzavar. Hát lehetséges, hogy valaki ezt akarja? Mert ez lett volna, az nem vitás.

– Hasznát látná, hasznát, ha lenne, ha az után a megszállás után maradt volna még valami az országból – mondtam nyilván nem gúny nélkül. Ebből gondolhatta, hogy jobb lesz abbahagyni, s mintha más témát keresne, körülnézett a rabkórház udvarán. Ekkor lépett hozzánk Hennyey Gusztáv vezérezredek, a volt külügyminiszter. Szemüvege alól mértéktartó, diplomátikus mosollyal jegyezte meg:

– Ti minél többet vitatkoztok, nézeteitek nem-hogy közelebb kerülnének, de annál inkább eltávolodnak egymástól.

– Á, dehogy! – mosolygott Nagy Vilmos szeméből a jóindulat.

– Klesssheim, tudod már, örök téma. Az utánunk jövőknek is marad még róla vitatkoznivalójuk – mondtam.

– Arról marad. Az biztos – jegyezte meg Hennyey, de nem folytatta mindjárt, előbb fölmérte, van-e kedvünk az ő véleményét is meghallgatni.

– De hogy az ellenállást vállalni kellett volna, hogy ennek az egész katasztrófának az az oka, hogy ott nem mertünk Hitlernek nemet mondani, hát nem, ezt soha nem fogom elfogadni – mondtam határozottan. – Persze, hogy mi lett volna akkor, ha valóban kiadjuk az ellenállásra a parancsot, hogy a következmények a mostaninál is súlyosabbak lennének, ezt bizonyítani már nem tudjuk, föltételezhetjük csupán.

Nagy Vilmos hallgatott, ő elmondta már, amit fontosnak tartott,

Hennyey bólogatott szavaimra, de mikor befejeztem, szükségesnek tartotta elmondani a maga dilemmáit is:

– Igazad van. Így van, ahogy mondod. De tény, hogy az fordulópontra volt az ország életében. Klesssheimből több út vezetett. Egyik volt az ellenállásé.

na. Ez tény, ezt meg lehetett volna próbálni. Szerintem azonban ez nem sokat változtatott volna mostani helyzetünkön...

– Az ellenállás... Te ismerted a hangulatot a tisztikarban, a vezérkarban, hát el tudod képzelni, hogy azokat a tiszteket a németek ellen lehetett volna fordítani? Egyébként, láthattuk, mi történt október 15-én, ahogy akkor megtagadták a parancsot, ugyanígy elszabotálták volna már márciusban!

Mikor a vezérkar élére kerültem, az első naptól kezdve láttam, hogy a szélsőjobbaldaliság, a feltétlen németimádat nagyon sok fejtörést okoz majd nekem, s ha boldogulni akarok, gyorsan változtatnom kell, a legszélsőségesebb nézeteket valló osztályvezetőket le kell cserélnem. Egy normális légkör megteremtésének ez volt az első feltétele, csak ez nyújthatott lehetőséget a nemzeti érdekeket szolgáló honvédelmi politika gyakorlati érvényesítéséhez. Hát megpróbáltam lépni ennek az érdekében, noha most éppen nekem vetik a szememre, hogy elnéztem a vezérkari tisztek körében a náci szellem erősödését.

(Istenem, miket írok megint!? Minden apának első kérdése lenne, hogy a gyermeke iránt érdeklődjön, hogy neki küldjön üzenetet. Hiába gondolok erre naponta, hiába nyomja ez állandóan a lelkem, s belekezdtem már nemegyszer a mondatba is, végül a szavak csak másfelé kalandoznak, mintha ösztönösen is azt akarnám elkerülni, hogy neked szomorúságra szomorúságot halmozzak. Szörnyű ez, másnak mi más lenne, éppen a gyermeke a legnagyobb öröm, borzasztót vétkezhettem, hogy nekem ez sem adatott meg, hogy nekem ebből is csak a fájdalom és keserűség...

5.

Mint annyi más, ez is szemenszedett hazugság, amit állítanak, annak éppen az ellenkezője az igaz: senki a honvédségben nem harcolt keményebben a náci szellem terjedése ellen, s nem is csak a vezérkarban, nemcsak a háború idején, de évekkel előbb a Ludovikán is, amikor parancsnok lettem, a leghatározottabban elleneztem mindenféle politizálást, s nem egy esetben meséltem a hallgatónak a bomlasztó szélsőjobbaldali, a nyilas eszmék káros hatásáról a honvédségen belül.

Ez nem volt elég, a politikai vezetés a maga részéről nem tett meg mindent a szélsőséges eszmék

visszaszorítása érdekében, hagyta, hogy eluralkodjon a széthúzás: így a háborúban, a legnehezebb időkben sem tudta egy eszme, egy cél köré tömöríteni a mindenáron csak a saját érdekeik érvényesítését erőltető pártokat.

Másmilyen befejezést (ilyen széthúzás miatt) nem is remélhettünk. A legnehezebb feladatát a nemzet csak egységbe forrva teljesítheti. Ettől az egységtől nagyon messze állt az ország. A honvédség is. Világos volt, látnia kellett a legfelsőbb hadúrnak is, hogy a kelő időpontban kiadott parancsát hadserege nem fogja egységesen teljesíteni, s ez a legnagyobb akadálya, hogy kilépjünk a háborúból, s aztán – mint tették más országok – a győztes hatalmak oldalán folytassuk a harcot.

Alig egy hónappal a vezérkar élére kerülésem után Pécssett jártamban beszélgettem a hadtest egyik vezérkari tisztjével, akit még a Ludovikáról ismertem – most itt tanúskodhatna mellettem –, már akkor panaszkodtam neki a vezérkarban uralkodó náci barát szellemről, az elődeim befolyásáról, akik ugyancsak a német törekvések maradéktalan támogatását szorgalmazták, kilátásba helyeztem a személyi változásokat, hogy rá is számítok, s hamarosan hívni fogom valamelyik osztály élére. Háborúban egyszerre sok csoportvezetőt lecserélni nem lehet, de gondoltam, fokozatosan sikerül majd józanul gondolkodó, a sajátos magyar érdekekért harcolni tudó tiszteket magam köré gyűjtenem.

Gyorsan látnom kellett azonban, hogy nagyon nehéz lesz. A németek minden ilyen cserét gyanakodva figyeltek, s nem jó szemmel nézték, ha az ő beépített emberüket leváltottam. Némely esetekben elkerülhetetlen volt gyorsan cselekedni. Negyvenkettő elején, nem sokkal a délvidéki razzia után, a hadműveleti csoportvezetőt küldtem ki a frontra, borzasztó, miket összeírt a razzia parancsnokához intézett utasításaiban, Pesten is emlegették, itt is a fejemre olvasták. Vörös Jánost is többször meneszteni akartam, neki nagyon erős kapcsolatai voltak a németekkel, nem ment könnyen, de amaz emlékirata után végleg elegendő lett a törtétekből, fölfelé buktattam, csakhogy a környezetéből elkerüljön.

(Édesem! Ha majd csakugyan elolvassod ezeket a papírokat, talán csak évek múlva, lehet, hogy elcsodálkozol, micsoda részletességgel próbálok neked beszámolni munkám körülményeiről: nem akarok fölöslegesen untatni ezekkel, de végtelenül fontos nekem most, hogy legalább te megértsd cselekedeteim indítékait, az meg csak úgy lehetséges, ha ismered azokat a

körülményeket, amelyek befolyásolták akaratomat, indulataimat: hát csak ezért ez az elkerülhetetlen részletezés. De lehet, hogy néha újra eluralkodik rajtam az a memorandumírói mánia, mint történt régen a hadi helyzetről szóló jelentéseimet írva: s megvallom, csak itt döbbsentem rá, hogy ez most nagy hasznomra válik, ahogy belefeledkezem ama régi dolgok részletes felidézésébe, így tudok csak teljesen kikapcsolódni a mostani nyomorúságos állapotokból, ha csak ideiglenesen is, de legalább képzeletben újra beleélni magam abba már csak emlékekben élő világba.)

Borzasztó volt, mintha minden sarokban állt volna a német katonai attasénak egy-egy besúgója, akár milyen bizalmas dologról, akár milyen halkán beszélgettünk, az attasé rövid időn belül már jelentette is Berlinbe. A doni vereség után az ezredes, aki a sajtóval tartotta a kapcsolatot, nem találta megfelelőnek, ahogy a lapok a 2. hadsereg katasztrófájáról írnak. Készített egy nagyobb elemző írást, összehívta a főszerkesztőt, beszélt nekik, aztán kiosztotta szövegét.

Nem tartottam a legszerencsésebbnek azt a fogalmazványt, de gondoltam, mégis jó, hogy illetékes helyről kap tájékoztatást a közvélemény egy jelentős háborús eseményről: sok a mindenféle mendemonda, ezt csak a hiteles tájékoztató tudja ellensúlyozni. A lapok hozták a jelentést, némelyek magyarázatot is fűztek hozzá, egy napilap, a Magyarság azonban egy szóval sem említette a doni ütközetet! Nos, gondoltam, ez mégis csak sok. Másnapra berendeltem a főszerkesztőt. Tudtam, hogy nem sokat ér az ilyesmi, de akkor sem akartam annyiban hagyni. Tudja meg legalább, mi a véleményem róla. Hát megtudta. Nem nagyon válogattam meg a szavaimat, gorombán leszidtam, hogy ha ennyire nem érdekli a magyarság sorsa, akkor jobb lesz az újság címét Németésre változtatni. Meg nyakon öntöttem még ilyen dolgokkal. Hebegett–habogott zavartan, miközben már nyilván jelentését fogalmazta önmagában. Pár nap múlva jött berlini attasénktól a jelentés: ott nagy felháborodással tárgyalják a vezérkari főnök kirohanását a Magyarság főszerkesztője ellen, elítélik, amiért arcátlanul szemére hányta németbarát viselkedését: nem maradt ki még az a mondatom sem, hogy örülni kellene az utóbbi idők német vereségeinek, mert így legalább majd ők is megtanulják, hogy ne legyenek olyan szemtelenül fölényesek... Istenem, gondoltam mindezt hallva, most már tudom, ha valami kellemetlenséget akarok a németek tudomására hozni, elég, ha az irodában elmondom valakinek, másnap vagy még aznap már Berlinben is tudnak róla.

Idegesítő volt ez, de tudomásul kellett venni, közben próbálkozva a légkör megváltoztatásával. Így egyszer a miniszterelnököt kértem fel, hogy egy tisztí értekezleten fejtse ki a magyar nemzeti érdekeket, rámutatva, hogyan lehet azokat legeredményesebben szolgálni az adott viszonyok között. Kállay valóban meggyőző előadást tartott, mondtam is utána neki: – Felnyitottad a tiszték szemét. Mától ezek a te embereid. Azt fogják csinálni, amit te akarsz... Összehoztam egy ilyen találkozózt a tábornokok meg a vezérkari tiszték és a kormányzó között is. Úgy éreztük, ez sem maradt hatástalan, de a mindennapi munka nehézségei éreztették velem, hogy amit megkezdtem, a megrögzött náci barát osztályvezetők lecserélését, folytatnom kell. Megbízható, nemzeti érzésű, rátermett fiatal tisztet kellett találnom. Negyvenkettő őszén kiutaztam a keleti frontra, amit a második hadseregnél láttam, az nem örömet, inkább szorongást okozott. A hadseregparancsnokságon folytatott beszélgetésen panaszt panaszra halmoztak. Aggasztott a helyzet.

Egy találkozásnak örültem meg igazán. Alighanem a visszaindulásom előtti napon kértem a hadseregparancsonkot, adjon mellém egy tisztet, aki elvezet a kormányzó fiával pár héttel előbb történt repülőszerecséltenség színhelyére. András Sándor repülő ezredest már előbb ismertem, a gyorsadtest keretében egy nehézbombázó–századot vezetett. Míg gépkocsikkal a helyszínre igyekeztünk, persze nem a régebbi, hanem az újabb eseményekről beszélgettünk. A Don menti hídfőcsatákban súlyos veszteségeket szenvedtünk, hihetetlennek tűnt, nem értettem, hogy eshet el egy-egy jelentéktelennek ígérkező ütközetben egyszerre annyi emberünk. A kiképzés bizonyult hiányosnak, gyatra a parancsnoklás, a tüzérségi fedezet nem megfelelő, mit kellene tenni, hogy lehetne a jövőben kevesebb áldozattal jobb eredményeket elérni? Ezekről faggattam, de nem kellett nagyon erőltetnem, érdekes megfigyelései voltak, szívesen beszélt róluk, s észrevételei alátámasztására néha segítségül hívta korábbi tapasztalatait is.

Hosszabb beszélgetésre azért nyílt alkalom, mert visszafelé jövet, gépkocsink meghibásodott, s több órát kellett várnunk a pótlás megérkeztéig. Különösen megkaptak az elődömmel, Werth vezérezredessel kapcsolatos megjegyzései. Ezeket újra akartam hallani, hát rákérdeztem:

– Mit mondott Werth?

– Kérem, azt mondta, az olyan következtetések levonása nem tartozik az én munkakörömbé.

– Kérem, azt mondta, az olyan következtetések levonása nem tartozik az én munkakörömbe.

– Ugye? És milyen következtetések voltak?

– Szerintem nagyon fontos, a vezérkari főnök s az egész katonai vezetés számára nagyon fontos következtetések. Én azért is merészkedtem előadni őket.

– És ő ezekről nem akart tudomást szerezni?

– Nem. Kereken kijelentette, ne foglalkoztassanak ilyen gondolatok.

– Tudom, jól ismertem én is. Fontos gondolatok csak az ő agyában születhettek, vagy inkább: az volt a fontos, csak az, amit ő agyalt ki. Ő erőltette ránk ezt az örültséget is, ezt a háborút, minek kellett ez nekünk... – néztem ki a kocs ablakán a félelmetesen nagy orosz pusztaságba. – Beugrani egy ekkora marhaságba...

– Erről volt szó. Én is erre akartam figyelmeztetni. Láthattam a kijevei páncélos csatát, német tisztekkel is beszélgettem a tanulságairól. Az tény, hogy az oroszok okultak a franciák katasztrófájából s a támadó német páncélosokkal saját páncélos tömegeiket állították szembe. Szerintem ennek döntő jelentősége van. S alighanem a német Blitzkrieg-álmok végét jelenti. Tudtam, hogy a mi vezérkarunkban is sokan ilyen álmokban ringatják magukat, s gondolva, hogy ha ezektől nem szabadulunk meg, annak súlyos következményei lehetnek, hát ezért tartottam kötelességemnek szólni...

Szinte szóról szóra egyetértettem vele. Saját tapasztalataim alapján én is hasonló következtetésekre jutottam. Mondtam is ezt neki, hozzátéve még, hogy hasonlóképpen vélekedik a kormányzó is. Meggyőződésünk, hogy nekünk nincs mit keresnünk a nagyhatalmak háborúiban, az óriások letaposnak bennünket, ezért kell minél előbb kikerülnünk a nagy dulakodásból. Őszintén beszéltem vele, s ha kezdetben dühöngtem a gépkocsi meghibásodása, a kényszerű várakozás miatt, aztán örültem, hogy nem veszett kárba az idő, emberemre akadtam, mindjárt tudtára adtam:

– Ha most a harcvonalról hazatérsz, készülj fel, hogy november egytől te leszel a légierők vezérkari főnöke. Épp ilyen ember kell nekem oda.

– Én a légierők vezérkari főnöke?

– Csak nem ijedtél meg?

– Ijedős nem vagyok.

– Akkor jól van. Már azt hittem – tréfálkoztam.

Homlokáról csak nem tűntek el a ráncok.

– Van több rangidős bajtársam...

– Gondolod, sérti majd az önérzetüket?

– Nem néznék jó szemmel...

– Tudom. Éreztem ezt az én kinevezésemkor is. De legfeljebb énám orrolnak, te azzal ne törődj!

Nem ellenkezett, s már az első hónapok után örültem, hogy nem csalódtam benne: mikor a németek a repülőterek használatát kérték, alighanem negyvenhárom elején, akkor volt bátorsága nemet mondani. Ugyanígy több más esetben.

Látod, a sok szörnyűség, a rengeteg leküzdhetetlen nehézség között akadtak ilyen apró örömök: fontosnak tartottam ezeket a sikereket, úgy éreztem, hasznára válnak a szolgálatnak, s azt a törekvésünket támogatják, hogy ha már belesodródtunk ebbe a szerencsétlen háborúba, hát minél kevesebb áldozattal járjon. Minden intézkedésnek, átszervezésnek ezt a célt kellett szolgálnia. Nehezen ment ez nagyon, de éppen azért, ha egy-egy ilyen lépésem sikert ígért, annak igazán tudtam örülni, s reméltem, hogy a pályám végén, akárhogy fejeződik is be, nyugodt lelkiismerettel állhatok a nemzet színe előtt: nem kell szégyenkezni, s neked sem, mert nem lesz olyan becsületes ember, akinek férjed nem tudná állni a tekintetét, aki előtt le kellene sütnie a szemét.

Most csakugyan a végén állok, nemcsak a pályámnak, az életemnek is vége szakad, s ahogy szerdán délelőtt, a tegnap abbahagyott leveletem folytatva, az ítélet (az utolsó ítélet?) kimondására várva, korábbi szándékaimat, tetteimet és mulasztásaimat számtalanszor fölülvizsgálva, újra megpróbálom a legnehezebbet: őszintén szembenézni önmagammal (mert az ámtásnak, önámításnak már igazán semmi értelme sincs), most az utolsó, talán a legutolsó alkalommal is úgy érzem: szégyen nélkül állhatok a nemzet ítélőszéke elé. S nem csak ott: az itteni tárgyalás végén sem én leszek az, akinek szemlesütve kell várnia az ítélethirdetésre. Ha másért nem, azért érdemes volt, szembeszállva minden kísértéssel, mindig következetesen kitartanom, önzetlenül és becsületesen: mindig hittem, sosem hittem megingathatatlansággal, hogy egyedül csak ennek, csak a becsületes helytállásnak van értelme. Ha az én helyzetemben az ember egyáltalán beszélhet még az értelemről...

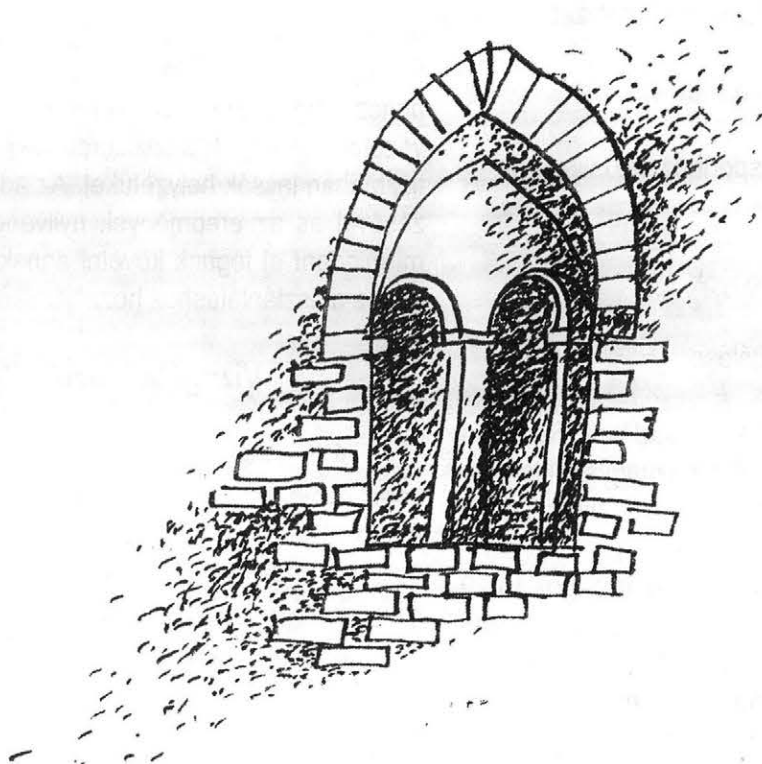
Beadták az ebédet, káposzta, úgy látszik, hús is van benne, nem néz ki rosszul, olyan valami, mint a kolozsvári káposzta. Még ha étvágy is lenne hozzá. Hogy enne az, aki tudja, hogy három óra múlva fogják előtte felolvasni a halálos ítéletét? Vagy? Ha nem reménykedhetek is, mégis, végeredményben nincs kizárva, hogy...

Csakugyan nem volt rossz a káposzta. Talán azt is mondhatnám, hogy otthonias íze volt. De hát ez, most ez is csak az én szomorú sorsomat juttatja eszembe, amit kénytelen vagyok a két kommunista rendszer összjátékának köszönni. Már Pesten mondta a védőm, hogy az a kis feketebajszú, feketekalapos, aki a repülőtéren, kezében papírral, ceruzával várt bennünket, s aki a kihallgatást is megkezdte, hogy az is egy Moszkvából hazairányított kommunista rendőrőrnök volt: hát moszkvai közvetítéssel, vagy anélkül is, megértették egymást ezekkel, egy iskolát jártak ki, egyforma módszerekkel dolgoznak. Talán egyszer majd,

talán nem is sokára megértik az emberek, hogy azoknak volt igazuk, akik a kommunista veszedelemtől féltek mindenekelőtt...

Lehet, hogy mégis igazat kell adnunk azoknak a bajtársaknak, akik tavaly májusban, júniusban szervezkedtek, és felajánlották az amerikaiaknak, hogy együtt harcoljunk tovább az előrenyomuló kommunizmus ellen. Nem akartam hinni az otthonról érkező, az oroszok kegyetlenkedéseiről szóló rémhíreknek. Gyorsan meggyőződhettem róla, a valóság a rémhíreket is messze felülmúlta...

(folytatása következik)

Mennyire érett ifjúságunk a Vajdaságban?

Egy nemzetközi ifjúságszociológiai kutatásról

A budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet koordinálásával „**MOZAIK 2001**” címen 2001 nyarán elindult egy nagymintás, kérdőíves, reprezentatív kutatás, amelynek során a Kárpát-medence egészében élő magyar fiatalok társadalmi-gazdasági, jövedelmi, munkaerő-piaci helyzetéről, értékeiről, világképéről adatokat szolgáltatató, összehasonlítható információkat térképeztünk fel.

A kérdőív többek között az alábbi témaköröket érintette:

- iskolai életút
- egzisztenciális, munkaerő-piaci helyzet
- családi körülmények
- társadalmi közérzet, közéleti attitűdök
- egészség, életmód
- sportolási szokások, sporthoz való viszony
- vallás
- értékrend
- identitás, csoportviszonyok
- kultúra, média
- a státustörvény megítélése

A kérdőíves vizsgálatba Jugoszlávia, Románia (ott két területen), Szlovákia, Ukrajna magyarlakta régióit vontuk be. Emellett Ausztriában, Horvátországban és Szlovéniában interjú adatgyűjtés folyt 2002. október vége és december 15. között. Ezen országok 15-29 év közötti magyar nemzetiségű állampolgárait, valamint az adott régiókban élő azonos életkorú többségi fiatalokat célozta meg kutatásunk. A kérdőíves vizsgálatban összesen 7600 fiatalat kérdeztünk meg, akiknek az összmintát tekintve harmada tartozik a többségi nemzethez, kétharmada pedig magyar nemzetiségű. Vajdaságban 1017 magyart és 509 szláv nemzetiségű fiatalot kérdeztünk ki. Összesen 1526 kérdőív adatát vitük számítógépbe a szabadkai Radionica Zenith Műhely munkatársainak jóvoltából. A kérdezést és a rész-

eredmények feldolgozását a szabadkai Magyarorsággkutató Tudományos Társaság és munkatársai végezték, vajdasági fiatalok közreműködésével (Vajdasági Ifjúsági Tanács). A kérdőív összeállítását és az egyes régiókat összehasonlító elemzés elkészítését a budapesti *Nemzeti Ifjúságkutató Intézet* koordinálta.

2002. január végén befejeződött – mind az öt régióban – a kérdőíves adatok rögzítése, és megkezdődött a Gyorsjelentés készítése, melyet 2002. március 23-án egy prezentációval egybekötött, nagyszabású sajtótájékoztató keretén belül hoztunk nyilvánosságra. Ezt követően a Gyorsjelentés adatai az Interneten mindenki számára hozzáférhetővé váltak.

Ez a kutatás alapot ad a témában további elemzésekre, kiindulópontja lehet egy a Kárpát-medencében élő magyar és nem magyar fiatalok élethelyzetét mérlegre tévő együttgondolkodásnak. Közelebb vihet ahhoz, hogy a tudományos kutatók, helyi és országos vezetők, de – nem utolsósorban – maguk a fiatalok is tisztábban lássák helyzetüket. Az adatok alapos elemzésével és az eredmények nyilvános megvitatásával mi mindent el fogunk követni annak érdekében, hogy ehhez a tisztánlátáshoz hozzájáruljunk¹.

Vizsgálati személyek

A minta a vajdasági magyar fiatal lakosság életkora, neme és iskolai végzettsége, valamint lakhelye (regionális, települési) szerint reprezentatív volt. A megfelelő adatgyűjtést kvóták útján biztosítottuk, amelyek településenként kerültek meghatározásra. A megfelelő személyek kiválasztása véletlenszerűen történt. A megkérdezett a kérdezőbiztos segítségével, de önállóan válaszolt az általa választott helyen, legtöbbször otthonában.

A kérdőívezés eredményeként **1526** (1017 magyar és 509 szláv) személy kérdőívadatai kerültek a

¹ A Nemzeti Ifjúságkutató Intézet sajtótájékoztatójából.

mintába. A vajdasági magyarok adatainak elemzése képezte a kutatás fő célját, míg a nem magyar (főleg szláv) csoport tagjai kiegészítő (összehasonlításra alkalmas) mintát alkottak.

A magyar fiatal lakosság számarányának követésével, a magyarlakta települések szerint a következő mintavételi sémához tartottuk magunkat: 24 település (14 falu, 6 kisváros, 4 város). A mintavétel tervét 98%-ban betartottuk.

A kérdőív témái voltak:

A kutatásban használt kérdőív 165 kérdésből állt. A kérdések a következő tematikai blokkokba kerültek:

- iskolai életút
- egzisztenciális, munkaerő-piaci helyzet
- családi körülmények
- társadalmi közérzet, közéleti attitűdök
- egészség, életmód
- sportolási szokások, sporthoz való viszony
- vallás
- értékrend
- identitás, csoportviszonyok
- kultúra, média
- a státustörvény megítélése

Ezúttal, 2002 márciusában, a Budapesti Nemzeti Ifjúságkutató Intézet által publikált tanulmánykötetből vesszük át a vajdasági magyar fiatalok identitástudatára vonatkozó tanulmányrészt².

Identitás

Nemzeti, regionális hovatartozás

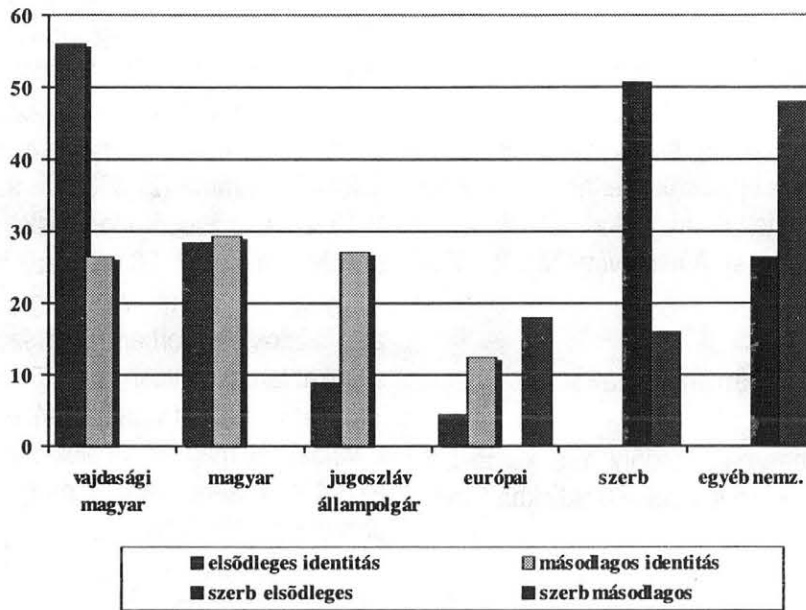
A vajdasági magyar fiatalok az identitáskérdésekre a következő válaszokat adták: elsődleges identi-

tásként legtöbbször a vajdasági magyart választották (56 százalékuk), majd a magyarságot (28,5%). Elsődleges identitásként jugoszláv állampolgárság és az európaiság elenyésző a mintában. Ugyanakkor a második identitásban megnőtt a magukat jugoszláv állampolgárnak vallók száma (27,1%), de az európaiak száma is (12,4%). A második identitásként majdnem 30 %-uk szintén a magyart, 26,4 százalékuk pedig a vajdasági magyart választotta. Vajdaságban tehát a megkérdezett fiatalok elsősorban (84,5 százalékban) a magyarságukat tartják fontosnak (de 56,5 százalékuk második identitásként is ezt választotta). Rendhagyó lehet, hogy a vajdasági magyar fiatalok mindkét identitáskérdést együtt véve sem vallották nagy számban magukat jugoszlávnak (9+27%). Ez a tény abból eredhet, hogy már nem is igen tudják „melyik Jugoszláviának” az állampolgárai: a titóiban születtek, de a Kis-Jugoszlávia határai is még mindig bizonyos értelemben definiálatlanok. A fiatalok 17 százaléka első vagy második identitás hovatartozásánál európainak vallotta magát.

A szláv minta esetében elsődleges identitásként a megkérdezettek 50,7%-a szerbnek vallotta magát, a többiek (26,5%) pedig főként egyéb nemzetiségűeknek (pl. montenegrói, szlovák, ruszin, román, német stb.) vallották magukat. A másodlagos identitásnál többségben van az „egyéb nemzetiség” kategória (48,1%), ami magyarázható azzal is, hogy a vegyes házasságokból származó válaszadóknál a családban nem domináló nemzeti hovatartozás fogalmazódik meg másodsorban. Nagyon biztató eredmény, hogy a Vajdaságban élő szlávok mintájának mintegy 18,1%-a európainak vallja magát (másodlagos identitás).

² Mozaik 2001, Gyorsjelentés, Magyar fiatalok a Kárpát-medencében, Szerkesztette: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István. Vajdaság: Gábrity Molnár Irén, T. Mirmics Zsuzsanna (240-288 oldalak); Kiadó: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest, 2002.

A fiatalok identitása

A szülőföld és a haza fogalma

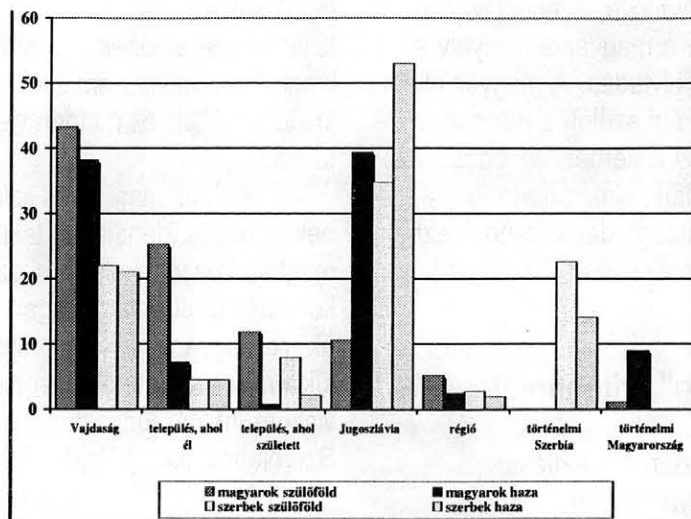
A vajdasági magyar fiatalok legnagyobb része a mintából szülőföldjeként Vajdaságot választotta (43,3%), a válaszokat az alábbi ábra szemlélteti. A vajdasági autonóm terület tudata, tehát úgy működik, mint a szülőföld fogalma. A válaszadók 25,3 százaléka szülőföldként azt a települést említi, ahol jelenleg él, vagy 11,9 százaléka azt a helységet, ahol született. A fiatalok 37 százaléka településhez köti a szülőföld fogalmát. Jugoszláviát már csak 10 százaléka választotta szülőföldjéül.

A haza fogalma a magyar fiataloknál két területre oszlott fel: a minta 39,4 százaléka hazájaként Jugoszláviát választotta, 38,2 százaléka viszont Vajdaságot. Haza-fogalomként a települések, a régiók nem jelentősek. A megkérdezettek jelentéktelen száma ismeri el a történelmi Magyarországot hazájaként.

A fiatalok tudatában jelentős mértékben dominál tehát a Vajdaság mint területi egység. Összesítve, szülőföld, vagy haza minősítésben is a Vajdaság kiemelkedő helyen áll.

A nem magyar válaszadók közül legtöbben Jugoszláviát tartják szülőföldjüknek (34,8%), második helyen pedig a történelmi Szerbia és Vajdaság (egyenlő arányban) szerepel. Ez annak a jele, hogy a válaszadók között egyforma arányban vannak őslakosok és bevándorlók-menekültek (akik főleg az elmúlt tíz évben költöztek ide). Hazaként e csoport abszolút többsége (53%) Jugoszláviát ismeri el, ez jóval több a magyarok véleményéhez viszonyítva. Második helyen a szlávok Vajdaságot fogadják el hazájuknak (21%), míg harmadik helyen a történelmi Szerbiát említik (14,1%).

Szülőföld és haza

Kulturális sztereotípiák

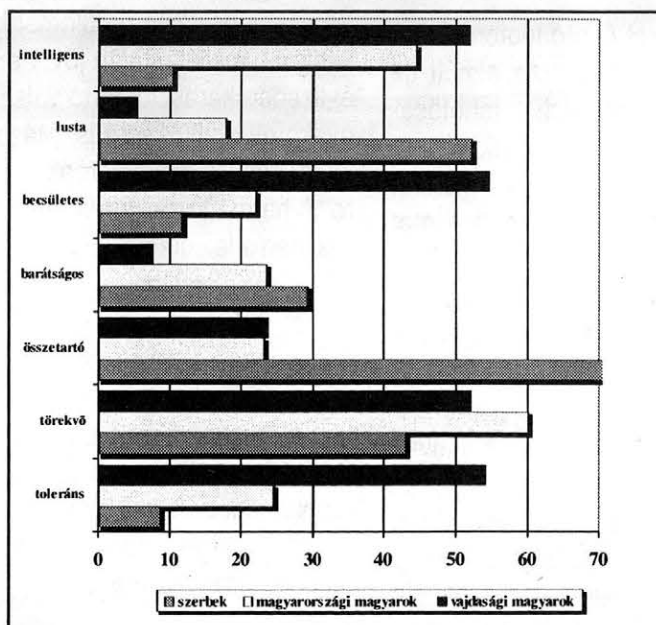
Külön elemeztük azok adatait, akik az elsődleges identitás szempontjából vajdasági magyarként határozták meg önmagukat. E csoport önbecslését hasonlítottuk össze az uralkodó nemzetről és a magyarországi magyarokról kialakult sztereotípiáikkal.

Az alábbi ábrán is látható, hogy a saját kulturális csoport megítélése jelentősen eltér a másik két csoport jellemzésétől. A saját csoport erényei a tolerancia, a becsületesség és az intelligencia. A saját csoporthoz

viszonyítva pozitívabb a szerbek összetartásának becslése. A szerbeket a fiatalok egyszerre lustáknak és törekvőknek ítélik meg. A saját csoportot és a magyarországi magyarok csoportját széthúzóknak ítélik meg a válaszadók. Törekvés, szorgalom szempontjából azonban a magyarországi magyarok kapnak a saját csoporthoz képest pozitívabb jellemzést.

A magyarországi magyarok a tolerancia erényében lemaradnak a vajdasági magyarok megítélése mögött, ami megerősíti korábbi kutatási eredményeinket. Egyik csoportra sem volt jellemző a barátságosság.

Kulturális sztereotípiák a saját csoportról, a magyarországi magyarokról és a szerbekről

A „magyar” mint kategória kritériumainak megítélésénél a vajdaságiak egyértelműen az egyén szubjektív becslését teszik mérvadóvá, s ennél valamivel kevésbé jelentős számukra a magyar anyanyelv és a megfelelő szintű magyar nyelvtudás. A magyar állampolgárság és a magyarországi születés a legkevésbé lényeges kritérium. Mivel ezt a kérdést az egész vizsgált csoportra nézve értékeltük, elmondható, hogy a fiatalok erős, szilárd magyarságtudattal rendelkeznek, amelynek fő alkotóelemei a nyelv és a kulturális hovatartozás.

A „magyarság” kritériumai

Az ábrán megjelölt számok jelentése:

1. Egyik szülője magyar legyen
2. Mindkét szülője magyar legyen
3. Magyar legyen az anyanyelve
4. Magyar állampolgár legyen
5. Tisztelje a magyar nemzeti színeket, nemzeti jelképeket
6. Magyarak tartsa magát
7. Jól beszéljen magyarul
8. Ismerje és szeresse a magyar kultúrát
9. Magyar szertartási nyelvű egyházhoz tartozzon
10. Magyarországon szülessen
11. Magyarok közt éljen élete legnagyobb részében
12. Szavazzon a magyar pártok egyikére
13. Magyar iskolába járjon

Összefoglalás helyett

A vajdasági fiatalok az őket érintő legfontosabb társadalmi-gazdasági folyamatok részei. Az elmúlt tíz év tele volt számukra ellentmondásokkal, a lehetőségek megvonásával, problémákkal. Nem tudtak képességükhöz és akaratukhoz mértén kibontakozni, munkát szerezni, viszonylagosan korán önálló családi életet kezdeni.

A megkérdezettek többsége szüleivel és testvérével él együtt, és a családszerkezet domináló típusa a szülők-két gyermek. Borúlátásra ad okot, hogy a 25 év felettieknek is mindössze 58%-a dolgozik alkalmazottként, és ebben az életkorban is magas az inaktívák száma.

A társadalmi feszültségek megmutatkoznak a fiatalok válaszaiban, de a problémaérzékenység még nem jelenti azt, hogy nem bíznak, nem reménykednek

és feladják a harcot (a nehéz munkavállalási körülményekhez viszonyítva optimisták, törekednek a továbbtanulásra, fontosak számukra a tervek és a jövő). Erőteljesen szeretnének a demokratikus változások részei lenni, ugyanakkor nem szeretnek politizálni. Család- és jövőorientáltak, és minden vágyuk a békesség, a létbiztonság.

Mintánk magyar és szláv tagjai élesen különböznek kulturális identitásuk tekintetében és az egymásról megfogalmazott kulturális sztereotípiákban; ugyanakkor értékrendi sajátosságai nagymértékben hasonlóak. A magyarok inkább Vajdaságot tekintik szülőföldjüként, esetleg településorientáltak, a nem magyarok viszont inkább jugoszlávorientáltak, vagy a történelmi Szerbiához, illetve Vajdasághoz kötődnek.

A kulturális fogyasztás alacsony, a kulturális igénytelenség jellemző, mindez megmutatkozik az elolvasott könyvek kis számában, abban, hogy főként a kommersz rádió- és tévéműsorok kedveltek. A fiatalok sajátosan preferálják a magyar médiát, főként a lokális és a magyarországi adókat választják, a zenét és a szórakoztató műsorokat részesítik előnyben. Háttérbe szorulnak a belgrádi és általában a jugoszláv adások. A művelődési, kulturális rendezvények látogatottsága alacsony, a bezárkózást jelzi, hogy a fiatalok a házibulit találják szinte egyedüli szórakozási lehetőségnek.

A vajdasági fiatalok egyértelműen a magyarság kritériumainak megítélésénél a szubjektív becslést tartják mérvadónak. A magyar nyelv anyanyelvi szintű ismerete kevésbé jelentős számukra. A legkevésbé fontos kritérium a magyarországi születés és a magyar állampolgárság. A vajdasági fiatalok erős és szilárd magyarságtudattal rendelkeznek, amelynek fő alkotóelemei a nyelvi és kulturális hovatartozás.

Jugoszlávia problémái közül a fiatalok legfontosabbnak a kilátástalan jövőt említik, az országban egy évtizeden keresztül tartó válság és háború erős hatást gyakorolt az ifjúságra is. Második helyen a pénztelenséget említik, mintegy reakcióként a hiperinflációs időkre. A harmadik helyen a munkanélküliség szerepel. Ez részben a jelenlegi állapotokat tükrözi, és a jövőbeli valós félelmeken alapul. A problémák sorában a negyedik helyen a kábítószer-fogyasztás áll. Fiataljaink problémái továbbá a céltalanság, amit megoldhat egy gazdasági-politikai konszolidáció. A vajdasági fiatalok körében a lakásprobléma eltöprel a többi gond mellett. Az erkölcsi romlást és a bűnözést nem tartják komoly problémának. A most Vajdaságban élő fiatalokat az elvándorlás problémája már nem foglalkoztatja olyan intenzíven, mint korábban.

Kisebbségi léthelyzetek

Hornyik Miklós tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye, amely három és fél évtizedes munkásságából ad gazdag válogatást (Határsértés, Ister Kiadó, 2002) az első kritikus áttekintés a délvidéki magyarság utóbbi fél évszázadáról, szellemi életéről, a jugoszláviai kisebbségi politika jellegéről, alakulásáról, a déli magyar kisebbségi közösség léthelyzetéről. Ezért aztán alkalmas arra is – régóta halogatott feladat! –, hogy összevethessük a Tito uralma alatt, majd a Milošević-időszakban gyakorolt hatalom alakulását, igazi valóját más kisebbségi magyar közösségek elviselt sorsával ugyanabból az időszakból. Annál inkább alkalmas ez a kötet ilyen párhuzamok felállítására, mivel Hornyik Miklós a nemzet egységének talaján állott a Délvidéken is, ugyanígy az anyaországban. Itt még fájdalmasabb a csalódása az irodalmi közhangulatban, szekértáborok egymással vívott görcsös hadakozásaiban, amelyek akkor gyengíthetik le a nemzet ellenállóképességét, mikor a szomszédos nacionalizmusok támadásaival, a globalizáció agresszív egyneműsítésével szemben csak egységesen védelmezhetjük meg életrevaló hagyományainkat, elsősorban anyanyelvünket.

Csalódásáról nyíltan szólt Gróh Gáspárral folytatott beszélgetésében, 1993-ban, a Heti Magyarországon, két évvel Budapestre települése után:

„Rengeteg olyan dologról gondolkodhattunk és írhattunk (Újvidéken), amelyekről az akkori Magyarországon nyilvánosan nem volt lehetőség. De a legfontosabb az volt, hogy a magyar szellemi élet a legszebb arcát mutatta felénk. Olyan eleven kapcsolatban voltunk az akkor még élő klasszikusokkal, Illyés Gyulával, Déry Tiborral, Németh Lászlóval, Pilinszky Jánossal, Weöres Sándorral, Ottlik Gézával, Örkény Istvánnal, amilyenben talán ők sem voltak egymással odahaza. Szerzői esteket rendeztünk, első közlésben hoztuk például a Psychét vagy a Három veréb hat szemmel fontos részleteit, Kassák Lajostól Szentkuthy Miklósig a teljes magyar irodalmat birtokolhattuk.”

Kisebbségből jövő írók szinte kivétel nélkül a nemzeti egység lelki igényével érkeztek. Szülőföldjü-

kön keservesebb iskolát jártak ki, nehezebb próbákat kellett kiállniuk, mint hogy éppen az anyaországban adják fel meggyőződésüket. Mikor 1991-ben, negyvenhétévesen Hornyik Miklós lakóhelyét változtatni kényszerült, egy a magyar nemzet egységét építeni hivatott hetilap szerkesztésére kapott megbízást. A Világszövetség az egész földkerekségre nyitott kiadvány volt, amely nemcsak a Kárpát-medence viharos tájain kívánta egybefogni a szétomló kévét, hanem a nyugati, „csendesebb” vidékek magyarjait is bevonta a nemzetépítésbe. Ebből a tragikusan rövid életű kétheti lapból – 1992 augusztusától élt 1993 szeptemberéig – az egész nemzet szíve dobogását lehetett kihallani. Hornyik szerkesztői eredményeinek titka az volt, hogy Budapesten is azon a pászmán haladhatott tovább, amelyen Újvidéken elindult, csak most sokkal szélesebb lett az, amelyet maga is kövezett. A Délvidéken, a Képes Ifjúság főszerkesztőjeként – a drámai 1969-es esztendőben került a lap élére – újságját a kisebbségi jogvédelem fórumává tette.

A Határsértés kisebbségekben is, többségben is magyar számadásra szólít. Egy jó évtizede az addigi tabutéma, a kisebbségi magyar közösségek helyzete, sorsa, lehetőségei a magyar politikai gondolkodás középpontjába kerültek. Még azok is kénytelenek foglalkozni vele, akik legszívesebben a létezését is tagadnák. Csakhogy az általános érdeklődés mintha sekélyesítené a közvélemény figyelmét. Kísért az egyes kisebbségi közösségek egybemosása. Nemegyszer a nemzet kisebbségbe szakadt részeit, Trianont követő sorsukat, jelen helyzetüket egyazon képletre egyszerűsítjük, mintha a kárpátaljai magyar életet ugyanaz jellemzné, mint az erdélyit, a délvidékit és a felvidékit. Régi, rossz beidegződés, még a pártidiktatúrák idejéből. Nyugaton is találni rá mintát. A gyarmatosító hatalmak aligha tudták megkülönböztetni Afrika igazi valóságát az ott élő nemzetek sajátosságai szerint. Ezért húztak olyan országhatárokat, amelyek szétszabdalták a nemzeteket. Mostanság ez a hajdani felületesség gyakori helyi háborúkban, népirtásokban érlel mérges gyümöl-

csöket. Közép- és Kelet-Európában nem távoli tájakról, hanem szomszédságainkról felejtettük el azt is, amit addig tudtunk egymásról.

Csak a Moszkvából elrendelt szólam volt azonos a keleti gyarmatokon. Ez pedig így hangzott: a kisebbségi kérdés minden ország belügye, és ezt minden kommunista és munkáspárt a marxizmus-leninizmus szellemében oldja meg. Ebbe a „megoldásba” belefért nemzetek megkülönböztetése, elsorvasztása, eltüntetése vagy látszatjogok kinyilatkoztatása. Maga a nagy Szovjetunió mutatott példát egész népek, a krimi tatárok, a csecsenek, a volgai németek deportálására. Csehszlovákia a nemzeti egyenjogúságot össze tudta egyeztetni a németek és a magyarok kiűzésével, anyanyelvük „betiltásával”. A lengyelországi Sziléziában jártamban meglepetéssel tapasztaltam, hogy minduntalan német szavakat hallok. Pedig hivatalosan ott nem éltek németek. Bulgáriában a majdnem 10 százalékot kitevő törököknek egyszerűen bolgár családneveket adtak; az egyetlen, megmaradt török hetilap lényegében bolgár nyelven, cirill betűkkel jelent meg Szófiában, csak az utolsó oldalon közölt olvasói leveleket törökül, s ezekben az emberi méltóságuktól, nyelvüktől is megfosztott törökök hálát rebegethettek a bolgár párttalomnak, Zsivkov elvtársnak, szabad, boldog életükért... Nyugodtan megkockáztathatom, hogy a kisebbségi kérdés történetében a moszkvai gyarmatokon volt a legkifinomultabb a nemzetiségek – egyenlőségnek álcázott – elnyomtatása...

Ez a kétszínűség talán Jugoszláviát jellemezte leginkább, ahol a „testvériség-egység” jelszavával tarták el a nem szláv kisebbségek eltüntetésének gyakorlatát. Tito marsall ideológusai – nem menthető fel közülük a később ellenzékivé lett Đilas sem – a legagyafúrta módzereket találták ki a kisebbségek felszámolására és a tömeggyilkosságok közmegegyezéssel való „titkosítására”. Arra gondolok, hogy Jugoszláviában tudták legtovább – mostanáig – hivatalosan tagadni az 1944 őszi végrehajtott magyarpogromot. Márpedig erről a délvidéki magyar tízezreknek is tudniuk kellett, hiszen szüleik, testvéreik, gyermekeik, papjaik, tanítóik kerültek tömegsírokba. Talán még egymás között sem merészeltek beszélni róla. Egyenesen hősi tett volt Matuska Márton riporter nyomozása! Lehet-e kegyetlenebb hallgatás, mint amikor az áldozatok utódai cinkosságot vállalnak a gyilkosokkal. Mert nem lehetnek másként. Mert védelmezni akarják azokat a jogokat, amiket a gyilkosságok kitervelője, maga Tito marsall ajándékozott később nekik: a Vajdaság autonó-

miáját. Imponáló döntés volt. Távolról, például a Székelyföldről nézve egyenesen csábító. Hogyne, mikor a Vajdaság tartományi kormányának – noha a magyarok kisebbségben élnek ezen a területen – a „miniszterelnöke” magyar ember volt, egy bizonyos Nagy Ferenc. (Nem azonos, persze, a kisgazda politikussal.)

Erdélyben mi is megéltünk hasonló félszeg-szabadságot, a magunk Magyar Autonóm Tartományát. Kezdetben őszintén örültünk neki, a nagyváradi Horváth Imre még verset is írt hozzá. Nem nagyon figyeltünk arra, hogy ennek örve alatt felszámolják Kolozsvár magyar intézményeinek egy részét. Nyilván, ezt megtehették volna az „autonóm tartomány” nélkül is. Alapvetően más oka kellett, hogy legyen a váratlan bejelentésnek, amit Gheorghiu–Dej román pártfőtitkár tett 1952 tavaszán a „székely autonómiáról”. Éppen az az ember, aki köztudottan ellenérzéssel viseltetett a magyarokkal szemben. A következő évek még inkább megmutatták, hogy valami egyéb áll a bukaresti „nagy-lelkűség” mögött, hiszen a tartomány belső működési szabályzatát, amely biztosította volna a helyi lakosság, vagyis a magyarok szabad nyelvhasználatát, soha nem dolgozták ki, noha maga az ország alkotmánya írta elő, 1952-ben. Nyolc évvel később a tartomány egyharmadát Brassóhoz csatolták, a megmaradt „autonómiát” két románlakta körzettel egészítették ki, és új nevet adtak neki: Maros–Magyar Autonóm Tartomány lett, vezetői pedig magyarul nem is tudó pártkatonák.

Vajdaság „autonómiája” sem biztosította a magyarság nemzeti szabadságát, nyelvi biztonságát, etnikai önazonosságának kihangsúlyozását. Vajon tudott volna a bukaresti pártvezetés arról, hogy Belgrádban milyen terveket szőnek a kisebbségek „jogairól”? Joggal élhetünk a gyanúperrel. Belgrád és Bukarest – valamilyen módon – még abban az időben is egyeztetette kisebbségi politikáját, a magyarok sorsát illető elképzeléseit, mikor a felszínen ádáz sajtócsata dúlt közöttük. Ama bizonyos „láncos kutya” korszakban. Ez esetben a gyanakvó Gheorghiu–Dej megnyugodva hirdethette meg a „székely autonómiát”, ez sem lesz több jugoszláviai társánál! Később, az 1955-ös „kibékülés” után már nyíltan „egyeztetett” a bukaresti és belgrádi pártvezetés. Hasznos lenne tanúságra hívni erről Király Károly egykori székelyföldi pártvezetőt, aki tudtommal egy ízben fültanúja lehetett Tito és Ceaușescu eszmecserejének, amelyen cinikus nyíltsággal tárgyaltak kisebbségellenes intézkedéseikről.

Benne is vagyunk Hornyik Miklós könyvének izó közegében, amely szinte igényli a kisebbségi „pár-

huzamok" megvonását. Drámai egyezésre figyelhetünk már a kezdeteknél, az 1944 őszi tömeggyilkosságok egybevetése során is. Az előnyomuló arcvonal mögött iszonyú vérengzést hajtottak végre a szerbek a Délvidéken, a románok Erdélyben. Csak arányaikban különböztek a tömeggyilkosságok, jellegükben nem nagyon. A délvidéki vérfürdőnek mintegy 40 ezer magyar áldozata volt. Erdélyben – Szárazajtán, Csikszentdomokoson, Egeresen, Gyantán – vagy 150 ártatlan magyar, idős, gyermek esett a népiirtás áldozatául. A kisebb arányú változatot magyarázza az is, hogy a szovjet hadsereg többször is megakadályozta a további gyilkolásokat – nem a magyar áldozatok iránt érzett könyörületből, hanem abból a hadászati megfontolásból, hogy nem tűrhet meg zavargásokat a front háta mögött –, ezenközben Tito partizánjai egyedurakként, háborús győztesekként azt teheték, amit akartak. Emlékeztetőül említeném, hogy Románia az 1944. augusztus 23-i kiugrása után nem számított hadviselő félnek, a fegyverszünetet követően a román hadosztályok szovjet alakulatokba beékelve harcoltak. A párizsi béketárgyalásokon – a román történészek máig sérelmezik – Románia a legyőzöttek között ült, és éppen úgy hadi kárpótlásra kötelezték, mint Magyarországot, Bulgáriát, Olaszországot és Finnországot.

Hornyik Miklós kötete a délvidéki magyar kisebbségi élet kulturális, irodalmi vonatkozásait vizsgálja, ezek függvényében a politikai és gazdasági jelenségeket. Tájékozódásának fontos forrása a korabeli magyar sajtó, főleg az 1918 után indult *Délbácska*, amely idegen szellemű és hangvételű lapkísérletek után csakugyan a magyarság érzéseit és gondolatait szólaltatta meg. A Délvidéken azért is volt nehezebb a magyar öntudat kimunkálása, egyáltalán a nemzeti érdekek felismerése, mert itt nemcsak a magyar–szerb államközi viszonyt terheltte meg, de a magyar lakosság egészséges tájékozódását is a Baranya–Bajai Szerb–Magyar Köztársaság szerencsétlen, nemzetáruló kísérlete, amely további területeket szeretett volna elszakítani a megmaradt Magyarországtól – a Pécs környéki bánya-vidéket –, s amelynek akarva-akaratlanul szerb imperialista zsoldossá lett vezérei a csúfos bukás után Jugoszláviába menekültek – akkor még Szerb-Horvát-Szlovén Királyság a neve –, ott pedig magyarokként léptek fel, főleg a sajtóban.

Csuka Zoltán alig húszéves fejjel keveredett bele a szomorú „pécsi kalandba”. (Irodalmi lexikonunk, kegyeletből, meg sem említi az epizódot.) Később költőként, műfordítóként és irodalomszervezőként elévül-

hetetlen érdemeket szerzett a délvidéki, illetve 1933-as hazatérése után, az anyaországi irodalmi életben. Engem személy szerint – s talán nemcsak engem – feltétlenül zavar, hogy nyilvánosan soha nem számolt el a nemzet előtt pécsi szereplésével. Ott ugyanis a nemzetet magát árulta el. Jóval fontosabb szerepet játszott ebben a szerb területrablási „köztársaságban” Linder Béla, akinek a „hadügyminiszterséget” 1918-ban Károlyi Mihály csak tíz napig tűrte el, és leváltotta a honvédelmi tárca éléről. Ama szerb színezetű baranyai „köztársaságban” Pécs polgármestere. Jugoszláviába menekül, ott él 1962-es haláláig. Soha nem próbálta meg tisztázni magát, pedig annyiszor elátkozott kijelentését, hogy „Nem akarok többé katonát látni!”, úgy is lehet értelmezni, hogy nem akart katonát látni a politikában, ugyanis 1918 őszén tucatszámra alakultak és fegyveresen léptek fel a különböző „katonatanácsok”. Linder számára nem volt fontos, hogy tisztázza magát hazája előtt. A szerb királyság, majd Tito rendszere talán valamilyen titkolt szándékból védelmezte meg, majd díszsírhelyet ajándékozott neki Belgrádban...

Nem ilyen emigránsok kardoskodtak igazán az addig ismeretlen „délvidéki magyar irodalomért”. A történelmi körülmények követelték meg 1918 után, mikor a Délvidék volt a legkíméletlenebbül elszigetelve a kultúr–Magyarországtól. Hornyik Miklós említi, hogy a szerb hatalom végül már a pesti kézimunka–szaklapokat is kitiltotta az országból. Szenteleky Kornél, aki a nemzet hűségén élő író volt, élesen vetette fel: „A mai vajdasági irodalom önállóságra törekszik, mert élettartalma lassanként elszigetelődik. Az a köldökzsinór, mely a Vajdaság aktív irodalmi életét Pesthez kötötte, ma már alig lüktet, nemsokára talán már egészen el-sorvad...” Vitathatatlan, hogy az önálló képződményt jelentő regionális magyar irodalom akkor magyar érdek volt, a megmaradás egyik feltétele. Az már aztán a történelem csapdája, vagy éppen a logikája, hogy a kényszerű délvidéki magyar irodalmi „önállóság” vált egy következő korszakban, a Tito-rendszerben a nemzetben belül újabb hasadás, a „jugoszláviaiság” igazolásává.

Hasonló jelenséget észlelhetünk Erdélyben is, ahol Gaál Gábor, a korszak marxista irodalmi vezére hirdette meg – állítólag már előtte Kristóf György polgári irodalomtörténész – azt a „romániaiságot”, amit előszeretettel karolt fel a diktatúra rendszere, és ennek a nevében emelt szellemi vasfüggönyt Erdély és az anyaország közé. A megmaradás szándékából támadó kezdeményezések néha önmaguk, a nemzeti továbbélés ellen fordulnak.

Talán akkor igazolódott be leginkább ez a felismerés, mikor 1968 tavaszán a Magyar Írószövetség kritikai szakosztálya kimondta, hogy Magyarország irodalma és a kisebbségi magyar közösségek írásbelisége szimbiózisban áll egymással, a „kettős kötődés, kettős felelősség” jegyében. A román kommunista párt érzékelte elsőként „a veszélyt”, valóságos hadjáratot indított a meghirdetett kettős kötődés ellen, vezető szerkesztőket, írókat kényszerített állásfoglalásra a „budapesti beavatkozással” szemben. Hornyik Miklós ebben a „hangzavarban” írta le 1968-ban: „Számomra nem kérdés irodalmunk hovatartozása. Semmiféle kettős, hármas vagy négyes kötődéssel vagy kötöttséggel nem lehet elbűvészkedni azt a tényt, hogy a jugoszláviai magyarság a magyar nép – szerves vagy szervetlen – része, s hogy kultúrája az egyetemes magyar kultúra – szerves vagy szervetlen – része. A magyar író a zulukafferok földjén is magyar marad, nem azért, mert szünös–szüntelen történelmi vagy »faji« nosztalgiaik nyugtalanítják, hanem mert az anyanyelve fogva tartja. Az anyanyelv olyan bástya, ahonnan az egyes embert gazdasági mesterkedésekkel vagy a párhúség mindent szentesítő jelszavával ki lehet kergetni, de olyan erőrendszer is, ahonnan egy népet nem lehet kiüzni”.

Az idézet lelőhelye az Új Szimposion 1968. évi 43. száma. Álmélkodhatunk: ez a szöveg akkor és ott, egy jugoszláviai magyar folyóiratban megjelenhetett? Hiszen Hornyik még a pesti kritikusoknál is tovább ment, mert lám csak a pesti „irodalomalapítók”, Czine Mihály, Pomogáts Béla, Ilia Mihály és jó társaik a „kettős kötődés, kettős felelősség” megfogalmazásával korlátozták is a meghirdetett egységet, nyitott kaput hagytak a többségi irodalmak felé is, nyilván a román, szlovák, szerb támadások megelőzésére, kivédésére.

Újvidéken sem ment könnyen. Írók léptek fel „ideológusokként” Hornyik „tévelygése” ellen, részletelesen, kínosan bizonygatva a bizonyíthatatlant, hogy a délvidéki magyar írásbeliség önálló magyar irodalom. Attól kezdve vagy harminc éven át a hűség és hűtlenség közötti választóvonal, a Délvidéken is, a kisebbségi magyar szellem hovatartozásának a megítélése mentén húzódott. Ebből a gyökérből hajtott ki – a felvidéki Csanda Sándor hasonlóan szerencsétlen felépése nyomán – a „jugoszláviai magyar nemzet” képtelen elmélete, illetve még inkább a „jugoszláv nemzetiség” kategóriája, amely valójában nem is próbálta eszmeileg meghatározni önmagát, mivel józan ésszel meghatározhatatlan. Egy nemzetiség, amelynek vagy öt különböző anyanyelve van? Hiszen nem is volt fon-

tos a hatalomnak a pontos meghatározás: a népkisebbségek, főleg a magyarok renegálását akarta „megszépíteni”, elfogadhatóvá tenni...

Ez a torz szemlélet vezetett el odáig, hogy a magyar irodalom déli szárnyának legjelentősebb irodalomtörténésze, Bori Imre a sajtó nyilvánossága előtt utasította rendre Illyés Gyulát, amiért egy nyugati lapnak adott interjújában szót emelt a kisebbségek elnyomása és elnyomoritása miatt. Saját véleménye lett volna ez Borinak? Különös módon, cikke egyazon időben jelent meg az újvidéki Magyar Szóban és szerb lapokban: utóbbiak tekintélyének növelése végett neve után odaírták, hogy „akadémikus”. Akkor még nem volt az. Később lett az – Budapesten is! A súlyosan beteg Illyés halálát siettethette, hogy idáig el lehet jutni a nemzet cserbenhagyásában. Erre addig nem nagyon akadt példa a magyar irodalomban!

Ezzel a cserbenhagyással rokon a nemzeti felelősség elhárítása, a hozzá kapcsolódó gondok eljelen-téktelenítése. „Emberi sorskérdések vannak – írta le Bányai János újvidéki egyetemi tanár –, és ezek lehetnek többségek is meg kisebbségek is, sokban nem különböznek.” Milyen „jól hangzik” ez a fennkölt humanum, pedig sokmillió kisebbségit vérig sért, mert sorsukon gúnyolódik. Milyen kár, hogy ezt a csodálatosan „magasrendű”, igazán „modern” érvet a mi erdélyi renegátjaink nem ismerték!

Hornyik Miklós sorsa, felelőssége volt, hogy szembeálljon a „magas irodalmi színvonalú” félrevezetésekkel, hamisításokkal, csalásokkal, a magyar nemzet szellemi egységének megcsúfolóival. Soha nem személyekre neheztel, kötetében megtalálhatjuk a vitapartnereinek műveiről írt kritikákat is; Bori Imrével kétszer is foglalkozott. Hornyik a téves eszmék, az eszmesivár helyezkedés, a hatalom kiszolgálása ellen vonta ki a kardját.

Nehéz kisebbségi alapállás, ezer veszélyt hordoz. Például az író műveit támadják meg, igaztalanul vagy éppen hamisításokra fanyalodva. A kisebbségi író jóval kiszolgáltatottabb többségi társánál. Kisebbségben általában kevés a folyóirat, a közlési alkalom és a válaszadásra még kevésbé volt lehetőség. A diktatúrák alatt – ez minden moszkvai gyarmatra állt, többé-kevésbé – erős kezekben volt a kritikai rovat, bizalmi állást jelentett. Hornyik Miklós könyve példázata lehet, hogy a méltatlan kritikára csak megkésve vagy éppen „külföldön”, esetleg könyvekben válaszolhatott. Ami indulatokat támasztott ellene, az tulajdonképpen bérvita volt, látszatra pusztán „gazdasági ügy”, valójában az

erkölcs, a méltányosság, az egyenlőség védelme. Hornyik éppen ezért vállalta, hogy feltárja az újvidéki Hungarológia Intézetben tapasztalt visszaéléseket. Ez az intézet „magyar kezekben” volt, talán az egyetlen a délvidéki magyar jellegű intézmények között. Több mint a magyar nyelv és irodalom oktatásának fóruma, egyben az irodalomtörténeti kutatás műhelye is. De magyar írókból álló vezetősége éppen a kutatókat mellőzte a pénzalapok elosztásánál, kedvetlenséget, felháborodást váltva ki közöttük, ami aligha serkentette jobb munkára őket. Az intézet belső békéjének felborításán túl, az erkölcs, a méltányosság megcsúfolása volt, noha ezek a kisebbségi életben még fontosabb kötőanyagai a nemzeti közösségnek, mint többségi állapotban.

Hornyik Miklós közös véleményét megszólaltató egyéni fellépésére műveinek lejáratásával próbálták válaszolni. Mint említettem, akár a kritikus mondanivalójának a meghamisítása árán is. Hornyik neveket említ, én sem hallgathatom el őket, mivel Gerold László vagy Utsi Csaba nem akarja a magyar irodalom déli végein.

Olyan „belső magyar botrányra”, mint amilyent Hornyik Miklós Rémdráma és helyzetkomikum az újvidéki Hungarológiai Intézetben címmel feltárt, Erdélyben a diktatúra idejében nem találhatunk példát. Nálunk ugyanis egyetlen olyan magyar művelődési intézmény sem volt, amelyet a kisebbségi közösség autonóm módon, önmaga vezethetett volna. A művelődési, civil szerveződések gazdag hálózatát még 1948-ban teljes egészében felszámolták – az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet, az Erdélyi Múzeum – egyesületet, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesületet, az Erdélyi Kárpát Egyesületet, a turisztikai társaságokat, a brassói Enciánt és másokat –, mégpedig az akkori magyar „önvédelmi szervezet”, a Magyar Népi Szövetség egyik–másik vezetőjének buzgó támogatásával. Hiszen a jövőben akadályozza a kibontakozást, a nép egészséges művelését mindennemű „elszigetelődés”.

De azért jócskán akadtak belső viták, egymás közötti leszámolások Erdélyben is, és az sem volt ritka, hogy ezek az ellentétek „irodalomkritikák” formájában fakadtak fel...

Párhuzamokat e tekintetben is jócskán találhatunk.

Elgondolom: Hornyik Miklós azért is szálka lehetett „jugoszláv hűségű” íróársai körében, mert soha nem respektálta a politikai országhatárokat kritikai munkásságában. Írásainak többsége a Délvidéken

született művekről szólt, de ő írta meg az egyik legmélyebben szántó elemzést az anyaországi Mészöly Miklósról, és ő fejtette ki talán vitatható, mindenképpen odafigyelésre kötelező megállapítását, hogy Ottlik Géza a legnagyobb magyar regényíró. A romániai kultúrpolitika az ilyen „határsértést” az erdélyi irodalomtörténészek számára nem tette lehetővé.

Szomorú párhuzam, hogy nemcsak az erdélyi és a szerbiai magyarság körében, de minden más nemzeti kisebbségi közösségben is fellelhetjük az egyenlőség egyik legfőbb akadályát: a kisebbségi tudatot. A 20. század gúzsbakötő átka, hiszen addig egyáltalán nem jelentkezett a kisebbségi román, szlovák vagy szerb közösségekben. Sőt a 19. századi nemzetiségi mozgalmak nagyon is a nemzeti öntudat jegyében egyesítették a kisebbségeket a magyar államhatalommal szemben. Gondoljunk az 1848-as szabadságharc idejére, a román memorandisták fellépésére, a szlovák önállósulási törekvésekre. Trianon történelmi választóvonal e tekintetben is. Nemcsak olyan értelemben, hogy a többségivé lett románok, szlovákok, szerbek hallani sem akarnak olyan nemzetiségi jogok biztosításáról, amilyeneket maguknak követeltek 1918 előtt, de a magyar kisebbségek nem is lépnek fel ilyen „radikális” követelésekkel. Az égbekiáltó történelmi igazságtalanság, három milliónyi magyar rabságba döntése, méghozzá a „népek önrendelkezése” nevében, majd az új országhatárok kikiáltása az európai biztonság zálogának, a győztes nagyhatalmak érdekében, megtörte a kisebbségivé lett magyarok hitét és alázatra nevelte őket. Ezt a „kisebbségi szindrómát” táplálta ravas államférfiak balkáni álnoksága, a Groza-kormány által beígért egyenlőség látszata, a határok légiesítésének üres jelszava, meg Tito marsall ámitása, a „testvériség-egység” félrevezető jövőképevel.

Meglepő, hogy ezt a magyar tudatferdülést nem egyszer tapasztalták és tették szóvá magyar írástudók az utóbbi nyolc évtizedben, de nem nagyon vált általános vélekedéssé. Félelem az őszinteségtől? Önpusztító illúzió? Nagyobb bizalom az elnyomókban, mint önmagunkban?

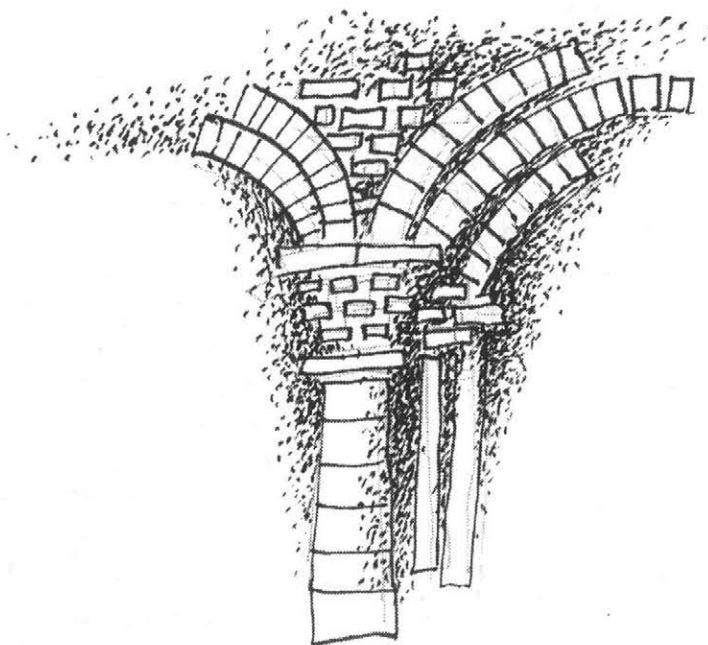
Hornyik Miklós könyvében perdöntő epizódot találni erre az öncsaló, önámító, vak bizalomra. A második világháború idején mintegy 3000 Magyarországról átszökött fiatal harcolt Tito partizán seregében Szerbiában, Horvátországban és a bosnyák hegyek között. A délvidéki magyarok pedig Bácsstopolyán megalakították a maguk Petőfi zászlóalját, és harcba szálltak a németekkel.

Hányszor olvastunk dicshimnuszokat a legendás Petőfi zászlóaljról! Az önkéntes magyar hősokról, akik Tito partizánjainak legközvetlenebb harcostársaiként, nemzetük sorsát szerették volna megváltani.

Hornyik Miklós leírja véletlen találkozását Újvidéken egy hajdani Petőfi-brigádossal. Szigorú titokként mesélte el az írónak, hogy 1944 őszén, egyik sorsdöntő ütközet végén, két oldalról fogták keresztűz alá a zászlóaljat, a magyar partizánokat. A Dráva túlsó partjáról az elkeseredetten védekező németek, a másik, erdősávos partról pedig saját bajtársaik, a szerb partizánok.

Ehhez a jelenethez, amely a titoizmus igazi lényegét mutatta meg, egyben a magyar kisebbség romboló lelki hatását is, hiszen az egykori partizán évtizedek múltán is csak félve meri említeni megrázó élményét, Hornyik Miklós iszonyú történelmi felismerésként fűzi hozzá: „Ekkorra már eldőlt a háború kimenetele, és Tito hős fiai megkezdhették az etnikai tisztogatásokat”.

Elhangzott a Szent László Akadémia könyvheti rendezvényén, Magyarok Háza, Budapest, 2002. június 8.

Lángoló víz

Színpadi reflexiók két részben

II.

TANÁR *(elmélyülten gépel)*

UGYAN *(fateknővel jön, a víz kiloccsan, ideig idegenül nézi)* Itt a kellék, fiam! *(A teknőt a szövőszék elé teszi, mellé sámlit állít meg egy asztali széket elébe.)*

TANÁR Ég a víz?

UGYAN Ugyan már, micsoda kérdéseket teszel fel? Unatkozol és furcsálkods?... Ha akartuk, mikor nem égett? Méghogy vízmellékieknél ne égne a víz? Számár kérdés, akár az egész nádist utána gyűjthetnánk, ha lángocskáink elpislannának...

Fogja a puskát és tisztogatni kezdi. A tisztításhoz szükséges kellékeket az almáriumból szedi elő.

TANÁR Volt, mikor nem égett, ezért kérdeztem... Mégse gyűjtöttátok utána a nádist!

UGYAN Bizony, volt úgy is... a félsz idején, mikor a falnak füle volt és a bekötött szem is látott! Akkor bezártak volna érte, azért nem égett, illetve... *(Kivár, önkéntelenül körül néz, mint beidegződött gyakorlat.)* Akkor is égett, de csak egyetlen mécseske... *(felszabadultan, nagy hangon.)* Csak az ideit látnád, Ádám!... Kész lángtenger a víz! Melegedhetnek tőle a fázósabb halaink...

TANÁR *(ingerülten)* Mondd csak, miért érdekes neked ez a játék? Hiszen te nem voltál mindig ilyen játékos kedvű valaki, mert volt olyan idő, mikor olyan mogorván jártál-keltél a világban, hogy azt rebesgették rólad, beteg vagy!

UGYAN Ugyan már, te gyerek!... Igaz, ami igaz: élünk olyat is, mikor evett a penész, csak nem volt senki, akinek meggyónhattam volna bajaimat, gyötrődésemet... *(sóhajt.)* Ugyan, a gyerekkori megtörtént dolgokat, rémálomszerű emlékképeket megemészteni nem tudhatja egyikőnk az ember... a felnőtt ember... Igaz, hogy gyógyulhattunk volna belőle, ha akkortájt beszélhetünk róla netán, csak hogy sok volt a kuss! Megtömték agyunk félelemmel!

TANÁR Nekünk beszéltetek róla, apám, és már az is valami...

UGYAN Nektek igen, amennyit szükséges volt... Mégis nemegyszer reszkettél félelemedben, gyanakvóvá tettünk csak benneteket mindenkiel szemben, hát ezt értük el velem!

TANÁR Ilyesmire nem emlékszem!

UGYAN Ugyan már, te nem, de én igen... Édes fiam, fiatal csemetébe oltani a fájdalom rügyét mélyebben annál, mint tettük, az embertelenség és gyűlölet szításának netovábbja lett volna részünkről!

TANÁR A suttogásokból is sok mindent megtudtunk...

UGYAN A kisebb teher még hegynek fel is kevesebb megpróbáltatással járt esetekben, nemde?

TANÁR Igen ... az a bizonyos teher...

UGYAN Bizony, főleg akkor, ha egész életre szól!

TANÁR Nehéz kő lehetett ennyi ideig hallgatni róla...

UGYAN *(felugrik, ingerülten járkál, mint élőlény ketrecében)* Hallgatásunk küldetésnek éreztük... Mert bizony sokan kérdezhetnék most: az élet legfájdóbb hagyatékát nem úgy kellett volna-e levetkezni, hogy az utódokat mindenről felvilágosítsuk? Nem, ez a megoldások keresztútja lett volna, s nem egyéb! *(Most már kissé feldúlt, keze idegesen remeg.)* Mert ennek előtte is voltak ám történések a végeken: volt itt csinnadrattás húsvéti vasárnap, kakastollas farbarúgás, zaklatás, verés és egyéb... Akkor a magyar a magyarnak volt farkasa, s erről a nagyapád beszélt, de ezeket a történeteket elvitte magával, mert ő is benne volt nyakig... Egyik barátját álló napig a lába között verték bikacsökökkel és szidták a csetnik fajtáját, pedig magyar volt az ártatlanja, és miért? ... Mert bújtatta az agyonra keresett rongyszerű zsidóékat, hogy ne vihessék őket északra... Kerek ötven éve most, hogy aztán ő lógott egy fűzfáról vällig a csatornavízbe, amiért beköpte, hogy ki rejtegette a szemközti műhelyben dolgozó szerb borbélysegédet! Megszenvedte rendesen a kakastollas nevelést, nyelt bizony rendesen a szegény megboldogult a tavaszi vízből hallgatásáért, magam lestem ki ezt akkor... de életben maradt... elkerülte a

büntetés, isten nyugosztalja és bocsássa meg bűneit... Aztán volt olyan is, hogy azoktól vettünk célba, akik magyarosították nevüket! Lehetett-e mindezt mesélni nektek, Ádám? (Visszaül a puskához.) Tudod, ahol sok a hordalék, ott nincs tiszta és járható víz a mederben, ezt minden hajós jól tudja, fiam...

TANÁR No, és a kapitány?

UGYAN (kimerevül, hosszan csend) A harmonikás? Hasonló emberfajta tartozéka lenne... Bizony én láttam huszonévesnek, mikor itt borított és derített, mint akkor csupán unalomból általában ezen a vidéken szokásban volt... (Eltűnődni látszik.) Vajon most milyen lehet öregnek és védtelennek? Hiszen egy idős ember csak kiszolgáltatott lehet, akárhogy is forgatjuk a dolgot... Ez meg különösen az! ... És mi hozta éppen ide hozzánk? Lelkiismeret dolga? Viszketegség? Parancsolhatnék? A gyilkosnak vissza illik ténie a tettheylyre?... No, de így?! Hiszen ezen a szerencsétlen emberen mégcsak elégtételt se vehetne senki, mert ahhoz gyomor kell, hogy valaki a saját szájába ugorjon kivetkezésképpen!

TANÁR A vejkó érkezik veled... a vejkó!

UGYAN Ugyan már, minek az élet ilyen kihívása? Hogy netán előnti fejem a vér, s olyat teszek, amiből mindenkinek csak kára származhat?!

TANÁR Mindenben mindig mértéktartó voltál...

UGYAN Ugyan már! Ez más tészta, Ádám! Ez olyan, akár a csont, fönnakad a garaton, aztán se le, se fel, az ilyen kikészíti a szívet is, az agynak veszi az eszét, miatta minden vörösben játszik...

TANÁR Ne hergeld miatta magad, apa!

UGYAN Ugyan, ki mondja meg nekem, hogy mi hozta ide ezt az asszonyt? A szentírás? Megtért? A marxi tételek netán? A materialista világnézet vagy a teológia szelídebb tanítása? Egy kézmosással eltűnik a vér kezünkről? És az agyak emlékezete miként mosható? Hogy mindenkire jusson egy-egy lélekbúvár, aztán csak arról folyjon a szó, hogy csak a szépre emlékezem?

TANÁR (döbbenettel) Hiszen... én is... öltem...

UGYAN Ugyan már, Ádám!... Mi az a tényai balhé neked, ahol se láttál, se hallottál, fiam?

TANÁR Én is... gyilkos vagyok...

UGYAN (keményen) A történelem nevében!

TANÁR Ez a történelem az akkori folytatása... circulus...

UGYAN Ugyan már!

TANÁR ... vitiosus...

UGYAN (rábeszélőn) A fejed mentetted... szorultságodban cselekedtél...

TANÁR Mindig csak az itteniek fizették a ceppet mások dorbézolásáért! Ezen kellene gyökeresen változtatni, édesapám!

UGYAN Nem lehet... lehetetlen...

TANÁR Igen?... És miért? Ha rólam van szó, akkor másképpen beszélsz, ha a kapitányról beszélünk, megint más a felülbírálás...

UGYAN A cselekedetek különbözőségéről van szó csupán! Mindennek fajsúlya van, így az emberi tetteknek is!

TANÁR A magasságos előtt mindenki egyenlő eséllyel rajtol!

UGYAN Ugyan már! Isten? Neki is az a baja, hogy szorultságunkban bujkál előlünk... legalább is földi helytartói személyében.

TANÁR Vétkezel...

UGYAN Ugyan!... Mindenki csekélységnek veszi, ha itt-ott mellé lép az útnak, nemde? Szóra sem érdekesítik manapság az ilyesmit!

TANÁR Erkölcsi tartás kérdése, ami egyénenként változik...

A gyógytornász érkezik. Kackiásan öltözött, piperkőc alak benyomását kelti, aki könnyen veszi a dolgokat, de modora megnyerő.

IVICA Áááá... Az apa és a fia csevegésébe lépek jó időben, mikor is szinte már-már hajbakapnának, igaz? (Leül, tölt, iszik)

UGYAN (hosszan figyel) Csak ilyen szűzen?

IVICA Kétkeréken!

UGYAN Nem tartozol netán valamilyen magyarázattal?

IVICA (ismétli előbb cselekedetét, majd száját törli) Rosszat álmodott szegény..

UGYAN (tűrtőzteti magát) Befejezetlen mondatokban beszélsz...

IVICA A kapitányon erőt vett a félsz, mert rosszat álmodott és maradt helyben a fenekén!

TANÁR Igen?!... Hát az álom bizony kellemetlen is lehet...

UGYAN (inkább sír, mint nevet) Rosszat álmodott? Baj van az álmaival? Miért nem adsz neki nagyobb adag altatót, hogy elejét vegyük az ilyen megpróbáltatásoknak? Szegény asszony, méghogy rosszat álmodott...

TANÁR Lehet, hogy nem is álmodni jött ide... Mit álmodott?

IVICA *(egykedvűen nézegeti az Öreg munkáját)*

Azt álmodta, hogy kijött ide velem a víz mellé és a fűzfák fojtogatni kezdték, alig tudott halálos ölelésükből elmenekülni!... Egyszerűen arra ébredt, hogy nincs levegője, erre a nővéért cseppet és megparancsolta neki, hogy reggelig virrassa, beszélgessenek!

UGYAN *(szinte magának)* A tettes mindig megéri a bajt...

IVICA Az asszonyok?... És nincs kéznél valamilyen borkorcsolya?

TANÁR A konyhán vannak! És ha kihagyna emlékezeted, tisztelt vejkónk, tudhatnád, hogy nálunk nagycsüörtökön böjt van!

IVICA Kenyéren és boron ma is? *(Tör a kenyérből, eszik, iszik.)* Az idő múlása nem teszi meg a magáét? Itt semmi nem változhat?

(Hosszú, szinte kibírhatatlan csend.) Hát igen, a víz meg csak ég a part alatt, messziről látni, olyan az egész tájék, mintha pirkadna!... Ki az úristent akartok bosszantani az égő vizekkel?

UGYAN Kenyéren és boron... semmi több...

TANÁR Krisztus testén és vérén...

IVICA Felnőhetnétek már egyszer ebből a játékból, nem gondoljátok? Marad a gyerek, ha játszik! – mondja a közmondások.

UGYAN Ivica, jól tudod, hogy ez komoly játék...

TANÁR Amilyen a te gyógytornászatod is: komoly terápia, ha jól tudom a dolgokat!

IVICA *(előbbre jön, pohár a kezében, mintha felköszöntene)* Ni csak! Most látom, hogy a főalak kire hasonlít! Proszit, főhős! Egészségedre! *(Iszik, visszaül.)*

TANÁR Kit fedeztél fel benne?

IVICA A mamát, Máriát!

UGYAN Ugyan már, te rossz szemű!

IVICA Igaz is, Mária nem szokott lövöldözni, gyűlöli a vadászatot, ha jól tudom...

TANÁR *(epésen, keserű sóhajjal)* Főképp az embervadászatot!

IVICA Azon a micsodán emberre vadásznak? Az öreg takácsot talán megihlette a mi baranyai háborúskodásunk?

UGYAN Az a nő: a kapitány!

Az Öreg jön. Lenvásznat hoz, több darabot. Csendesen a falakról csüngő Mária-képeket rámázza fehér vásznaival.

IVICA Éppen kapóra jössz, Öreg! Mi az isten van ezen a te damasztodon? Valamelyik nőcskénk egyikét

örökítetted meg a háborúból és most magadnak tetszelegsz velem?

ÖREG *(szinte magának)* Beképzelt, oktondi senki!

IVICA Éva azzal jött el hazulról, hogy idén senkit nem fog sértegetni!

ÖREG Semmit nem értesz!... De mit is érthet az egészből egy jöttment?

IVICA Hát igen, nektek még bennszülötten is örökre idegen maradok, ez tény! De tény a tolókcsis hölgy is, aki miattatok nem tud aludni, miattatok vannak álmatlan éjszakái, ez most már a napnál is világosabb!

UGYAN A kapitány a mi ügyünk, álmatlansága csupán ránk tartozik, vele te ne foglalkozz!

IVICA *(pátosszal)* Az a nő egy hős, kedves uraim! Annak az idős asszonynak kezet kellene csókolnotok, ha nem tudnátok, ez a nő a batinai csatában vesztette el végtagjait, s azóta élőhalott, szegényke! *(Tölt, iszik.)*

TANÁR Jó lesz az szinte éhgyomorra? Isten testét is párosíthatnád vele, vejkó!

IVICA *(nevetgél kedélyesen)* Bírom a bort, mint mások a vizet!... Szóval azon a damasztton az idős hölgy van, amint éppen dunai csatázik? Érdekes...

ÖREG *(a szövőszékhez ül)* Nem a dunai csatából...

IVICA Akkor melyikből?

ÖREG Egyikből se!

TANÁR *(pergőn, mintha katedrálna)* Emberek, pihentessük a témát! Beszéljünk inkább a gyerekekről, családunk legfrissebb hajtásairól!

UGYAN Nagyon helyes!... A munkádról se beszél-tél mostanság! Sok a betegetek, Ivica?

IVICA Várjunk csak kissé, én lassan tudok emészteni! Miről van itt szó? Hogy a nő a kapitány, aki gépfegyverezget holmi embereket, de ez az egész nem a víznél történik, hát akkor... Mit szedtél te damasztba, Öreg?

ÖREG A nagyanyád térdekalácsát! Lehetetlen eset vagy, zárjuk le a témát!

IVICA *(hirtelen kimerül, mint aki szálkát nyelt)* Csak... csak nem a ... amiről a gyerekkori társak pusmogtak mindig halottak napján... *(Alig hallani a hangját.)* Mondhattátok volna... Hát ezért mondta az asszony... hogy... hogy nyugtalanítja az emberek viselkedése? Szóval, a félelme nem alaptalan valami... mivel ő ...

UGYAN *(csattan)* Minek jött ide?! Ennyi idő után éppen ide talált jönni? Hiszen annyi a gyógyfürdő, mint pelyva a szérűn!

IVICA *(nagyon bizonytalanul)* Mindenkinek joga oda menni... ahova kedve tartja... Így hozzánk jött... pénzt is jelent a részünkre, meg...

ÖREG A lelkiismeretét is gyógyíthatnátok né-
tán?!

IVICA *(zavarodottan)* Nem... értem... Öreg...

ÖREG Az előbb már szépen kapizsgáltad az
egészet, most visszatáncolsz? Kikapcsoltad az agyad?

IVICA *(újra a régi akar lenni)* Jól van, jobb már
nekem is, hogy nem hoztam magammal, hiszen ki tud-
ja, mi mindenre lettetek volna képesek vele kapcsolat-
ban...

TANÁR *(ismét magabiztos)* Ennek Éva az oka!
Egy feleség igenis töviről hegyire mindent elmond a
férjének, főleg a miénkhez hasonló vegyesházasság-
ban, mármint a mihez tartás végett!

UGYAN Ugyan már! Badarság, hiszen meg sem
értetted volna az egészet! ... És falra nem hányunk bor-
sót, nem szokásunk...

IVICA Kedves apám, beindult a sértegetés?!

ÖREG Nem a! Csupán azt erősíti benned, hogy
más vér és faj vagy, semmi több az egész!

IVICA A jobbik fenébe már a fajtátokkal, hát ti
már annyira kivetkeztetek mivoltotokból, hogy az uno-
káitokat se tartjátok magatokénak?! Ez az emberi be-
csület gyalázásának a teteje! És tudtam, éreztem, hogy
ma is kikezdték...

UGYAN Ugyan, a fenét érzékenykedsz annyit?!
Csupán arról van szó, hogy a természetes dolgokba a
halandó nem avatkozhat és az Évával történt ismeret-
séged nem tarozhat mindahhoz, amiről beszélünk!
Megértve, vejkó?!

IVICA Éva választott engem! Futott utánam, mint
egy ünő!

UGYAN Te meg nagyon igyekeztél előle eltűnni,
ugye?

ÖREG Az élet rendje ez az egész, embereim! A
gyerekek pedig gyönyörűk, szebbek nem lehetnek! Két
egymástól távol eső gyümölcsfa termése az igazi, vál-
tig mondtuk, mi földiek!

IVICA Akkor meg mi esz benneteket, ugye?
Mintha bennem is ellenséget látnátok, egy kalap alá
vesztek a kapitánnyal!

TANÁR Tőlünk ilyet nem hallottál, Ivo! Ezt neked
senki nem mondta, ehhez hasonlónak mégcsak a gon-
dolatát is kerüljük, az biztos!

ÖREG *(sóhaj)* Nem, te és a tieid sosem vétkez-
tek ellenünk...

IVICA Tehát a nő vétkezett ellenetek! Csakhogy
idáig eljutottunk!

UGYAN Igen, a nő halálosan vétkezett ellenünk!

IVICA Értem már... Szóval a falubelieket gép-
fegyverezte... Dehát mikor? És hol?

ÖREG Félrészezen, ott az erdő alatt, és pedig
harmonikázva! És akkor még szép lány volt!

*Csend, hosszan. Aztán Ivica felugrik, járja a szobát,
mintha valaki járatná, akár a kergült. Látszik, hogy
nehezen emésztí meg a hallottakat. Látszik róla, hogy
csapdába került és menekülne. Visszaül, idegesen
malmozik.*

IVICA Nem lehet igaz... mondjátok, hogy ugrat-
tok... lehetetlen...

ÖREG Halálosan komolyan beszélünk, vejkó!

IVICA Hiszen akkor ti mindenre képesek lettetek
volna, rokonok!!!

TANÁR Ne ítélkezz azok felett, akiket nem is-
mersz!

IVICA Volt időm az ismerkedésre, tudhatod!
(Töprengeni látszik.)

Tehát ezt érezte meg a beteg, ezért volt nehéz az álma,
ezért nyugtalankodott ébren is...

UGYAN Ugyan már, gyerek! Miért jött éppen ide?
Hiszen semmi nem történik, történhet ok nélkül, embe-
rek!

ÖREG És annak is híre ment már a faluban, hogy
mindenki kedvére princeltet, lépten nyomon parancsol-
gat, úgy bánik a személyzettel, hogy más különben a
kutyáival!... Persze, persze, élvezkedik a szegény te-
remtés, ugye, akit sajnálnunk kellene... Valóban, miért
éppen ide jött, ha nem a mondottakért?

IVICA Valóban, miért jött ide? Hiszen ti... ti
olyan...

ÖREG *(keményen csattan)* Mi ítélkezni fogunk fe-
lette!!!

IVICA *(gyorsan, határozottan)* Ehhez nincs meg
a jogotok!

ÖREG De igen, hogy megvan a jogunk hozzá:
ítélkezünk, hogy gyógyulhassunk belőle, mert fél év-
százada a betegek vagyunk, és nem történhet, hogy
éppen nekünk ne adatna meg a felépülés!

IVICA *(hebeg, levegő után kapkod)* Végleg ösz-
szezavarodtam veletek kapcsolatban... Közétek tarto-

zom, de nem tudok rajtatok elmenni... (Csend.) Legjobb volna talán elmennem?

TANÁR Ha lefekszem a padlóra, akkor végig tudsz rajtam masírozni netán, vejkó?!

Az asztalhoz ül, tölt és iszik, majd ismételi, mintha a sógorával akarna versenyre kelni, aki jövedele óta már több pohárral a gyomrába küldött. Végül Ivica dönt Ádám poharába és farkaszemet néznek.

IVICA Szóval engem használtak volna fel a bosszúhoz, rokonkám?

Engem-e, aki közelebb állok mindenben a kapitányhoz, mint hozzátok, ugye? Mert én nektek csak jöttment vagyok mindigre, ugye? Nem érdemeltem ezt a mélyütést, ravasz szeretteim! Nem, és nem!!!

UGYAN Nyugi, pajtás! Ilyenekről szó sincs! Káprázik a fantáziád!

IVICA Már hogy ne lenne, szerencsétlenek! Jól érzem én belőletek a bosszú lihegését...

UGYAN Ugyan Ivo, nyugi már! Jobb lesz neked is, ha nyugodtan maradsz és senkit nem bosszantasz macskakodásoddal!

IVICA (felugrik, az ajtó felé hátrál) Ti talán még engem is képesek lennétek... Neemm! Ebből semmi nem lesz, emberek!

ÖREG Állj!... Ha így haladsz tovább, nem tudhatjuk, hova érkezel!

TANÁR Isten tudja, mit cselekszik, mikor e földi dolgát végzi!

IVICA Az istennel semmi dolgom... és veletek se... úgy gondolom...

Hátráltában éppen az ajtókeretben ütközik feleségébe, aki befelé igyekezne. Átkarolja az asszonyt, majd akaratlan ellöki magától.

JOGÁSZ Mi történik itt velünk?! Mindannyian megbolondultatok? Még te is? Mi van veled? (Körülnéz, hirtelen kapcsol.) És az asszony hol van?

IVICA (szinte nyöszörögve) Éva... gyerünk innen... ha szeretsz! Könyörgöm, menjünk már, míg nem késő... mert itt... most...

JOGÁSZ Szóval a szokott összekoccanástok, ugye? A bor igazsága munkál már, ugye? Hát jellemző! És hol a híres alkalmazkodó képességed, uracskám?! Mit vétettem én neked, hogy te csak a hercegovinaik között vagy csendes báránya e világnak?

IVICA Éva, ezek a tied mind betegek... én ott vagyok a szakmában, látok és hallok mindent, tudom mit beszélek...

JOGÁSZ Persze hogy úgy van, hiszen a hegyiek mind makkegészségesek ősidőktől, noná! Olyanok, mint a csörgőkígyó, mert nem átalnak akár a saját farkukba harapni, ugye?

TANÁR Fölpaprikázódtál rendesen te is, hugicám!

JOGÁSZ Itt veletek, amott meg anyákkal nem lehet bírni! De ha nekem egyszer betelik a pohár, az összes Mária-képet menesztem a portáról, a vízbe dobom az egész kollekciónak minden szentségével együtt!... Anyánk most nektek teszi a szépet, arról beszél, hogy nekünk ezt a magatehetetlen, szerencsétlen asszonyt büntetnünk kell a történelem nevében, s ítélkezni fogunk felette... közben, mint a mellékelt ábra is mutatja, ő is még idejében észbekapott és maradt a fenekén a fürdőben...

IVICA (visszaül, önt, iszik) ^Vannak még megérzések, és ez nagyon jó, különben sok minden történhetne... (Elégedett, látszik róla, hogy felesége megjelenése magabiztossá tette.)

ÖREG Végül is? A tárgyra térhetnénk netán?

JOGÁSZ Mióta eszem tudom, csupán a tárgyról tárgyalunk! Mindig kipattan agyatokból valamilyen szikra, amit holmi rögeszme sugall! S hogy ti ilyen pihent eszűek vagytok, ez határos a csodával!

UGYAN Ugyan már, ne játsszuk az ártatlan báránycsapatot, kislányom!

TANÁR (reklamálva) A kifejezés Jézus megváltó áldozatára utal... Már az ószövetségi templomban két bárányt áldoztak föl, a húsvéti előkészület napján pedig a szabadulás emlékére ölték le az áldozati bárányt... János evangélista szerint Jézus épp abban az órában halt meg, mikor Jeruzsálemben a húsvéti bárányt áldozta fel...

UGYAN Ádám, a nővéred nem azért neveztem ártatlan báránynak, hogy itt kiselőadást rögtönözzön veled kapcsolatban!... Évikém, a mai úrvacsorán különben éppen te leszel a Krisztus, aki ítélkezni érkezett a bűnösök felett!... Ülünk asztalhoz, gyermekeim!

JOGÁSZ Lehetetlenek és tehetetlenek vagytok mindahányan! Anyánk kint nyomta a szöveget, mint süket az ajtót, itt belül meg ti szaporítjátok az erősködést valamiről, aminek semmi jogi alapja nincs!... Nem, apám! Ebből a játékból menekülök! (Kifelé indul.)

ÖREG Éva, sok pénzünk benned, ezt ne feledd!... Ül szépen a fenekedre, te leszel a bíró, a foglalkozásod felhatalmaz e posztra! Én személyesen vá-

dolok, kis Ádám a védőügyvéd, apád meg anyád a tanúk!

JOGÁSZ És a vádlott? Nélküle nincs tárgyalás!

ÖREG Távollétében Ivica helyettesíti, hiszen ha jól tudom, kapitányi rangja van, így minden stimmel!

IVICA (*hirtelen haraggal*) Figyeld, Éva! Ismét provokálnak! Ez a te nemzetséged csak nem nyugodhat...

ÖREG Vejkó, semmi dolgod nincs! Beülsz a fakultyába, bóbiskolsz és közben, ha szükségét érzed, iszol... esetleg énekelgatsz valamilyen neked megfelelő nemzetit...

JOGÁSZ Ivo, ugyan ne ellenkezz velük, és különben is, játék az egész, láthatod... ezekben még élénken ott a gyerek, hát keressük meg magunkban is kisé, nem lesz ártalmunkra, no!... Úlj abban a micsodába!

IVICA Csak miattad, hogy tudd... (Leül a székre és szundikálást színlel.)

JOGÁSZ Tisztelt megjelentek! Ezzel megnyitom úrvacsorai tárgyalásunkat! Kérem az államügyészt, terjessze be a vádat!

ÖREG (*a közönséghez, mintha ők lennének az esküdtek*) Köszönöm, bírónő!... Tisztelt esküdtszék! Elég régebbi eseményekről van szó, időben szinte ötven éve már, hogy a vádlott falunkban nagyot vétett az emberiség legszentebb törvénye ellen, mely Isten parancsolataiban is fő helyen áll: NE ÖLJ! (*szünet, elcsukló hangjával küzd.*) A nagy dunai csatát megelőző napokban társaival összeterelt falubelijeinkből egy nagy csoport embert, majd őket félig ittasan, közben itt-ott harmonikával megfelelő zenét is szolgáltatva hozzá, gépfegyverrel lekasabolta az említett ártatlanokat... bírónő, kérném a tanúk kihallgatását ez ügyben, akik elmondhatják, hogy helyénvaló vagy sem az események ilyen kései tárgyalása: külön felhívnam a figyelmet, hogy az említett ártatlan emberek minden előzetes bírósági tárgyalás vagy egyéb kísérő aktus nélkül kerültek fegyvercsövek elé...

JOGÁSZ Képném az első tanút!... Fáradjon a bíróság elé!

UGYAN (*az almáriumról nagyformátumú bibliát hoz, az asztal elé áll, háttal a közönségnek*) A bibliára esküszöm Isten engem úgy segítjen, hogy az igazat, csupán az igazságot mondom!!!

JOGÁSZ Beszéljen... minél rövidebben...

UGYAN Akkor még tíz éves gyerkőc voltam és pajtásaimmal mindenütt ott voltunk, ahol a katonasággal valami történt. Így sikerült azt is megfigyelünk, hogy

november elején a katonák az utcán tartózkodó civileket összefogdosták, az utcasarkokra és onnan a malomba kísérték őket... Egyszer csak látom ám, hogy apánk is az emberek között van!

JOGÁSZ Köszönöm! A másik tanút...

UGYAN Ugyan már, Éva!... Szeretném befejezni, nem gondold? Jogom van hozzá, hogy elmondjam, érted?... Amikor késő délelőtt a malomból megindult a menet, látom legidősebb bátyánkat is a sorvégen bandukolni, fiatal volt és nagyon félt, éppen nagykorúcska volt talán...

IVICA (*iszik és röhög*) Dolgozik a képzeletünk... dolgozgat... Csak gyerünk, bírónő, csináljátok, ítélezetek felettem!

JOGÁSZ A vádlott maradjon csendben!

ÖREG (*nagyon komoran*) Beszélünk kell mindenről...

IVICA Igenis, beszélünk kell róla... Csakhogy az a bizonyos kutyaugatás nem hallatszik az égig, ugye rokonkák?

A nagy ikerablakon át bedereng a kinti vízen úszó mécserdő intenzív fénye. Olyan a néző képzetében, hogy onnan hajnalodni látszik.

JOGÁSZ Nem gondoljátok, hogy talán ennyi elég lenne a játékból?

Látjátok, hogy Ivo berúgott, még balhét okoz...

ÖREG (*makacsul*) Beszélünk kell róla, a gyerekeid miatt is, hogy tisztán lássanak, ne vakoskodjanak!

JOGÁSZ (*pattog*) Micsoda? Már te is ott tartasz, Öreg? Hogy kicsoda római- és ki a görögkatolikus?!!! Nem mindegy neked se?

IVICA (*röhögve bohóckodik*) Áááá, a görög? Zorba netán vagy a szirtaki? (*Feláll és kis ideig görög táncot lejt.*)

MÁRIA (*a szó szoros értelmében: „berobban!”*) Mi van emberek?! Mit lármáztok annyira? Ég a jusunk?

ÖREG Csendesedj már... és minden ég, ha tudni akarod, minden...

MÁRIA Ezzel a tökkelütöttel meg mi van? Már behúzott? Máskor bezzeg behúzza a farkát, de nyomás alatt ő a verkli...

IVICA (*énekel, rossz dallamra*) A verkli... a verkli... jól kell...tekerni... ki kell...tekerni...

UGYAN Ugyan már, Mária! Legyen a fiúnak egy jó napja, csupán ősei szokását gyakorolja!

ÖREG Állj... Térjünk a tárgyra! Mari a másik tanú, folytatjuk a munkát, tessék kihallgatni!

JOGÁSZ (*jogásznak az almárium mellől lekapja apja puskáját*) Elég volt a jóból, különben nem tudom, hogy mit teszek, nem felelek magamért, tudjátok?... És Öreg, könyörgöm, hogy ne keresd a bajt, mert ha nagyon kutakodsz, én a nadrágodba lövök!

MÁRIA Éva, apád fegyverét tedd a helyére! Itt ma mindennek a helyére kell kerülni, a fegyvernek is!

IVICA Jól csinálod, asszonykám, nagyon jól... Igenis: piff-puff! Ez kell ide, csak löni... díszlépésben diszlöni...umtatta, umtatta és untatta... umtatta...

UGYAN Mari, a fegyver üres!... Ugyan már, menj a fenébe, hát nem tudod a szokásomat vagy elfelejtettél mindent?... Gyerekek, fegyelem, semmi begubózás, semmi komolytalankodás!

JOGÁSZ (*halálos komolyan*) Ha nagyon akarom, a kezemben az üres puska is elsülhet!

MÁRIA Mi ellen hadakozol, lányom?! Hogy a másik öregapád is az a bizonyos személy lötte le? Eddig hallgattunk felőle, csendben voltam én is, de beszélnem kell, mert különben megfulladok és az nem lesz jó neked se!

JOGÁSZ (*elejti a fegyvert és visszazökken székére*) Sose mondtad... te legalább nem említetted...

MÁRIA (*vissza akasztja a fegyvert a helyére*) Persze, hogy nem... Ki akarhat nő létére vihart aratni, Évikém? Az anya legkevésbé...

TANÁR (*mint aki álomból ébred*) Apónk is ott... a lapon...?

(*Ugrik, elkapja Ivica karját és az asztalhoz teremti leülni.*) Maradj nyugton, te átokfajzat! Csak most tudjuk meg, hogy kik vagyunk, te meg itt cirkuszolsz az örökévalóságig?!

IVICA I-igeeenn... cirkuszolok... mert cirkusz a világ...

JOGÁSZ Istenem, mit vétettünk neked? (*Arcát takarja.*)

ÖREG (*a hirtelen csendbe*) Bírónő, ítélkezzen!!! Mit érdemel az a bűnös, akinek...

UGYE Tenyerén a szívünk, agyvelőnk és minde-nünk... Mit érdemel az az ember, aki lánykorában elfelejtett embernek lenni?!

IVICA (*a delírium határán, ide-oda tántorogva*) Fölakasztani... nyársra húzni... aztán kerékbe törni... felnégyelni... zsigerelni! Ennek utána? El-é-get-ni!!!... Égnek a tüzek... pörkölődünk... (Hirtelen sírni kezd, a sarokba omlik le.)

JOGÁSZ (*keményen*) Ivica, most rólad van szó, figyelned kell!!!

IVICA (*zokog*) A nőről beszéltek ... neemm?

JOGÁSZ Részben róla... talán... De te is ott vagy valahol!

ÖREG Fajtakérdés?!... Fajta... kér... dés... Meglehet!

UGYAN Ugyan már, a fajta nem esik messze a fájától!

IVICA (*könnyes szemét körülpásztázza tekinté-ével*) Ti betegek vagytok... ti részegek... vagytok... Én nem tartozok közétek? Hát... vagytok...tok ti egyáltalán?

JOGÁSZ (*újra a régi*) Én ezt mondom: az életre ítéltetett gonosztevők és bűnösök bűnhődnek csupán istenigazából! Ennyi az ítélet, fellebbezés nincs!

TANÁR És feloldozás netán?

ÖREG (*suttog, erőtlen*) Esetleg a megbocsájtás jogán...

UGYAN Ám feledés soha! (Kihangsúlyoz, *keményen.*) Senkinek, bárki így vétkezett, akár a fajtánk is legyen!

MADONNA (*sietve be, liheg*) A part alatt emberek jönnek, a hangjuk mintha ismerős lenne... Várunk valakire?

ÖREG (*körülnéz*) Várunk valakire? Valaki közülünk megbeszélte talán valakivel?

MÁRIA Tudtommal senki senkivel nem beszélt meg semmit...Ha csak mégis... netán a...

UGYAN (*felcsattan sértődötten*) Ugyan már, hova gondolsz? Ide hívatlanul a jóisten se jöhet, nemhogy az, akire gondolsz...

TANÁR (*csendesen*) Sejtem, kik lesznek... ne izguljatok...

ÖREG Mi az, hogy sejtem? Vagy tudod vagy találgatsz...

Megzörgetik az ajtót. Egymásra néznek, senki nem mozdul. Ivica a sarokban még jobban összekuporodik. Csend. Ádám indul az ajtó felé.

TANÁR Ki van odakint?! (*Ajtót nyit.*) Bújjon be a kintlevő!

Ficek Zsebessel érkezik. Terepszínű katonaruhában vannak, fegyverzetük kalasnyikov.

FICEK Jó estét!

ÖREG Neked is fiam!

ZSEBES Áldás és békesség!
UGYAN Szintúgy, mindenkinek!
MADONNA Jöjjenek szaporán, foglaljanak helyet...
 Hogy te ezt nem mondtad nekem, mert ha tudtam volna, hogy átjössz... akkor...
FICEK *(leül, Madonna tölt neki)* Zsebes nem tudja a járást errefelé és megkért, hogy... Zsebes, gyere!...
 Neki is tölts egy pohárával, Marikám!
MADONNA *(tölt, közelebb tolja a kenyérszeletes halmot)* Jöjjön, egyék és igyék az asztalunknál...

Ivica feláll, a szövőszék ülőkéjére roskad.

ZSEBES *(Ivicához megy, átfogja a vállát)* Ide nézz Ficek, kit látnak szemeim?!... Te élsz, pajtás?
FICEK Miért ne élne?
ZSEBES Azt mondták nekem, hogy Vukovárnál fél lábát gránát vitte és az angyalok az égbe vitték...
IVICA *(motyog)* Angyalok... égbe... i-iggeen...
ZSEBES Mi történt Ivicával?
TANÁR A vejkónak semmi baja, csak egy kicsit kapatos, és hála istennek, köszöni, de jól van... akinek gránát vitte a lábát, az bizony én lettem volna... de csoda történt velem..
FICEK *(nagy gúnyjal a hangjában)* No, igen! A csoda!
ZSEBES *(Ádámhoz)* Akkor mégis te haltál meg Ivica helyett? De hiszen jól vagytok, ezek szerint mendemonda az egész! *(Leül és kóstolgatja a bort, mint valami borszakértő.)* Ez igen, kedvelem a szárazat!
MÁRIA *(mentegetőzik)* Bocsánatot kérek, hogy komolyabban nem kínálhatom az urakat, de bőjtölünk, ilyenkor nem illik megtömni a hasunkat, ugye...
ZSEBES Semmi baj, asszonyom! ... A víkendházakban pihengetünk már hosszabb ideje és ott annyi a kaja, hogy rajta alszunk!... Ez a maguk faluja egy nagyon remek hely, itt igazi a vendéglátás!
FICEK Nekünk mondja? Mi csak tudjuk, hiszen itt születtünk, ugye Ivica?
IVICA *(motyog)* Születtünk és... meghalunk...
TANÁR *(türelmetlenül)* Mégis valami oka lehet jöveteleteknek, nemde?... Ilyen késő órán nem jön ok nélkül sehova az ember...
ZSEBES *(iszik és most már ő tölt önmagának)* Persze, hogy van oka, miért ne lenne... A nagy fényesség csalogatott ide minket!
MADONNA Milyen fényesség?
ZSEBES A vízen levő! Az hozott ide! Mert baj is lehet, ugye...

TANÁR Ugyan már, ugyan! Az enyimek mindig játszanak, most is.
IVICA *(felugrik, az ajtó felé rohan)* Ég a... a víz... meneküljünk... *(Kirohan, Éva utána.)*
TANÁR De igyatok már a találkozásunk örömére, no! *(Tölt, isznak, újra, tölt, isznak, újra tölt.)*

A többiek merevülten figyelnek, mintha rosszat sejtene nek. Nem tudják, hogyan viselkedjenek. Közben Ivica berohan, derékig csurom víz: az asztalra támaszkodva imbolyog, de úgy látszik, hogy a hideg víz megtette hatását és tartja magát.

JOGÁSZ *(be)* Hát itt vagy? Jól lehűtöttem magad, az biztos! Még az kell, hogy valamilyen nyavalyát kapj, aztán nézhetem, mit kezdek veled... *(Karonfogja férjét.)*
 Gyere, ágyba fektetlek!
IVICA Neeemmm! Be-beszélnem kell ezeknek a ... mert itt engem... kötél általi halálra ítélték... és...
ZSEBES Kicsoda, te?!
IVICA Ezek.. az enyimek...
ZSEBES Milyen tieidről beszélsz, Ivo?!
IVICA Hát... akiket látsz... itt körülöttem...e...
ZSEBES Milyen tieidről beszélsz, Ivo?!
IVICA Hát... akiket látsz... itt körülöttem...e...
ZSEBES *(komolyodik)* Halálra ítélték? Tudod, mit beszélsz?
TANÁR Ivica, gyere feküdj le, ennek semmi értelme...
IVICA Neemmm!... Mert megtörténnek... itt...olyan dolgok is, hogy az embert... élve égeti... vagy kerébe... rögtönítélő bíróságilag... török...
ZSEBES Ezek az emberek?
FICEK Zsebes, ez nem tudja, hogy mit beszél, ne szívd mellre a szavait!
IVICA Csak... most tudtam meg... milyen családba... csöpp... csöppentem... bele...
ZSEBES Aki hozzád mer nyúlni, annak velem gyűlik meg a baja, cimborám!...Hát nem emlékszel, mikor Tenjanál kirántottalak a bajból? Akkor se hagytalak magadra! Gyere igyunk ennek örömére!
 Zsebes fogja a demizsont és abból iszik hosszan. A többiek összenéznek, tanácstalanok. Ficek, hogy mentse a helyzetet, fogja a demizsont és ő is hosszan iszik.
ZSEBES Látod-e, egykomám, hogy a huzatunk a régi?! Igyál te is és ne búsuljál!
UGYAN Ivónak elég volt, már szinte meg is fürdött miatta!

ZSEBES Ha én azt mondom, hogy ihat, akkor itt úgy lesz, ahogy mondom! Igyál, tornász!

Ivica a demizson felé kotorászik, de Éva elveszi előle, a jogász kezéből megint Zsebes kapja ki és hosszan iszik, majd az asztalra csapja az üveget.

ZSEBES Akkor helyetted is ittam, de mégis úgy lesz, ahogy akarom!

ÖREG Most már jó volna tudnunk, hogy a kedves vendég még meddig vendégeskedik nálunk..

ZSEBES *(az ital hatása lassan érződik rajta)* Ameddig ki nem adjátok a titkot... a titkotokat...

UGYAN Mi nem titkolózunk! Ezt kikérem...

ZSEBES Kérem ... akkor addig maradunk ... amíg...

FICEK Zsebes, ne csináljunk bajt a háznak, kérlek! Menjünk...

IVICA A Zsebes... az én... vendégem, hát a... a tiétek is... Zsebes marad!

ZSEBES Hallottuk-e, mit mondott a gazda? Ez a beszéd, köszönöm!

UGYAN Nem tudom, ki az ismeretlen, de nekünk fegyveresek nem lehetnek a vendégeink!

FICEK Ugyan, bátyám, micsoda beszéd ez?

UGYAN Ugyan vagy nem ugyan, itt én parancsolok!

TANÁR Édesapám... a barátainkról van szó...

JOGÁSZ Szép kis barátaid vannak! Embert barátjáról...

MADONNA Te csak ne célozgass, hiszen a tied olyan, mint a....

IVICA *(kissé magáhozértnek látszik)* Elég volt!... És nekem is barátom!... Hát nem elég, hogy eltűröm minden bogaratokat, hogy nyelek és gyomorban tartok mindent, mióta a családban vagyok, még azt is előírnátok, hogy kivel barátkozhassunk?!

ÖREG *(csendesen, meggondoltan)* Fiam, minket nem érdekelhet, hogy ti miként melegedtetek ennyire össze túl a Dunán, de itt, ezen a portán, ahol minden a mi kezünk munkája...

UGYAN *(jelentőségteljesen)* És ez a kis szokás-összejövétel is csupán ránk tartozik, ugye?!

ZSEBES Te Ivica! Hogyan tudtál te benősülni egy ilyen szedettvedett társaságba? Hát nem tudtál valamilyen magadhozvaló, rendes nőt találni, egy igazi hazafit mondjuk, aki mindenben kiáll melletted?

FICEK Zsebes nee... Ezt itt nem lehet...

JOGÁSZ *(mint az anyatigris)* De a hétszentségit a fajtádnak, most már elég a beszédből! Te beszélsz itt nekünk minőségről, te, aki Baranyában a kedves férjecskémmel együtt egész családokat küldtetek a

másvilágra?!... Le, kérem, lekopni, de mielőbb! *(Az ajtóra mutat.)*

MÁRIA Édes lányom, ne... csak most...

MADONNA Semmi édes lányom! Dobjátok ki innen... Ficek, vidd a barátod a fészkes fenébe... és te is vele együtt...

JOGÁSZ Mi az, hogy ne?! Csak nektek lehet a se-beitekről beszélni? Engem senki nem kérdez, hogy mi van velem? Hiszen mióta ez az idióta önkéntesnek ment a háborúba...

UGYAN Ugyan, ne mondd?!... Hiszen bujkált a behívó elől!

JOGÁSZ Egy frászt bujkált, csak tetette magát, az egészset megjátszotta előttek, hogy jó fiú maradjon! Ez a gyógytornász önként ment ölni, hát nem értitek? Kvázi gyógyított odaát, kvázi...

IVICA *(szájonüti, így szavát veszi)* Ki ne mondd, te szajha!!! Te vagy a magyar átok, ez vagy te, ez! És mindannyian ezek vagytok, született árulók! Ti még talán segítettétek is amazokat ott túl, csakhogy kikészíthessenek bennünket, ugye?

FICEK *(érzi a veszélyt, tenni kell valamit)* Hopp! ... Először hoppá, aztán ugrunk, jó? ... Hiszen itt a hangszerem, hát miért ne szólna, hogy a fene bele... *(Leveszi a harmonikát az agancsról, játszik és énekel.)* Sorsra, pajtás, vigyázni nem lehet... mert ...

ZSEBES *(Ivicához, vállon karolja)* Cimborá, te! ... Csak a szó hiányzik és olyan rendet vágok közöttük, de olyat ám...

FICEK *(énekel elnyújtottan)*... egyszer rossz, és máskor nagyon szeret...

IVICA Nem tudom.... ez nem emberi...

JOGÁSZ Azokról beszélsz, akiket elüldöztetek? És a márkakötegek, amikkel megtértél, azok is embertelenül hamisak voltak?

UGYAN Te Éva!!!... Hát az embered zsoldos volt?!!!

FICEK ... egyszer lent és máskor fent a kerék...

MÁRIA *(sírni kezd, ráborul a szövöszékre)* Neeemmm i-igaz!!! Csak hazudik, hogy menessze tőlünk az idegent... hiszen ez a gyerek a legjobb telepességerek a faluban... itt született és itt nőtt fel!... Jaj nekem... levegőt...

IVICA Íme, az ember, aki ismer... Tehát én őshonos vagyok itt, mint hallani méltóztattak!

UGYAN Várj! Ezt a piszkot kiakasztjuk a saroglyából, Ivo! Ennek a végére kell járni, mert...

FICEK ... de hogyha elég... tudja a sors...

MADONNA Tagadjuk ki! Tagadjuk! Hiszen ez átírja az életünket, a történelmünket, ennek semmi se szent... (Rángatja lvicát az ajtó felé.) Mára elég, menj a fenébe már!

ZSEBES *(iszik, aztán mint a vadkan, horkan)* Feküdj!!! ... Mindenki a földre, kurva népség! *(A fegyver csövével félkört ír irányukba.)* Mondtam: földre magyar!!!

IVICA *(teljesen rendben, ingerülten)* Várj már, pajtás! Hiszen te is magyar vagy, nem? ... Akkor mi van?

ZSEBES Feküdj te is, kurva csetnik! És mindenki a földre, de gyorsan, mert kinyírlak benneteket!... Délvidéki szemét népség, bűdös csetnikség, engem akartok ti bosszantani?... Mesélte a nagyapám, hogy milyen szemetek vagytok, földre, mert nem állok jól magamért!

IVICA *(miközben a többiek hasra fekszenek)* Szóval te onnan lennél túlról, ugye?... Tehát nem a mi fajtánk vagy?

FICEK *(kifakad)* Kakastollas ivadék a Zsebes... legalább is ezt ordította egyik berúgásunk alkalmával...

ZSEBES Miért, mi van? Talán magyar és magyar között nagy különbség van? A pénz beszél, kiskomám, a pénz! És ha tudni akarsz, ezek közé még falatozni se ülnék le többé... Amit meg kaptak, megérdemelték!

TANÁR Hogy istened legyen...

ZSEBES Pofa be és kuss! Csak úgy, hason szépen, különben átfüttyentem a fejed egy golyóval és passz! Van benne gyakorlatom, láthattad odaát eleget, mikor fanyalogtál, hogy nem tudok ölni, nem fogok vérengzővé lenni!... Pipogya lator!

UGYAN *(fogai között sziszegi)* A lator magad vagy, bűdös!

ZSEBES *(Ugyan fejéhez nyomja a csövet)* Hideg?... Begyújtsak kissé vele abba az okos koponyádba?... Nekem az semmibe nem kerül, csak a szó hiányzik, vén szaros!... Szép-e így hason, délikék? Így néznek ki az igazi magyarkák... a csetnikecskék meg miegyéb lószar népség!... És most figyelem! Eloltjuk odakint a vizet! Mert attól a kurva fényességtől a dologban fáradt ember nem tud rendesen pihenni, megértve galambocskáim?!

MADONNA A lelkiismerettel lesz nálad hiba, nem a fényvel...

ZSEBES Te még előre, kis kurva, te! Felállni!.. Indulunk fiatalság, vizet oltani, amit a vénebbje meggyújtott! Felállni!

IVICA Te nem vagy eszednél...

FICEK Gondolom, hogy mára elég volt a cirkuszból, Zsebes!

ZSEBES *(visszalép)* Igaz is, hova sietünk? *(Leül, megint csak a demizson tartalma érdekl.)* Tudod, ki a bolond, gyógyászkám? Aki szóba áll veled, az ment az esztől, édes fiam! Mert te is éppen olyan bűdös vagy, mint ez a csürhe! Összefeküdtél velük, és disznóra szaglasz!... *(Évához megy, lehajol hozzá.)* Csakhogy megsúgjam szeretettel: a kedves férje nem ölt, mert gyávább annál! A pénzt gyömöszölte zsebre, a zsoldjánál sokkalta többet, ugyanis a férjecske lopott, mádám!! *(visszaül, iszik.)*

ÖREG *(nyugodtan, bölcsen)* Im, ég a víz, emberek..

ZSEBES Egyszerű pipogya fráter a maga férjeura, mádám! Gondolta volna róla? Aztán amaz, a tanár úr... Állítólag betege lett, hogy embert ölt... a haverját meg otthagya a szarban... a gyerekkori földijét a pokolban, hogy vesszen a lelke... hehehe...

TANÁR Bizony öltem, Zsebes!... Bár ne tettem volna...

ZSEBES Hát ott voltunk mögötted, te állat, nem ember! Te egyszerűen leléptél, mert teli lett a gatyád fossal, koma! ... Mikor egyikünk úzóbe vett, lepuffantottad, mint a pinty... ez az igazság, te senkiházi, te! A mi emberünket ölted meg!!!

TANÁR *(nyögve, szaggatottan)* Ő ... akart engem... muszáj volt...

UGYAN Igaz is, Öreg... A víz, az égő élet...

ZSEBES *(nagyon jól érzi magát)* De jó, hogy így összejöttünk, emberek! Még hasznom is lesz az egészségből, hiszen akaratlanul is elfogtam egy dezertőrt, amiért pénz jár... ej, tanárocskám! Feletted a katonai bíróság ítélkezik majd, ott lógsz a fán, mint a varjú... hehehe... Ficók, zenét! ... Kissé mulatunk, mert erre felénk nóta is van... Azt csináljad, hogy: Holdvilágos éjszakán...

FICEK Zsebes, te visszaélsz a mi...

ZSEBES Neeemmm... Nem a mimimimi-mimimit, hanem az éjszakát játszandó kérem ide egyenesen a fülembé, no! Rajta! *(Ficók játszani kezd, Zsebes énekel.)* Holdvilágos éjszakán, döglött macska lóg a fán... arra jár egy partizán... nagy folt van... a valagán... hehehe... no, tetszik, gyerekek?

MÁRIA Elég lehetne a jóból, ember! ... És a fiamat ne piszkolja, még egy csirkét se lenne képes levágni... Akárki is legyél, idegen, gazember vagy, hazudsz, mintha olvasnád!

ZSEBES *(felugrik, rikácsol)* Kuss, te ribanc! Ha nem fogod a pofád, mindannyitokat berámázlak a szentjeitek mellé! Nyavalyások! Nem is vagytok emberek, csoportot birka vagytok, értitek?! Adok én nektek bíróságot játszani! Mindenki talpra!!! Illetve, párdon! Másképp lesz ez... Csak a fiatalabbja talpra, a többi marad a hátsán! Gyerünk fiatalok, tiétek a jövő!

IVICA Mit akarsz már megint? Mit találtál ki, ugye? *(Feláll.)*

ZSEBES A két fiatal nő is, a tanárocska is! Megyünk galambocskáim, fürdeni!... A tisztátlanok megtisztulása lesz ez most. Nem tudunk aludni az égő vizetektől? Mi, akik pihenni jöttünk fáradalmaink, álmatlankodunk a nagy fényességtől? Gyerünk, indulás! Vízoltás lesz, hölgyeim és uraim! A vének gyűjtötte vizet ti oltjátok el, nektek kell levezekelnetek a bűnük! Indulás kifelé!

(A kalasnyikov csövével irányítja őket kifelé, ajtó.)

A kívüli jelenet a továbbiakban hangszalagról játszódik be, hogy érzékeltetni tudjuk a távolságot, ami elválasztja őket a háztól.

ÖREG Fel kellene állni...

UGYAN Ugyan már, Öreg! ... Ha kimegyünk, ez az állat lepuffant bennünket...

MÁRIA Ilyen beszari vagy... te ember...

SZALAG:

ZSEBES Kiért, miért égetitek ti a vizet, ugye?

TANÁR A vízbefulltak lelkiüdvéért.

ZSEBES Akkor vetkőzzetek! Ide a mólóra a ruhákat!

Az Öreg feltápáskodik, leakasztja a vadászpuskát. Az almáriumfiókból töltényeket vesz elő és megtölti a fegyvert.

MÁRIA *(lassan négykézlábra áll, majd leül, gyenge)* Öreg... mégse talán... Vétkezünk... Nem lehetünk ők, mások a mi szokásaink...

ÖREG *(határozottan)* Álljatok fel végre, véreim...

SZALAG: *(fegyverropogás, sorozatban)*

ZSEBES Gyerünk a vízbe, nem tréfálok! Indulás oltani ezt a nagy fényességet, állatkáim!

Hirtelen nagy loccsanás, mint amikor ember esik a vízbe. Zsebes segélykiáltásai hallatszanak, vergődése a vízzel, aztán gyorsan süket csönd.

Léptek a ház felé, ajtó. A három férfi és a két nő félmeztelen hozzák nyalábjukban ruhadarabjaikat. Ki-ki leroggyan valahova és viselkedésük riadt, zilált.

ÖREG Csend van?

TANÁR *(sírni kezd)* Csend van... örök és végső csend előtti... csend

MADONNA Ivica, te lökted a vízbe?

IVICA *(hosszú csend után)* Neeemmm... magától...

FICÓK Vízmelléki volt... és nem tanult meg... Nem értem...

JOGÁSZ Valamelyikünk biztosan... visszfénylett az egész... és mintha... ki is.... mintha...

UGYAN Nem értem... hiszen nyakig se... akkor meg...

TANÁR A móló előtt van a mederkút, apám ... Abba esett...

ÖREG *(visszateszi a fegyvert)* Akkor meg már érte is ég a víz és minden vízbefultért... Bocsásd meg Krisztus vétkei... vétkeink... akkor neked is megbocsátatik... *(A rivaldához jön, térdepel.)* Menjetek békével, emberek! *(Leborul, és a damasztkompozícióval Mária az almáriumon maradt mécsesek közül egyet meggyújt, s énekelni kezd. A többiek követik példáját.)*

MÁRIA Feltámadt, Krisztus e napon...

MIND Álleluja, hála légyen az Istennek...

Lassú FÜGGÖNY

Napló

1989.IV.30.

Egész héten nem jutottam oda, hogy írjak. Vegyük talán sorba:

Kedden este megnéztük a szabadkai Városi Könyvtárban az: Ez egy inkvizíció-t. Minden egyes szereplőről esettanulmányt lehetne írni: Kabók – a pártban már többé nem hisz, a marxizmusban viszont igen. Antóci: még mindig hisz a pártban, csak éppen ő a „rossz” emberekkel találkozott. Lajkó: mefisztói, talán fausti szellem. Hegedűs: fontoskodó, aki az egészbe (talán) azért keveredett bele, mert akart magának egy kis „népszerűség”-et. Sárkány A.: nem kellett volna belenni, fölösleges volt. Satai: (annak ellenére, hogy Siflis kibeszélte, milyen nehezen állt kamera elé, család-i veszekedés stb.) amit kellett, azt elmondta. Ljiljak Svetozar: sztalinista, nem csak üvegszeme miatt vak, korlátolt bürokrata, dogmatikus. Egyik legfélelmetesebb gondolata: A baj azokkal van, akik úgy is cselekednek, mint ahogyan gondolkodnak!

Jó tudni, nemcsak értelmiségiek voltak a teremben, hanem, mintegy a fele, munkások, nyugdíjasok, egyszerű emberek. De hányan is? Talán százan.

Szurdán este bemutatták az MTV-ben a Dubček-interjú második részét a Magyar Szó közli a szöveget. A helyzet méginkább ki fog éleződni Magyarország és Csehszlovákia között. Az az ember minden lényeges momentumot elmondott: a jogellenes szovjet és egyéb behatolást, hogy szó sem volt ellenforradalomról, hogy egyszerűen becsapták őket, a szemükbe hazudtak a „testvéri országok”.

Ugyanabban a műsorban, ugyanannak a riporternak (Sugár András) a riportja M. Đilasszal. A korábbi riportokból, interjúkból, írásokból ítélve is az volt a benyomásom: Đilas nem tud fölülelmelkedni szerbségén, s mindent a szerbek és Szerbia szemszögéből lát, láttat. Teljes mértékben igazolja Miloševićet és tetteit, s a jelenlegi nagyszerb politika frázisait használja: végre jött egy vezér, aki összefogta a szerbeket, a szerbek Horvátországban rosszabbul élnek, mint a SZHSZ ki-

ráltság alatt, nem áll módjukban a cirill írást használni. A Vajdaságot főként szerbek lakják... (M. leendő – jelenlegi? – egyik fő ideológusa. S még azt is megjátszozták majd, hogy ellenzéki, tehát demokratikus politikust választott maga mellé.)

Az Új Symposion szerb nyelvű tartalomjegyzéke, összefoglalója cirill betűs.

A Magyar Tanszék nyílt levélben tiltakozik a bevezetendő kisebbségi oktatásügyi törvénytervezetek ellen / miatt. Hattyúdalu?

Bozsik és Beszédes átvették a Sinkó-díjat. Beszédes a Sympo új főszerkesztője.

1989.V.2.

Az elmúlt négy nap kellemes emlékként marad meg. Négy napig szünetelt a hajsza, a rohanás. Volt időm olvasni, könyvet is, újságot is. Bepótolhattam lemaradásaimat (a folyóiratokat illetően). Sikerült megírnom a Magyar Szónak a következő tárcát, nem tudom, milyen fogadtatásban részesítik? K. azt mondta: – Talán nem rossz?! – Csak talán? – kérdeztem.

1989.V.6.

Csütörtökön folytatódott a kilenc éve tartó cirkus: a megemlékezés Tito halálának évfordulójáról. A Magyar Szó-beli Kommunista egy cikkét vittem el az iskolába a gyerekeknek fölolvasni. Ők gépiesen, minden értelem nélkül olvasták. S utána: a beszélgetés egészen más irányt vett, megbeszéltük nagyvonalakban a romániai félfasiszta rendszert. Ők kérdezték volna Kosovót is, de (talán szerencsére) kicsöngettek.

S a harmadik óra alatt: a kinti szirénázás hangjára fölálltunk. Én szememet lesütve, talán az arcom is égett ettől a gyalázattól. És nem mondhattam nekik semmit, s nem szóltam rájuk, hogy az utolsó padokban kuncogtak.

Este a televízióban a köztársaságok fővárosai: Belgrádban volt olyan is, aki megállt, másutt mindenütt vigyázzállásban az emberek három óra után. Ljubljanát

viszont messziről mutatták, s így is csak a háztetőket. Embert egyet sem.

Janšát tegnap börtönbe vitték. A hétfői tiltakozó nagygyűlést betiltották. (Talán van benne logika: ha Šolevič társaságát nem engedték be, akkor nekik sem szabad, hisz rögvest rájuk támadnának. De bizonyára nem hagyják ennyiben a szlovéneket.)

Voltak ma nálam Ladányiék. Örültem a látogatásuknak, azt hiszem, ők is. El is szomorodtam egy kicsit, hiszen az életem mennyivel bonyolultabb, mint az övéké.

1989.V.12.

Hétfőn kerül sor a Panorámában a Vajdaságra. Félek tőle egy kicsit, nehogy baja származzon belőle azoknak, akik beszélni fognak. Ha pedig nem mondják el azt, amit el kell(ene), akkor meg mit ér?

Tegnap járt nálam Bozsik. Beszélt Beszédessel, aki érdeklődött felőlem, hajlandó lennék-e közreműködni a Sympóval? Megadtam a telefonszámomat Bozsiknak, de Beszédes még nem jelentkezett. Mind-egy, úgysem tudnék határozott választ adni neki. Túl nagy volt a fölkavart por a Sympó körül.

Toldi Éva sem említi fölszólalásomat az Alkotók Gyűlésén. (Mások sem.) Az ésszerű javaslatoknak nincs helye? Persze, hogy nincsen.

Szeli nyilatkozott valamelyik este a Londoni Rádióknak. Jellemtelenségét példázza, hogy szerinte egyáltalán nincsenek veszélyeztetve a vajdasági nemzetségek, sőt... Sőt, az új alkotmány szavatolni fogja az összes jogokat!

Már annyit hallom ezeket a baromságokat, hogy én is elhiszem: Milošević és dicső társasága fölszabadít bennünket! (A pályaválasztási tájékoztató a nyolcadikosok részére csak (!) szerb nyelven került az iskolákba. Tavaly még kétnyelvű volt, jövőre csak cirill betűkkel íródik majd?)

Istenem, annyira kevés a tisztánlátó ember, a be nem szennyezett. A Híd áprilisi számában újraolvasván Tolnai székfoglalóját a Szerb Írószövetségben: gyalázatos – lenézi és lenézteti mind a szlovéneket, mind a horvátokat, sovinsztáknak, nacionalistáknak mondja őket, mégha áttételesen is. Hangvétele pökhendi, fönnhéjázó. Homályos elképzeléseket mond az albánokkal kapcsolatban, s a Szerb Írószövetség képviselőjében Konjovićnál járva az európai szellemet vitték magukkal! Szégyenletes. Kár, mert Tolnai igazi nagy költő lehetett volna.

(Hm, Bozsik is azt mondta: „Most majd azok fognak publikálni a Sympóban, akik eddig nem jelentettek meg semmit”. Ha mi nem akarjuk elhinni, akkor a dolgokat semmissé lehet nyilvánítani? Könnyű lesz (vagy már meg is történt?), elfelejteni, ő is, meg a többiek is, kivétel nélkül, mind adtak írást a folyóiratnak, csak szép simán át kellett verni őket, s ők bedőltek a meséknek. Ők, a hősök, az ellenzéki irodalmárok! Nevetséges.)

Mi az, ami megnyugtat, boldogságot ad? A gyerekek ragaszkodása, az ágyban töltött órák percei, egy-egy őszinte beszélgetés, s Bogánics ragaszkodása, öröme. És a többi idő? A „többi” lenne a köztes idő?

Fiatalkor alkotók nyilatkozatait olvasom a Képes Ifjúságban – beképzelték, fölvágnak, fönnhéjázók. De nekik talán még megbocsájtható: gyerekek.

1989. V. 16.

Már tegnap meg kellett volna írnom, de nem volt időm: együtt utaztam Sv. Ljiljak községi tanfelügyelővel Kispiacra, meg vissza. Az autóban elkezdett mesélni a kosovói pedagógusszükségletekről. 150 pedagógust kell(ene) a Vajdaságnak Kosovóba küldenie. Nem akartam hozzászólni, de végül nem térhettem ki előle. Kérdésemre kiderült, albán gyerekeket kellene szerb nyelven oktatni. S hogy nem az anyanyelvükön? „Nekik is meg kell tanulni az államnyelvet! – mondta Ljiljak. 170 százalékos fizetésemelést kapnak az ott dolgozók, ill. 100 + 170%-ot, teljes ellátást, utazással, útiköltség fedezésével. Csak az anyanyelvi órákat fogják albánul hallgatni, minden más szerbül megy nekik. S hogy hova lettek a tanáraik? Börtönben, fölfüggesztve, időelőtt nyugdíjazva,... Ki tudja? S ha nem lesz elég jelentkező, akkor parancsba is adhatják, le kell menni Kosovóba.

Elmaradt a jugoszláviai riport az MTV-ben. De ami volt: Romániában WC-papírt készítettek a református Bibliából, Csehszlovákia fölháborodott a magyar nemzeti kisebbséggel foglalkozó riport miatt. Szegény Magyarország, újra magára hagyják, vagy lesz, aki kiáll mellette? S ha megpróbálnak demokratizálódni, a környező (keleti) országok egyre nagyobb ellenszenvét váltják ki vele. NDK, Csehszlovákia, Románia: sztalinizmus, fél-fasizmus, elvakultság (és Bulgária? – nagy csönd, poszadás). És Jugoszlávia? Melyik is?

1989.V.19.

Az albánok szaporasága mögött is az ellenforradalom lapul, az „irredenta”. Mi az, hogy irredenta? A köznyelvben egyre inkább terjed, minden bizonnyal a szerb nyelvből vették át, így, egyes számba. Nevetséges és félelmetes. Nevetséges, mert nagyfokú butaságra vall, és félelmetes, mert a nagyfokú butaság, ha hatalommal párosul, akkor az félelmetes.

Az M.Sz. még állja a sarat, szépen kiáll dr. Tóth L. mellett, s ki meri mondani sértődöttségét és igazát ezek ellen a korlátolt, baromi bürokraták ellen. Ha nem teszi szavá nyilvánvaló, (így sincs azonban kizárva), hogy belekerült volna az oktatási törvénytervezetbe a nemzetiségi 30-as minimum. Az általános iskolákban is! Persze most, hogy visszaléptek, korántsem rendeződött a dolog. Egy-két hónapon belül, vagy talán még korábban sok mindenre fény derül.

De jó is lenne a följegyzéseket irodalomról, zenéről, képekről, utazásokról készíteni, nem pedig politikáról, szinte kizárólag a politikáról.

(Részvétet keltenek bennem a pekingi diákok, akik napok óta éhségstrájkot folytatnak. A Gandhi-féle „szelíd ellenállás” megtestesítői, továbbvivői, ők, mint az albán bányászok voltak a tárnák mélyén, akikért nyíltan csak a szlovének szólnak, szólhatnak és akarnak is szólni, pedig tettük, önfeláldozásuk ennek a Jug.-nak egyik legnagyobb eseménye volt. Ma is világosan emlékszem a fegyelmezett albán sorokra, ahogyan gumicsizmában, fejükön sisakkal végigvonultak a kosovói utcákon – „megindultak az albán proletárok” – fogalmazódott meg bennem. Az elszánt arcokra, a kicserepesedett szájakra, ajkakra, az összeeső emberekre emlékszem. Szelidek voltak, mint a vágóhídra terelt állatok, tekintetükben a halál, tekintetek, amelyek már elszámoltak mindennel, s életüket adják az életükért. S a megalázó, álnok komédia a leváltásokkal, visszalépésekkel, lemondásokkal, majd ezek visszavonásával. Aljas, ocsmány férgek, akikben még ennyi becsület sincs. Valamikor ezért főbe lőtték volna magukat a politikusok, ezek meg? Saját népük árulói.)

Jó lenne írni Kányádi Sándor verseskötete kapcsán a kisebbségi lét fájdalmas pillanatairól. (Vajon vannak-e másmilyen pillanatok?)

1989.V.22.

Milovan Đilas a Vajdasági Íróegyesület tribünjén (M.Sz. V. 20.): „Üdvözölnöm kell Európa legnagyobb díszidenségét... Đilas Magyarországon a legnépszerűbb alkotók sorába tartozik... Đ. 1953-ban leírt gondo-

latai ma talán aktuálisabbak, mint bármikor. A forradalom ma tulajdonképpen reform, békés haladás előre – írta.” – S írta és mondta Tolnai Ottó a Đ.-t köszöntő beszédében. A forradalom ma békés haladás előre. Reform – demokrácia. Úristen! Hát mit csinál ez az ember? Mivé lett? Vagy: mi volt? Forradalom, amikor albánok százait börtönözték be, csak azért, mert helyet kérnek a Nap alatt. Forradalom, amikor büntetlenül szűrik ki albán gyerekek szemét, lövik le a cukrászokat, gyújtják föl egy volt vajdasági ügyész lakásának ajtáját és írják ki hatalmas betűkkel: Smrt albancima! Forradalom, amikor a teljes nemzetiségi beolvasztásra készülnek mind a Vajdaságban, mind Kosovóban? Reform-demokrácia? Amikor a többség szava a döntő mindenben? Reform, amikor a feudális, despotikus viszonyok visszaállítása történik? Demokrácia, amikor a leitatott tömegekkel manipulálnak? Békés haladás? A szegénységbe már majd belefúló népnek kölcsönt írnak ki Szerbia gazdasági föllendítésére? (Amit eleinte önkéntesen, később erőszakkal fognak behajtani rajtunk – sarc, tized, török adó) – Egyébként a kölcsön kiírásának előkészítése szépen beindult: M. ma meglátogatta Újvidéket és Szabadkát. S hogy mekkora a biztonsága: semmit nem jeleztek előre, mi több, a háromórai hírekben a rádió még csak említést sem tett arról, hogy Szabadkára is eljön. Csak este nyolckor mondták meg, Szabadkán is „tisztelétét tette”. A Városházán beszélt, s nem merték mutatni a termet, csak őt nagytotálban. Hogy is nézett volna ki a magyar királyok, meg Rákóczi, Kossuth társaságában! ...No, de amik és akik már ott megfordultak.

Szóval Tolnai és a békés haladás előre. A Halló, TV-ben valamelyik butik készítményeit bemutató manőkenek Milošević könyvei előtt mozogtak, mutogatták magukat, mi több: belelapoztak. Meg egy másik könyvbe, amelynek a tetején Njegoš volt. Lehet, a Đilas könyv volt az, aminek a bemutatására T.-t meghívták.

Mennyi mocskok, mennyi szenny? S mit tud minderről a világ, és mit fog tudni tíz év múlva?

Tegnap K.-ék háza előtt parkolván három ember föltűnően belebámult az autóba. Minden bizonnyal meglátták a magyar címet. Jól be is ijedtem, mi lesz, ha a rendőrségre mennek? Kimentem miután elmentek, s levettem a levonót. Fájdalmas, hogy amerikai, angol, francia, meg akármilyen zászlót, címet, meg akármit kitehatsz, de ezért bebörtönöznének. Nemzeti-ségi sors – a boldogság netovábbja.

Ellenkezőleg!

SOK MINDENT ÁTÉLTEM MÁR, de a sértett hiúságnak azt a dühét, melyet az Aracsban megjelent cikkeim váltottak ki, s amely az utcán tört ki az érintettek egyik hívéből, nem tudtam elképzelni. Persze, érthető. Ők a szentek, a sérthetetlenek, erre tanította őket a párt, melynek tagjai voltak (tisztelet a kivételnek, akik egyike épp a bőszen nekem támadó személy volt), s mivel darázsfaszekbe merészelttem nyúlni, megbolydult a kas, s most várhatom az újabb dühkitöréseket. Pedig ha valakinek joga van dühösnek lenni, akkor azoknak van, akik kívül állnak a körön: azoknak, akik látják, mi történik a vajdasági magyar – magukat értelmiségi csúcsnak nevező – kulturális vezetők körében. Az egyik sorozatosan tölti a megbízatási időszakokat a magyar irodalom egyetemi tanszékének élén; a másik hol az igazgatói, hol a vezérigazgatói bársonyszékben ücsörög, s önkényesen irányítja a magyar könyvkiadást, barátainak tanácsai alapján; havonta megjelenő folyóiratunk főszerkesztője már 1984 óta végzi ezt a feladatot – a harmadik rendszerben! -, s nem tud maga helyett mást odaültetni a főszerkesztői székbe, se radikális fordulatot végrehajtani a folyóiratban, mi több, megtűri, hogy két sógora legyen a famulusa, akik közül az egyik kettős szerepet játszik: igazgatója a főszerkesztőnek, de alárendeltje is, abban pedig mindhárman egyetértenek, hogy arra a folyóiraatra van továbbra is szükség, amely valaha a JKP (JKSZ) sajtószerve volt, kéthavi folyóiratunkról is beszélhetnénk, melyet most egy volt szövetségi képviselő, későbbi kommunista nagykövet szerkeszt, mert hát szükségben vagyunk a megbízható kádereknek, a jó elvtársaknak. Egy szó, mint száz: várom az újabb dührohamokat.

EZT AZ ESETET MEGELŐZTE a tavalyi Híd-díj kiosztása.

Egy balul sikerült könyv szerzője kapta meg az elismerést (melynek időszerűségét már egyszer kétségbevonam), két munkahelyi kollégájának hathatós támogatásával. A bírálóbizottság elnökének beszédében pedig – úgy látszik, elkerülhetetlenül – ott volt a tá-

madás azok ellen, akik merészelnék kételkedni irodalmi papáink érinthetlenségében. Az elnök ugyanis, miután idézte a most hirtelenében felfedezett Márai Sándor szavait („... erkölcs, katarzis nélkül nem lehet élni”), megállapítja, hogy az addigi hatalom veresége után sem éltük meg a tisztulást, „A katarzis szégyentelen üzleti alkudozás tárgyává lett, itt is, ott is feltörnek a gyűlölködés régi (!) forrásai, környezetünkben is újra hallatszik azoknak »forradalmi« hangja, akik, alkotókban megfoglykozott irodalmunkat becsmérelve, egyéneket és intézményeket mocskolnak önfeledten...” Az elnök szavaiból ítélve, nem tisztázta, mik is „a gyűlölködés régi forrásai”, se azt, hogy miért foglykozott meg irodalmunk alkotókban, kik miatt foglykozott meg. De nem lehetett kihasználatlanul hagyni a díjkiosztás alkalmát az ellenségeskedés szítására sem. S erre rátett egy (vagy több) lapáttal a díjazott: „Túlságosan régóta folyik íróink, tudósaink, intézményeink lejáratása... a szellemi impotencia megnyilvánulásának is vehetnénk, ahogy részben az is... nem a kultúra a varázsszó, amely érvényesülni segít a nagy magyar glóbuszon... Kit érdekel ma a kultúra, amikor irodalom, színház, könyv, újság, iskola a politika eszköze lett? Amikor kisebbségi (!) és mindkét irányban, délen is, északon is a nemzeti identitás fokmérője, mércéje a hamis retorika...”

Aki elfogultság nélkül olvassa a fenti mondatokat, annak fel kell tennie a kérdést: hol élnek ezek a szónokok? Valamilyen elvarázsolt kastélyban, ahol csupa rendes vagy rendkívüli tanár, docens, tanársegéd gyűri az (irodalmi) ipart, ezen kívül semmi sem érdekli őket, az ösztön-, tisztelet- és egyéb díjaktól úgy elvannak kaptva, hogy a magukén kívül más igazságot nem ismernek? Köreiket senkinek sem szabad bántania, mert ők egyszer s mindenkorra ennek az irodalomnak, ennek a kultúrának a mindenható urai? Tudomásul kell venni.

AZT IS TUDOMÁSUL KELL VENNEM, hogy föl-díjeim egy része nem akar belenyugodni bizonyos vál-

tozásokba. Amikor ugyanis Walter Kasper bíboros májusban meglátogatta városunkat, az Újvidéki Színház Novosadsko pozorište termében előadást tartott a helyi római és görögkatolikus papságnak. A sajtó ezt úgy jelentette be, hogy a bíboros a Ben Akiba Újvidéki Színházban tartotta az előadást, egy másik cikk szerint az előadás a „népszerű Ben Akibában hangzott el”. Igaz, hogy évekkor ezelőtt az egykori Royal mozi épületében a Ben Akiba Vidámszínház működött, de már évtizedek óta ez az Újvidéki Színház Novosadsko pozorište székháza. S ennek semmi köze a Ben Akibához. De hát a szokás, az szokás. (És az újságírói tájékozatlanság, felületesség az tájékozatlanság és felületesség.) Egyébként nem kell elfelejteni ezt a nevet: hátha eljön az az idő, amikor ismét Ben Akiba lesz az a színház.

MI A VÉLEMÉNYE A VAJDASÁGI KISEBBSÉGEK HELYZETÉRŐL? – kérdezték a Građanski list újságírói az újvidékiektől. Nenad Hegediš (így!) ezt válaszolta: „Azt hiszem, hogy a nemzeti kisebbségek helyzete kielégítő, és ebből nem kell kérdést csinálni. A kisebbségek nálunk minden jogot élveznek. Mégis sokat beszélnek arról, hogy a kisebbségek veszélyeztetve vannak.” Bruno Fanriž munkás szerint a Vajdaságban a kisebbségek nincsenek veszélyben, és ugyanazokat a jogokat élvezik, mint a Vajdaság többi polgára. Verica Milovančev szóról szóra ezt mondta: „Azt hiszem, hogy a nemzeti kisebbségek helyzete a Vajdaságban egészen jó. Van tévéműsoruk, vannak iskoláik az ő nyelvükön, és úgy értesültem, a Vajdaságban sohasem voltak gondjaik.” Filip Markovinović egyetemista szerint a nemzeti kisebbségeknek papiroson megvan minden joguk, de hogy ezek hogy valósulnak meg a gyakorlatban, „az attól függ”. „Ez az ő országuk is, úgy hogy joguk van anyanyelvükön beszélni.” Jellemző Miloš Veljović egyetemista véleménye. „Itt elég sok nemzeti kisebbség él, és mindannyiuknak megvan minden joga. A kisebbségeknek itt mindenük megvan, ami nekünk nincs meg az ő országunkban (!). Ők ezekkel a jogokkal néha visszaélnék.” Vigyázzunk tehát: minden jogunk megvan, de nehogy visszaéljünk velük! Kár, hogy ennek az egyetemistának a hat és fél soros nyilatkozatában nem jutott hely annak a kifejtésére, hogy élhetünk vissza (meg oda) ezzel a sok joggal.

ÖSSZTÜZET ZÚDÍTOTTAK Bunyik Zoltán tartományi oktatási és művelődési titkárra az egyetemisták (mert állítólag nem engedte meg, hogy nyáron át is a kollégiumokban lakjanak) meg a Szerbiai Demokrata Párt vezetői. Az utóbbiak azt vetették szemére, hogy

javasolni merte: a kétnyelvű iskolákban vagy az igazgató, vagy helyettese tudjon magyarul (vagy egyik másik kisebbségi nyelven). Miroljub Lješnjak, a vajdasági képviselőház azóta lemondott alelnöke szerint ha ilyesmit (?) az SZDP tagjai mondanának, mindjárt zúgnának a Kandicok, a Helsinki Bizottságok és „minden Glembay ebben az országban”, „de mi ezt mind elviseljük, mint ahogy a szúnyogok csípéseit is elviseljük”. Íme, ez teljes összhangban van azzal, amit az előbb említett egyetemisták, munkások mondtak: a nemzeti kisebbségeknek minden joguk megvan. Csak ne éljenek vissza a jogaikkal! Hát ez az: szúnyogcsípés – visszaélés. És a nemzeti kisebbségek kimondottan szúnyogok!

A gyűlöletbeszédéről – ez most eléggé használatos kifejezés és téma – úgy vélekedik Lješnjak, hogy azt Nikolaj Velimirović püspök ellen használják (a püspök szélsőséges nacionalista és misztikus volt – T. L.), és a legjobb példája a gyűlöletbeszédnek az, amikor Korhecz Tamás tartományi kisebbségügyi miniszter (mondja Lješnjak, pedig Korhecz csak titkár) teljesen megérti a Trianonról szóló röplapokat. Tehát – hogy visszatérjünk a fenti körkérdéshez a kisebbségekről – annyi jogunk van, hogy nem tehetünk javaslatot az iskolaigazgatókra vonatkozóan, és nem lehet véleményünk Trianonról. Ami pedig Otac Nikolajt illeti, most egymás után jelennek meg a könyvei, mindenki megismerkedhet eszméivel. Kellemes szórakozást kívánok hozzá.

ÚJVIDÉKEN, A PIROSI ÚT ÉS A HAJDUK VELJKO UTCA sarkán egy nagy falon a következő felirat olvasható: Za rasu, za naciju, za belu generaciju Živela pobeda! Tehát: A fajért, a nemzetért, a fehér nemzedékért. Éljen a győzelem! – Mosolyog a másvilágon Adolf, a vezér,

A Hitlerjugendnek méltó utódjai vannak Újvidéken. (Hogy a Forum-ház falán újra megjelent feliratokat ezúttal ne is említsem!)

RETNETESEN IZGATJA A RADIKÁLISOKAT (és az SZDP-t) a Vajdaság készülő alapokmánya. Milorad Mirčić, az SZRP dél-bácskai bizottságának alelnöke szerint ez az önálló Vajdaság alapokmánya. Élesen kikelt Mirčić az ellen, hogy még nem hozták nyilvánosságra az ideai szerbiai népszámlálás nemzetiségekre vonatkozó adatait. Szerinte ezt azért nem merik megtenni, mert kiderülne, hogy a Vajdaság lakosságának 85%-a szerbnek vallotta magát, s az adatok elhall-

gatásával leplezik, hogy a Vajdaság nem többnemzeti-ségű és multikulturális terület, ahogy az „autonomista pártok” váltig hangoztatják. Persze egy Mirčićyel – pláne ezen a helyen – nem érdemes, nem is lehet vitatkozni, de hadd álljon itt e sorok írójának véleménye: ha a kb. 2 000 000 vajdasági lakos 85%-a, tehát kb. 1.700 000 ember szerbnek vallja magát, tehát csak kb. 300 000 a más nemzetiségű (kisebbségi), hova lett akkor ebből a tartományból 561 164 ember (mert az 1991-es népszámlálás szerint 861 164 kisebbségi élt a Vajdaságban). És ha csak 300 000 kisebbségi van – hat-hét kisebbségi csoportban -, akkor itt nincs több nemzeti-ség, több kultúra? Avagy- mondjuk ki nyíltan – Mirčić itt mást nem ismer el, mást nem akar látni, csak egy nemzetet, egy kultúrát? A többi meg autonomista kitalálás.

AZ SZMM UGYAN NEM PARLAMENTI PÁRT, se szövetségi, se köztársasági, se tartományi szinten nincsenek parlamenti képviselői, de komolyan foglalkozik a politikai helyzettel. Például zavarja, hogy nem mindenkinek tetszik az a kezdeményezés, mely szerint a Vajdaságban az üresen álló házakat az állam vásárolja meg, és adja az ideérkezett menekülteknek.

(Ilyesmi volt 1944/45-ben, igaz, más alapon, de még lehet böjtje). Hol voltak akkor a magyarok, amikor elindultak a szerb menekültek Horvátországból? – kérdezi Nikola Pajić, az SZMM zombori alelnöke. „Nem élhet a magyarság másoktól – hermetikusan elzárva” – mondta Pajić. Hogy ő hol él, nem fontos, de nyilvánvaló, hogy nem ismeri se a vajdasági helyzetet, se a vajdasági mentalitást, se a nemzetközi előírásokat. Azt viszont nagyon jól tudja, csak hallgat róla, hogy az ún. menekültek miért akarnak letelepedni a Vajdaságban, miért nem térnek vissza szülőföldjükre, hisz a háború már rég elmúlt, ott jobban érezhetnék magukat, nem kellene menekültként élniük. És nem kellene az 1918 előtti Magyarország térképét se nézni, amit állítólag a vajdasági helységek falain lehetett látni a tavasszal. Pajić meg is fenyegette az itteni magyarságot: az „ilyen ténykedés” – hogy ellenzi az üres házak megvásárlását és kiosztását, de elnézi a régi Magyarország térképének kiragasztását – „kedvezőtlen reakciókat (!) válthat ki, amire pedig semmi szükség nincsen...” Hát persze, hogy nincs, de az ilyen halálfejes fenyegetésre sem.

A teljes igazság érdekében

Mészáros Sándor:

Holttá nyilvánítva (délvidéki magyar fátum 1944-45) II. Bánság, Szerémség, Baranya, Muravidék

Posztumusz munkát tarthat a kezében az olvasó, amikor a vékonyka, mintegy 90 oldalas könyvet a kezébe veszi. A szerző özvegyének kitartásából („Nem hagyhattam, hogy elveszen férjem utolsó műve” – írja az utolsó oldalon) és a szerkesztő, Csorba Béla gondosságából született meg a mű. Azonban a könyv így is torzó maradt. Egyrészt azért, mert a kézirat végén mégis ott olvasható, hogy a kézirat itt megszakad (a szerk. megj.), másrészt a szerző eleve egy olyan munkába kezdett, amelyet szinte lehetetlen kikerekíteni, mert a kutató sem tudja – távolról sem tudja! – teljes bizonyossággal megállapítani a tények teljességét, csupán azok egy részét. De ez is fontos dolog!

Mégsem lehet ezt a munkát sehogyan sem sikerként elkönyvelni, mert amikor a tények megállapítása sikerül, akkor a kutató azzal szembesül, hogy milyen kiszolgáltatott és megalázott volt a magyarság azokban a bizonyos „hideg” (hó)napokban. Igaz, Mészáros Sándor tartotta magát a hűvös, tárgyyszerű távolságtartáshoz, ami a tudományos stílus sajátja, ám – amint erről a felesége számol be a könyv végén írt kis jegyzetében – magánemberként sem érzett semmilyen indokot bármilyen öröme, amikor munkájának első vaskosabb része megjelent a bácskai 1944-es eseményekről (Holttá nyilvánítva, Délvidéki magyar fátum 1944-45. I. Bácska. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1995).

Mészáros Sándor könyveire és utolsó éveinek munkásságára két dolog jellemző. Egy nagyszerű ötlet és a kitartó munka. Ahhoz, hogy pontos adatokhoz jusunk az elhunytakról, a holttá nyilvánítási adatokat kell megvizsgálni. Alighanem, hogy ez volt a vajdasági ma-

gyarság 1944-45-re vonatkozó eddigi viktimológiai kutatásában a legfontosabb kezdeményezés, hiszen az oknyomozó riportok sokat feltártak az eseményekből, de igazi súlyukat az adja meg, hogy a csalóka emlékezetet különféle dokumentumok (rendeletek, listák stb.) által hitelesített nevek (sorsok, halálok) egészítik ki, javarészt Mészáros Sándor alaposságának köszönhetően. Valójában az emlékek összegyűjtögetése is nélkülözhetetlen, ám ezt a munkát az okmányok vizsgálatával kell ellenőrizni, megtámogatni, hogy pontosabban megközelíthessük az objektív igazságot. Mészáros Sándor szinte egymaga képviselte az okmányok vizsgálatának szempontját. Ettől rendkívüli fontosságú a munkája, s ennek köszönhetően Mészáros Sándor a kérdésre irányuló összes munka súlyát – visszahatóan – megnövelte.

Maga a könyv metodikailag semmi újat nem tartalmaz az első kötethez képest. Ebben a kötetben magyarázatokból is kevesebb van, mint az elsőben, viszont egy sereg új információt tartalmaz. Tizennyolc bánsági település esetében állapította meg a szerző az áldozatok kilétét, pontosabban az áldozatok egy csoportjának kilétét. Baranyára, a Muravidékre, és a Szerémségre vonatkozóan pedig egy összesített listát próbált közölni (a kézirat a muravidéki harmadik áldozat nevével szakad meg).

A Bánság, a Szerémség, Baranya és a Muravidék helyzete sokban eltér a Bácskától, így az események is különböztek. Baranya sorsa volt a leghasonlóbb, hiszen ott magyar uralom volt, de 1942-es razzia nélkül. A Bánságban (a magyarok száma kisebb lévén) a német megszállás egyértelműen alávetett népként kezelte a magyarságot. Szerémségben, amely az ún. NDH része volt, már akkor is viszonylag kevés magyar élt, és a partizánharc csak ott volt folyamatos a II. világháború ideje alatt. Az olvasó minden tájegység helyzetéről egy rövid és lényegre törő magyarázatot talál. A települések történéseiről egyes esetekben szintén talál fölvilágosítást, más esetben pedig néhány bevezető mondat után rátér a szerző a holttá nyilvánítottak ada-

tainak az ismertetésére. A kötetben vizsgált területek földrajzi helyzete, a távolságok, amelyek elválasztják őket, továbbá a területek államjogi hovatartozása, vagyis az, hogy három ország részeit képezik, sokban megnehezíti a kutatást, sőt szinte lehetetlenné teszi. Így ebben a formában Mészáros könyve hosszú időre, sőt talán véglegesen is egyedi marad. Metodikai szempontból, hadd húzzuk alá, teljesen indokolt, hogy a Bácskát, Bánságot, Baranyát, Szerémséget, és a Muravidéket azonos szempontok figyelembe vételével vizsgálta, hiszen annak idején a cselekményeket azonos politikai entitás követte el az említett térségben.

Ebben a könyvben is találhatunk olyan adatokat, amelyek arra utalnak, hogy teljesen ártatlan embereket ölték meg a partizán seregek, de ez a kérdés már annyira „túl van tárgyalva”, és szinte minden eddigi publikációban bizonyított, hogy ezzel – a már biztosan mondható **ténnyel** – kapcsolatban immár az kellene, hogy hivatalos helyen (kormányzati vagy minisztériumi szinten stb.), a még létező harcoszövetségben, jugoszláv egyesületekben, a médiában ismerjék el azt, ami és ahogy volt, hogy azután a bocsánatkérés, majd a jogos kárpótlás következzen.

Töredékessége ellenére Mészáros utolsó munkája is része annak a „Corpus”-nak, amely emléket állít az áldozatoknak, jóllehet egész egyszerűen megállapítja a történeteket. Mindkét egymást kiegészítő módszerre nagy szükség van. Azonban a temerini partizánvérengzésről írott munka már túlmutat a Mészáros-féle tudományos eredményeken (A temerini razzia – Ádám István – Csorba Béla – Matuska Márton – Ternovác István – Kiadó a VMDP Történelmi bizottsága, Temerin 2001). Az a munka nyilvánvalóvá teszi, hogy – legalább is itt a Bácskában – teljesebb munkákat is lehet írni, több részlettel, érvényes általános következtetés-

sel, sőt az események rekonstruálási lehetőségének sejtetésével. Mészáros munkája nem érheti el az említett monográfia minőségét, hiszen a célja, az áldozatok kilétének megállapítása, nem tett lehetővé komplexebb nézőpontot. Homályos, elnagyolt képet ad, amely egy-egy pontban ragadja meg – de ott nagyon erősen – a tényeket, hogy ezek alapján igazolandó sejtések, elméletek születhessenek bennünk. Mészáros Sándornak azért sem volt módja arra, hogy teljesebb munkát írjon, mert éppen azok a kutatások hiányoztak, amelyeket neki sem volt módjában elvégeznie. A komplexebb szemléletű, a valóságot jobban megragadó munkák megszületéséhez azonban Mészáros Sándor munkájára is szükség volt – és lesz is –, erre az utolsóóra is. Mindkét **Holtta nyilvánítva-kötet** jelentős eredménye a kutatásnak: anélkül, hogy módot adna az elégedettségre, egyben alapja is a további kutatásoknak. Minden jövőbeli helytörténeti munkának, amelynek az 1944-es partizánrazzia a témája, Mészáros Sándor munkája vonatkozó részének megismerésével kell kezdődnie.

Írásunkban többször szerepelt mint lényeges dolog a munka. És valóban a szó fizikai értelmében is munka az, amikor a kutató elmegey valahova, és ameddig a levéltár, könyvtár nyitva tartása lehetővé teszi, megpróbál a lehető legtöbbet kihozni abból, ami a keze ügyébe kerül. Sokszor olyan ez, mint amikor a szénaboglyában tűt keresünk. Ma a Vajdaságban alig van ember, akinek hajlama és tudása van arra, hogy levéltárakban kutasson az 1944-es események ügyében. Mészáros Sándor tapasztalt kutató volt, tudta mit és hol kell keresni. Ezt a legnehezebb megtanulni, mert sehol sem tanítják. Mészáros Sándor munkája egyben arra a hiátusra is rámutat, ami a szerző halálával állt elő.

Kárpát-medencei barátkozások

Négy Kárpát-medencei régiót, a délvidéki Zombort, Bezdánt és Doroszlót, a Bács-Kiskun megyei Baját, a szilágysági Zilahot és az örvidéki Alsóört összekapcsoló kulturális együttműködés létrehozatala körül bábáskodva, alig egy hónap leforgása alatt jártam be többedmagammal a Szilágyságot és a kis híján feledésre ítélt Órvidéket. Korábban már tapasztaltam, hogy az anyaországi és a határon túli magyarság bizonyos kérdéseket másként, szinte teljesen különböző módon közelít meg, arra azonban nem gondoltam, hogy ekkora eltérés lehetséges a határon túli területeken élő kisebb-nagyobb magyar nemzeti közösségek között. Az életformát vitathatatlanul a társadalmi és gazdasági közeg határozza meg, ám ami a nemzeti öntudat megőrzésére irányuló törekvéseket illeti, óriásiak az eltérések.

A Szilágyságban mintha megállt volna az idő. Nagylaktól több órán át végelláthatatlan pusztaságon át vitt az út. Koratavas volt, ám a földeken nem berregtek erőgépek. Míg idehaza traktorok nyüzögnek ilyenkor az utakon, Romániában ló vontatta trágyaszekerek fékeznek a személyautók forgalmát és a föld megkeményedett rögeivel bivalyok küszködnek.

Aradot csak megkerüljük, s mind a négyen szótlanul fűrkésszük az elmaradottságról tanúskodó tájat. Itt soha nem volt „jobb világ”, nem úgy, mint nálunk. Ady városánál, Nagyváradnál kiszárad a torkunk, s továbbra sem szólunk egymáshoz. Minek is tennénk? Ott kezdődnek a „vén Szilágyság hepehupái”, majd a hegyekbe növe dombok. Zilah az úticél, s mi tagadás, Wesselényi Miklós gróf szülővárosa fényekkel fogad bennünket, no meg a jellegzetes főtéri szoborral: Romulus és Rémus az anyafarkassal. Mi persze egy másik szobor iránt érdeklődünk, s csakhamar meg is csodálhatjuk Fadrusz János Wesselényi-szobrát, amelyet kerek száz esztendővel ezelőtt készített a művész.

Városi körsétánk során szinte sehol nem látunk még csak kétnyelvű feliratot sem, nemhogy kizárólag magyart. Nem könnyű szórványban élni – állapítjuk meg közösen, hiszen félelmetes a hasonlóság Zilah és

Zombor között: megközelítőleg azonos méretű városok, a magyarság százalékaránya egybevág az ittenivel, s az önkormányzatban való jelenlét is egyforma, itt is, ott is az alpolgármester magyar. Csakhamar az is kiderül, hogy szórványban élni kétszeres hátrányt jelent, hiszen az anyaországi juttatásokon való osztozkodásnál is külön küzdelembe kerül valamit „kicsikarni” a nagyobb magyar központoktól távolabb esőknek. Vendéglátóink is azt panaszozzák, amit mi is gyakorta és sokhelyütt elmondtunk: néha úgy érezzük, a sajátjaink is „leírtak” bennünket.

A viselkedésbeli különbözőség szembeűnő: mi, délvidékiek sokkal energikusabbak vagyunk még a panaszkodásban is, mint zilahi barátaink, akik elmondják ugyan észrevételeiket, ám indulatok nélkül fogalmaznak, szavaikból mégis kiolvasható a szívós, minden megpróbáltatást elviselő és kiálló eltökéltség. „Isten nem hagyja el népét, eddig sem tette, ezentúl sem kell ettől tartanunk” – jegyzi meg egy vendéglátónk, s a többiek helyeslően bólogatnak. Irigylésre méltó ez a hitből fakadó meggyőződés, ami nélkül minden bizsonnyal el sem lehetett volna viselni az elmúlt évtizedek megpróbáltatásait.

Olyan gyönyörű a táj, mintha a Jóisten ily módon akarná elvonni a figyelmet a szennyről és a szegénységről, amely odalenn, a Meszes hegység lábánál meghúzódó falvakban már-már hivalkodik. Nem a hanyagság vagy a lustaság az oka az elmaradottságnak, hiszen a kis házikókon látni, évszázadokkal korábban épültek, akkor, amikor még nem számított szegénynek az, akinek ilyen lakhelye volt, csak hát azóta másutt elfutott az idő, itt meg sokkal inkább örültek volna, ha a vert falú házakat visszaveszi a természet, mintsem, hogy menteni próbálták volna őket a pusztulástól. Imittamott a korábban csak hallomásból ismert településrombolás jelei is jól láthatók, némely épület mintha teljesen terv nélkül, véletlenszerűen épült volna fel az adott helyen, s egyáltalán nem illeszkedik az utca vagy a város képébe.

Olyan magyar emlékek után érdeklődünk, amelyek minden törekvés ellenére túléltek a megpróbáltatások korát, s talán most már megmaradhatnak, örök bizonyosságául őseink szorgalmának, tenni akarásának, hitének.

Zilahról a Meszes-hegységben huncutul tekergő Kraszna-patak mentén jutunk el Krasznára, ahol a kazettás mennyezetű református templomot csodáljuk meg. Nemcsak szép, emberi is Isten háza, amelyet gazdagon díszítenek a konfirmandusok és a szorgos asszonykezek készítette, jellegzetes motívumokkal ékesített kézimunkák, közben pedig a naiv néplélek által elképzelt bibliai személyek, egyebek között kackiás magyar bajusszal megfestett, a cethal gyomrából kifele igyekvő Jónás ismerhető fel az egyik kazettán.

Utunkat Szilágysomlyóra folytatjuk, ahol családi-as ünnepként üdvözlő a közönség a Hepehupa című, most indított folyóirat bemutatóját. Minden jel arra utal, ott sincs írgyülésreméltó helyzetben a gerinces tollnok. Az anyaország támogatásával megvásárolt, s még igencsak sok segítségre szoruló EMKE-ház ad otthont a rendezvénynek. Kávéval, teával, süteménnyel kínálnak bennünket. Ahány csésze, annyiféle. Mi már biztos eljajgatnánk, hogy melyikünk hozott otthonról néhány csorba bögrét, de itt ez nem téma. Mindenki örül. Tudnak örülni, ellentétben velünk; őket szemlélve olyan érzésünk támad, hogy valóban nem kell sok a boldogsághoz. Az ausztriai jólétekből érkezett partnerünk meg is jegyzi: „Micsoda lelkük van ezeknek a magyaroknak”.

A Báthoryak vára már nem is sejteti a valamikori pompát, a jobb időket megélt kapu a híddal csakhogy teljesen le nem omlott, közel menni életveszélyes, el is kerítették egy rozsdás drótkerítéssel. A várudvaron hajdan díszlett turul-szobrot eltávolították, helyén a mester munkáját megszegyenítő pléhkereszt éktelenkedik, s a szobortalapzat oldallapjait is kiverték, hogy helyükre illesszék a román szabadságért és függetlenségért harcoló hősök emlékét őrző feliratokat. Ismét egy félelmetes hasonlóság: Zomborban a Schweidel- és a Rákóczi-szobrokat bivalyokkal húzták le a talapzatról a harmincas években, s a szerb önkéntes katonák emlékművéhez akarták felhasználni az anyagot.

Megilletődve állunk az erdélyi fejedelem és lengyel király sirkápolnájának bejáratánál. A kicsiny bábékoszorúk tengeréből csak egynémelynek olvassuk el a szalagfeliratát, s jóleső érzéssel nyugtázzuk: a szélrózsa minden irányából járnak errefelé tisztelgők. S lám, van mivel dicsekedniük az itt élőknek: tavaly új szobrot avattak, a fejedelem mellszobrát, ennél szebb

emléket nem is állíthattak volna a millennium évében. Mi is megtehettük volna, ha nagyon akarjuk, de mégsem tettük – állapítjuk meg magunk között -, azért ez mégiscsak szégyen.

Nehéz elszakadni a szépséges tájtól, az edzett lelkű s melegszívű szilágysági magyaroktól, akik vasárnap reggel zsolttárral vagy olvasóval a kezükben kigyózó sorokban özönlének a templomba, s mai nap is így üdvözlik egymást: „Békesség, Isten áldásával”. Együtt imádkozzuk végig a vasárnapi istentiszteletet Európa legnagyobb református templomában, a zilahi belvárosi templomban, no meg a szentmisét a szentháromság plébániatemplomban, ahol nagy szeretettel fogják közre a délvidéki igehirdetőt. Mi tagadás, látva a zsúfolásig telt templomot, hallva a szertartás végén mindkét helyen felhangzó himnuszt, kicsordul szemünkből a könny, s ott, a szent falak között (ki tudja hányadszor?) átkozzuk Trianont.

Néhány héttel később, a szilágysági lelki feltöltődés tartalékaival merőben más vidék felé vesszük az irányt: Ausztriába, az Őrvidékre, egészen pontosan Alsóőrre. Nem kis közbenjárásba s kisebb halomnyi okirat begyűjtésébe került a beutazási vízum. Ha a követésen sikerült is megúsznunk megaláztatás nélkül, nem úgy a toronyi határátkelőhelynél, ahol félreállítják az újvidéki rendszámátlás kocsit és nyilvánvalóan megkülönböztetett figyelemmel tüntetnek ki bennünket, aminek cseppet sem örülünk. Mivel a négy útlevel között magyarországi is akad, a határőr rákérdez, ki köztünk a magyar. Az autó vezetője magabiztoson vágja rá: mindannyian. Erre a határőr megkopogtatja útleveleinket s némi cinizmussal (vagy csak nekünk tűnik így?) jegyzi meg: „Nem, nem, önök között csak egy magyar van”. Ez már aztán mindennek a teteje! Elkecseregett dühvel s a kiszolgáltatottság miatti közömbös arckifejezéssel túrjuk a sértő megaláztatást (vagy legalábbis mi annak érezzük), s közben arra gondolunk, hogy akitől a Nyugat valóban okkal fél, azok egész biztos nem ilyen módon utaznak be az EU-ba, s valószínűleg több útlevelel is rendelkeznek, hogy szabad járásuk-keletük legyen. Ausztriai vendéglátónk, aki elének jött Toronyba s előttünk lépte át a határt, addigra visszaér a határörhöz, elmondja neki, mi járatban vagyunk, s már folytathatjuk is utunkat.

Alsóőrre, e mindössze 8-900 lelket számláló kistelepülésre, amelyik néhány évtizeddel ezelőtt még színmagyar volt, estefelé érkezünk meg. Az utcák kihaltak, sehol senkit nem látni, s a házakból, szórakozó-

helyekről nem szűrődik ki se hang, se fény. Itt ez a szokás, illik tisztelni mások nyugalmát.

Az alföldi tájhoz szokott szemnek varázslatosan tárulkozik ki másnap a napsütötte Őrség, s míg Kismarton felé igyekszünk, útközben szebbnél szebb kiskastélyok mellett visz utunk, s miért is fájna kevésbé ezek elvesztése, mint azoké ott, Keleten. Abban nem vitathozhatunk, hogy még ez is jobb, mint a műemlék-rombolás.

A helységnévtáblákon látni, hogy újak, kétnyelvűek, s ki gondolná, hogy csak alig több, mint egy éve lehetnek azok, azelőtt ugyanis szóba sem jöhetett kétnyelvű tábla kihelyezése. Néhány helyen megállunk gyönyörködni. A tisztaság felülmúlhatatlan, az aszfalton szalonnát vághatnánk, s szinte suttogva szólunk egymáshoz, de még így is lel kifurdalással, mert a nagy csöndben hangoskodónak, rendbontónak érezzük magunkat.

A néhány ezer lelket számláló őrségi magyarság igen sok mentalitásbeli hasonlóságot mutat az érzéseit, érzelmeit ügyesen palástoló, minden tekintetben fegyelmezett osztrák többséggel. Sajnos, legtöbbször még a magyar helységneveket is feledte, s előbb mond Lutzmansburgot Locsmánd, Bad Tatsmansdorfot Tarcsafürdő, Vrankenaut Fraknó, Lockenhaust Léka, vagy Mariasdorfot Máriafalva helyett, no meg az Eszterházyak s házi muzsikuskuk, Haydn székvárosa, Kismarton is ismertebb a német nevén: Eisenstadt.

Máriafalvának gótikus templomában Szent István s Árpád-házi szentjeinek köszönnek ránk az üveg-
vitázsokról s a freskókról.

Jó szerencsénk, no meg szívélyes vendéglátónk jóvoltából bepillantathatunk az osztrák állami televízió és rádió kismartoni stúdiójának munkájába, ahol a magyar szerkesztőség felszereltsége akár teljes napi rádió-program elkészítését is lehetővé tenné, ám a magyarokra a 24 órából csak 5 percet szánnak, s a tévé képernyőjén is csak évente négyszer 20-20 percet. Ha még lettek volna illúzióink, most szertefoszlanának, mert bizony a magyar nyelvű nyomtatott sajtó is csak időszakosan jelenik meg, amikor van rá pénz, államilag pedig alig támogatják, s ami ennél is meglepőbb, az egész Őrvidéken csak Felsőőrött működik egy magyarhorvát vegyes általános és középiskola, nem csoda hát, hogy a nemzeti hagyományok ápolása, de legfőképp a nyelvápolás igencsak szármalmas helyzetben van, még ha mindjárt településenként több táncscsoport, sőt színjátszó kör is működik. Az az érzésünk: itt valóban mindent lehet, de csak saját pénzen, közcélok-

ra a nyugati ember nem szívesen ad, legföljebb csak ritkán, akkor is keveset és többször is leellenőrzi, hogy célszerűen használták-e fel adományát. Hát ezek után mondják még Magyarországra és a magyarokra azt, hogy nem szeretjük a kisebbségeinket, s nem adunk meg nekik mindent, ami jár (sőt, olykor még annál is többet)! Egy idősebb helybeli elárulja, hogy miért nem részesülnek jelentősebb támogatásban az ausztriai magyarok, s ettől igencsak megdöbbenünk: a majd húsz ezer lelkes ausztriai magyarság (beleértve a bécsieket is) nem éri el a kisebbségi küszöböt. Hiába a történelmi tényállás, itt legalább annyira szálkák vagyunk a többség szemében, mint a keleti utódállamokban, sőt még csak kisebbségnek sem ismernek el bennünket.

Utunk hivatalos részében az együttműködés lehetőségeit latolgatjuk, s csakhamar nyilvánvalóvá válik, hogy házigazdánknak igaza volt, amikor Baján, majd Zilahon azt állította: nekik legalább annyira szükségük van a mi segítségünkre, mint a szegényebb országokban élő magyarságnak anyagi támogatásra: szellemi megerősítésre lenne szükségük. Vannak-e ehhez annyian, hogy még legyen talpra állási lehetőségük? Meg kell próbálni, mert minden lélek számít. Igen, meg kell próbálni, de mégis lehangoló, hogy a vasárnapi misén, amikor az idej elsődözők mutatkoznak be, a szertartás két nyelven, de inkább németül folyik. Igaz, utána a hagyományos böjti leves hívek általi közös elfogyasztása alatt egy fiatal apuka ül velünk szemben a kislányával, s tört magyarsággal bizonygatja, hogy mennyire fontos számára nemzeti identitástudata, erre neveli Zsófikát is. Zsófi egy tüneményesen szép, búzavirággé szemű kislány, aki minden nógatás ellenére sem akar megszólalni magyarul, s agyamon átvillan: a német nyelvű óvodában már aligha szólítják Zsófikának.

Házigazdánk elmondja, néptáncscsoportjuk, színjátszóik s a többiek is szívesen barátkoznak, s ha sikerül támogatást szerezniük, örömmel utaznak el a közeli Szlovéniába, de jártak már az anyaországban is több helyen. Most, hogy náluk is megalakult az Illyés Közalapítvány alkuratóriuma, talán jut majd a támogatásokból távolabbi, szilágysági és délvidéki utakra. Ezen is igencsak meglepődünk, mert hisz ha nekünk ilyen lenne az anyagi helyzetünk, akkor nem lenne téma egy-egy út költségének az „összedobása”. Itt nem ilyen nagyvonalúak, éppúgy számítanak az anyaország segítségére, mint mi, akiknek a havi jövedelme 0-tól 150, legföljebb 200 euróig terjed, tehát jobbik esetben sem éri el az osztrák átlagbér 10 százalékát.

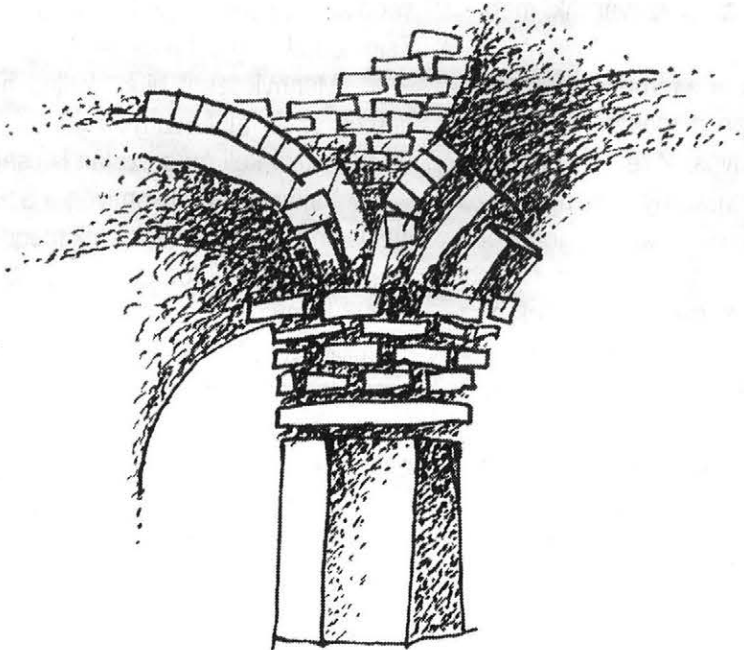
Mi tagadás, csalódottak vagyunk, s csalódottságunkat csak még inkább növeli, amikor vendéglátóink egyike megjegyzi: „Kijönnék ide a magyarok pincérnek, és rögtön tudjuk, hogy Magyarból (!) jöttek, mert a kiejtésük valami borzalmas”. Ecseteli is a németül magyarosan mondott „tessék parancsolni”-t s nekünk valahogy émelyegni kezd a gyomrunk. Vajon mi a nagyobb szégyen: ha egy magyar magyarosan ejti a németet, vagy ha egy magyar németesen ejti a magyart?

Azt nem vitatjuk, hogy bőven van miben gyönyörködni a turistának. Kismarton minden bizonnyal egyike az Őrvidék, sőt Ausztria legszebb városainak, minden évszakban sajátos varázsát mutatja meg az odalátogatóknak, akik legtöbbször az Eszterházy-kastélyra kíváncsi, nem ok nélkül.

Az egyedüli épület, amelyet lepusztult állapotban találunk, a vörösvári vár, de már nem sokáig lesz ilyen – mondják vendéglátóink -, ugyanis az enyhén

szólva is eklektikus, sokféle építkezési stílusjegyet magán hordó, s régen a Széchenyi család hozzátartozójának tulajdonát képező impozáns épület a közelmúltban eladásra került, s minthogy nem akadt rá „házi” vevő, egy arab olajsejk számolta le az asztalra a jelentős összeget. Mi tagadás, cinikusan jegyezzük meg, vajon mit szólnának a környéken, ha az egyik bástyát minaretté alakítaná a sejk, s müezzinja onnan hívná nagy hangon a híveket az imára? Ennyi rosszmájúságot csak meg lehet bocsátani azoknak, akik oly sokat veszítettek.

Felemás érzélemmel térünk haza, s tudjuk, nem lesz könnyű összehangolnunk a négy térség magyarságának igényeit, de legalább a tekintetben megnyugodtunk, hogy nincs mit szégyellnünk áljlétben élő ausztriai partnereink előtt. Van, amiben mi vagyunk erősebbek, mondhatni gazdagabbak, csak magunk sem vagyunk vele tisztában.

A megtartó hitet lelkünkől kimosni nem lehet

„Magyarok! Tekintetek az égre, csoda történt! Glória van felettünk!” S láttuk a csodát: a nap korongját szivárványszínű glória övezte, amely beragyogta az égboltot.

Szűz Mária, a magyarok nagyasszonya megkoronázta népét. Pár százezer szempár párásodott be.

Így kezdődött Csiksomlyón 2002 pünkösdjén a szentmise.

Csiksomlyó mint zarándok- és búcsújáró hely fél évezredes múltra tekint vissza. A székelység hitének és kultúrájának központja volt és marad, hitvilágának megtartó ereje. Bizony megpróbálták megzavarni, megtiltani, meggyalázni az ünnepet Ceausescu szekusai. Volt a búcsú napján kerékpárverseny, provokációk, megfélemlítések színhelye is, de megtörni a székelységet, hitétől eltéríteni sohasem lehetett.

A nép tudta és hitte, hogy a csiksomlyói szűzanya hazavárja gyermekeit, s akit hazavárnak, mennie kell.

A csodatevő Mária-szobor a ferencesek kolostorához tartozó kegytemplomban a főoltáron foglal helyet. A XVI. századi egyházművészet remeke. A bizánci stílusban készített gazdagon aranyozott hársfaszobor a világon ismert kegyszobrok közül a legnagyobb. Alkotója ismeretlen. Mivel a hagyomány szerint sok csodatétel fűződik a szoborhoz, ma is százazrek hisznek segítő erejében. A hozzá fohászokodók segítségért könyörögnek, és hogy minden elszánt hívő egyszer Mária lábát megérinthesse, bizony nem mindig sikerül kellő tisztelettel kivárni a sort. Türelmét vesztett tömeg tolong az 1800-as évek elején épült barokk stílusú templomban, hogy hálát adjon és segítségért könyörögjön.

Valamikor a búcsúsok csak gyalog vagy szekéren tették meg az oda-vissza vezető utat, de a hagyományokat őrzők ma sem tesznek másként. Csodálatos látvány egy-egy ilyen keresztaljával találkozni, ahogyan ünnepi népviseletes ruhájukban imádkozva vonulnak. A zarándoklók élén áll a falu papja, mellette a keresztet és lobogókat hordozók. A székely harisnya

mellett jelen van a kor divatja is. Farmerben, bőrkabátban divatozó, fülbevalós fiúk, lányok tarkítják a sort, és rengeteg a mosolygó gyermek, akik a virággal, nyírfággal díszített lobogókat viszik, no meg természetesen a magyar címeres piros–fehér–zöld zászlónkat is ott lengeti a szél. Mi, akik autóbusszokkal érkezünk, elkerüljük a menetet és integetve köszöntjük őket. Üdvözlésünk viszonzásra talál. Fényképezőgépek kattognak, nem titkoljuk könnyeinket.

A búcsú napja ma már nem csak a székelyek találkozóhelye. A Kissomlyó hegye több százezer magyar zarándokhelyévé lett. Hiába próbálja egy-két román hírvívő pár ezerre zsugorítani a létszámot, tudjuk, hogy hazudnak. A Kárpát-medence magyarjai, de a világ más tájáról is ide özönlenek az 1567. évi pünkösdi szombatjának emlékét őrizni, amikor is a gyergyóalfalvi István pap kezdeményezésére összegyűlt, szent hitet védő székely nép győzelmet aratott a protestáns János Zsigmond király csapatai felett.

Mennyi szent hitért kellett népünknek azóta is harcba szállnia! Anyanyelvünk, kultúránk megtartásáért hányszor kell még ezután is csatát vívnunk?

Vajon, ott Csiksomlyón a Szűzanya lábánál, saját kis önös gondjaink-bajaink megsegítéséért esdekelve, hányunknak jutott eszébe közösségünkre is áldást kérni? Hányan imádkoztunk nemzetünkért is? Hogy a 15 millió magyarnak ne csak otthona, de hazája is legyen, legyenek nemzetben gondolkodó politikusaink, legyen biztos jövőnk. Még de sok ima kell, hogy elhagyja ajkunk!

Tudom, mások meg azt gondolják, hogy politikusok dolga mindez. A rimánkodás divatjamúlt, ősi szokás. Gondolták egyesek, hogy a búcsú is az. Volt is szándékuk átkeresztelni, mássá tenni, mint ami. Próbálkoztak például turisztikai attrakcióvá átszervezni, csak hogy a hitet, a bennünket 2000 éve megtartó lelkünkől kimosni nem lehet.

Nem lehet sem politikai nagygyűlésen, sem turisztikai népünnepélyen. Az idén már nem is volt jelen egyetlen politikai színezetű transzparens sem, csupán

egyetlen feliraton akadt meg a tekintetem. „Köszönjük a státustörvényt”.

Olyannyira érezte a többség az üzenet lényegét, hogy a gyergyószentmiklósi főesperes úr, Hajdó István másnapi prédikációjában ismételten figyelmünkbe ajánlotta. Ó, a drága Hajdó esperes! Erdély egyik legnagyobb prédikátora milyen tisztelettel, őszinte odafigyeléssel szólt híveihez! Figyelmeztet, oktat, nevel. Mekkora igazságot mondott el akkor is, amikor az erdőben növő fáról mesélt. Miután a mag kicsírázik, majd nőni kezd és gyökeret ereszt, választ-e magának új helyet, másik erőt, vagy szilárdan megkapaszkodva tör a magasba?

Vagy egy másik kedves történet:

Makovecz Imre neves építészünk a sevillai építkezésekor székely kaput tervezett a bejárat helyére. Csíki embert kért fel megfaragásához. Amikor az egyik

építész egy ellenőrzés alkalmával meglátta a készülő munkát, felkiáltott: – Mit művel, ember? Hiszen ez eltér a tervrajztól! Mit szól ehhez a mester?

A faragó higgadtan válaszolt: – A székely, ha kaput farag, az életét vési bele.

A kapu elkészült, azóta csodájára járnak. Alkotója úgy faragja életét, hogy azért ne kelljen szégyenkeznie se magának, se nemzetének.

Vajon a mi székely kapunk milyenre sikeredne?

Évről évre nő a búcsúba járók száma. Nem csoda. Csiksomlyót történelme, szellemisége, hitvilága Európa leghíresebb zarándokhelyei közé emeli.

Amilyen meghitt volt a szentmise kezdete, olyan lett befejezte is. Az ötszázszáz tömeg felett gólyamadar körözött. Még egy isteni sugallat, üzenet a nemzethez. Nem veszhetünk el. Kós Károlynál szebben ki is fogalmazhatta volna meg?

*„De lesznek, akik utánam jönnek az én maradékim,
mikor én már elpihentem, erős ifjú lábakkal
nyomomba lépnek ők, és nem szállnak le a
hegyekről, hogy láncos rabjai legyenek hírnek,
dicsőségnek és idegen kultúrának.
Erősek lesznek, hatalmasak és magyarok.
Szerezni fognak és építeni.
Gyerekeik lesznek és unokáik, és boldogok lesznek ők.”*

A Szent István-i Aracs

Ezeréves történelmünk dicső jelképe, Aracs. Hozzá zarándokolunk gyökereinket, múltunkat keresve, s a jövőnkhez, megmaradásunkhoz erőt, hitet gyűjtve, most őt faggatjuk eredetéről, keletkezéséről és tárjuk fel a titkát, a magyarságukhoz még ragaszkodó népünk előtt.

Msgr. Huzsvár László, nagybecskereki székespüspök ezzel kapcsolatban a következőket tudatja: „Az Apostoli Szék Aktái szerint, (Acta Apostolicae Sedis 62 / 1970 / , 578 – 580.) ösztönzése VI. Pál pápa 1970-ben apostoli levelet írt, amelyet az Egyház Magyarországon történt alapításának, s egyben Szent István születésének és megkeresztelésének ezredik jubileuma alkalmából adott közre. Ebben a következőket írja: „Szent István, Pannóniának ez a ragyogó csillaga, ... népének hűségese és vezetője azt akarta, hogy az szabad és mindenkitől független legyen. Arra törekedett, hogy azt egy és egységes nemzetté forrassza össze. Önálló államformát biztosított neki, és olyan törvényeket hozott, amelyek a keresztény szellemiségből fakadtak. Egyidejűleg megszervezte királyságának határai között az első egyházi intézményeket, megvetve ezzel a jogi és lelkipásztori fegyelem alapjait, s ezzel előmozdította az Egyház termékeny növekedését magyar földön. Az esztergomi érsekségen kívül, amely Magyarország prímási székhelyévé tett, megalapította a kalocsai érsekséget és nyolc más egyházmegyét. Külön előjogokkal erősítette meg az akkor már meglévő pannonhalmi, Szent Mártonról nevezett monostort, létrehozta a veszprémi

és pécsváradi monostorokat, a budai, nyitrai és székesfehérvári káptalanokat, és elősegítette a zalavári, bakonybéli, aracsi, oroszlámosi, sári, tatai és jáki monostorok felépítését. Ezek az egyházi intézmények, amellet, hogy a polgári közigazgatásnak is nagy segítségére voltak, olyan központokká váltak, amelyekben virágzott az istentisztelet, lelkesen folyt a hithirdető munka, s othont találtak bennük a keresztény szellemű tudományok és művészetek, sőt gazdasági, szociális téren is, különösen a földművelés terén, a haladás előmozdítói voltak.”

Mindehhez Huzsvár püspök úr hozzáfűzte még a következőket: „Pápai dokumentum állítja tehát, hogy az aracsi monostor már Sz. István idejében állt. Ez csakis 1034-ben következhetett be, (illetve az ezt követő közeli években,) mert Sz. István 1030-ban küldte csanádi püspöknek Szent Gellértet, aki előbb Imre fia nevelője volt. Szent István 1038-an, Szent Gellért 1046-ban halt meg. Csanádi püspökként Sz. Gellért építkezésekbe kezdett, az első négy éven belül épült fel az oroszlámosi monostor. Ekkor kerülhetett sor az aracsi monostor építésére is.”

Mindez azt bizonyítja, hogy az aracsi monostort Szent István építette, s már ezer éve, dacolva a természeti csapásokkal, valamint a betolakodók, s ellenséges elemek pusztításával, büszkén és kitaróan hirdeti ittlétünket, s ennek jogosságát. Óvjuk és becsüljük meg ezt a páratlan, az összmagyarság szempontjából is jelentős emlékművünket.

E számunk kiadását a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

és a

támogatta.

Aracs

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító: az Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Kiadja a Logos Grafikai Műhely, Tóthfalu

Főszerkesztő: Utasi Jenő

Felelős szerkesztő: Vajda Gábor

Lektor: Gubás Ágota

Fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Szerkeszti a szerkesztőbizottság. Tagjai: Bata János, Cirkl Zsuzsanna, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor (képzőművészeti szerkesztő), Marcsók Vilma, Tari István, Tomán László, Utasi Jenő, Vajda Gábor

Egyes szám ára 50,00 dinár, évi előfizetés 200,00 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek kétszerese.

Szerkesztőségi fogadóórak: **hetente szerdán 8-tól 12 óráig** a szabadkai Városi Könyvtár földszinti olvasótermében. A szerkesztőség címe: **Gradska Biblioteka – Városi Könyvtár, 24000 Subotica – Szabadka, Dušan cár u. 2. Telefon: (024) 553-115. Fax: (024) 42-069.**

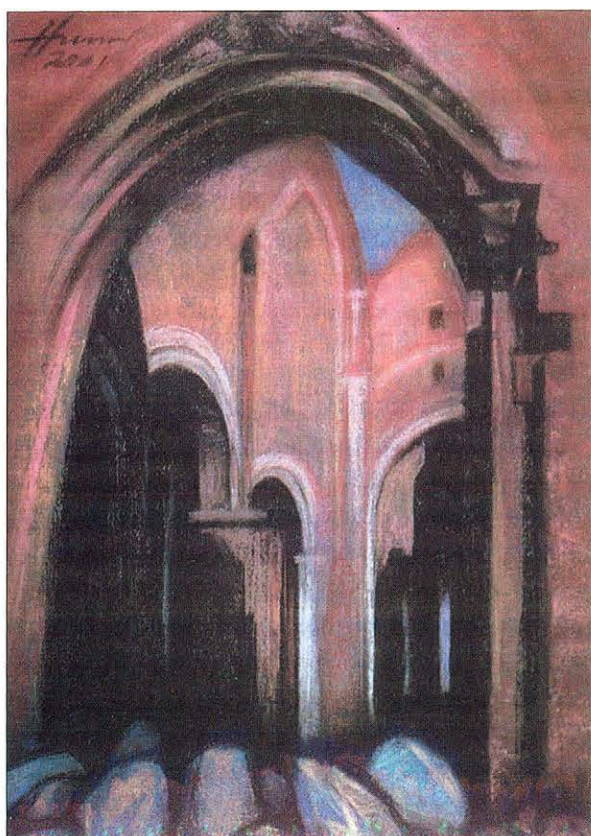
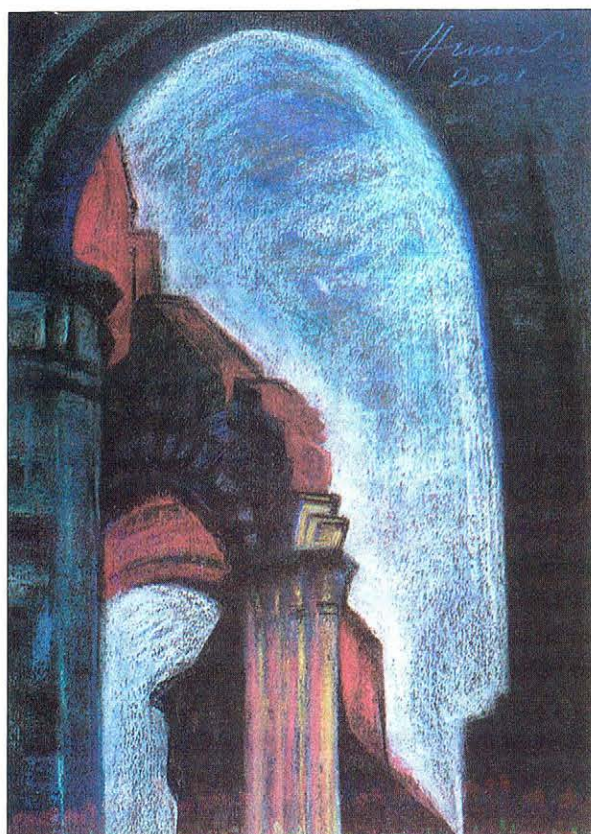
Készült a Logos Grafikai Műhelyben, 500 példányban

A folyóirat megrendelhető: Grafička Radnja „LOGOS”
24427 TOTOVO SELO
Zlatiborska 4.

Tel/fax: +381 (0)24-883-040, www.aracs.org.yu: e-mail: logos@tippnet.co.yu

A Logos folyószámla száma: 46610-685-7-2020626 ZOP Subotica, filijala Kanjiža

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.

E számunk képzőművészeti anyagát Gyurkovics Hunor munkái alkotják, amelyeket az arcsi Pusztatemplom ihletett.

